

Специјални извјештај

**о збрињавању дјеце без родитељског старања са
посебним фокусом на стање у установама**

Бања Лука, септембар 2023. године

**СПЕЦИЈАЛНИ ИЗВЈЕШТАЈ О ЗБРИЊАВАЊУ ДЈЕЦЕ БЕЗ
РОДИТЕЉСКОГ СТАРАЊА СА ПОСЕБНИМ ФОКУСОМ НА
СТАЊЕ У УСТАНОВАМА**

Бања Лука, септембар 2023. године

Издавач

Институција омбудсмена за људска права Босне и Херцеговине

78 000 Бања Лука/Академика Јована Сурутке 13

имејл: bl.ombudsmen@ombudsmen.gov.ba

www.ombudsmen.gov.ba

Аутори извјештаја

Омбудсмени:

Др Јасминка Цумхур

Нивес Јукић, дипл. правник

Др Невенко Врањеш

Радна група

Алма Суљић, помоћница Омбудсмена

Александра Марин Диклић, помоћница Омбудсмена

Јелена Симовић, стручна савјетница

Технички уредио

Драган Периић, шеф Одјељења за информационе технологије

САДРЖАЈ

САЖЕТАК	5
I УВОД	9
II МЕТОДОЛОГИЈА	11
III ПОЈМОВНА ОДРЕЂЕЊА	13
IV ПРАВНИ ОКВИР	16
4.1. Међународни стандарди	16
4.2. Законодавство Босне и Херцеговине.....	20
4.2.1. Федерација Босне и Херцеговине.....	21
4.2.2. Кантони у Федерацији Босне и Херцеговине.....	22
4.2.3. Република Српска	26
4.2.4. Брчко дистрикт БиХ	27
V СТРАТЕШКИ ДОКУМЕНТИ	29
VI СТАТИСТИЧКИ ПОДАЦИ О БРОЈУ ДЈЕЦЕ БЕЗ РОДИТЕЉСКОГ СТАРАЊА У 2021. ГОДИНИ	32
VII УСТАНОВЕ ЗА ДЈЕЦУ БЕЗ РОДИТЕЉСКОГ СТАРАЊА	36
VIII АНАЛИЗА ПОДАТАКА ДОБИЈЕНИХ ОД ЦЕНТРА ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ	38
8.1. Република Српска.....	39
8.2. Федерација Босне и Херцеговине.....	45
8.3. Брчко дистрикт Босне и Херцеговине.....	50
IX АНАЛИЗА ПОДАТАКА ДОБИЈЕНИХ ОД УСТАНОВА ЗА ДЈЕЦУ БЕЗ РОДИТЕЉСКОГ СТАРАЊА	51
9.1. Федерација Босне и Херцеговине.....	52
9.1.1. Јавне установе за дјецу без родитељског старања/неадекватног родитељског старања.....	52
9.1.2. Невладине организације/установе за смјештај дјеце без родитељског старања у Федерацији Босне и Херцеговине	65
9.2. Република Српска.....	80
X ЗАПАЖАЊА ОМБУДСМЕНА НАКОН ОБАВЉЕНИХ ПОСЈЕТА УСТАНОВАМА	84
XI ЗАКЉУЧЦИ И ГЕНЕРАЛНЕ ЗАБРИНУТОСТИ ОМБУДСМЕНА	86
XII ПРЕПОРУКЕ ОМБУДСМЕНА	90
АНЕКС 1	92
АНЕКС 2	93

САЖЕТАК

Омбудсмени Босне и Херцеговине су одлучили да израде Специјални извјештај који се односи на дјecu без родитељског старања на основу регистрованих предмета у Институцији омбудсмена који су указивали на значај и озбиљност наведене теме. На озбиљност овог проблема указују и подаци надлежних агенција за статистику у Босни и Херцеговини и у ентитетима Босне и Херцеговине. Циљ овог Специјалног извјештаја је да подсети све надлежне и ширу јавност у Босни и Херцеговини да су дјеца најрањивија категорија друштва и да се предузму ефикасније мјере за заштиту дјеце без родитељског старања.

Конвенција о правима дјетета Уједињених нација одређује не само обавезе одраслих у односу према дјетету, него и обавезе бројних друштвених субјеката у смислу заштите права дјетета, док се Смјерницама УН за алтернативну бригу о дјeci настоји оснажити примјена других међународних документа, који се односе на заштиту и добробит дјеце којима је ускраћено родитељско старање или су изложени опасности да изгубе родитељско старање.

Правни оквир који уређује питање бриге о дјeci у Босни и Херцеговини, представљају прописи ентитета Федерације Босне и Херцеговине и Републике Српске, те Брчко дистрикта Босне и Херцеговине, којима су уређени породични односи, питања социјалне заштите и хранитељство.

Акциони план за дјecu Босне и Херцеговине представља документ којим се заговара мултидисциплинарни приступ и укључивање свих одговорних друштвених чинилаца на дјеловање у циљу да би се унаприједили услови живљења у интересу развоја дјетета. Након што је Савјет министара Босне и Херцеговине, усвојио Акциони план за дјecu за период 2015–2018. године нови Акциони план још увијек није усвојен.

На нивоу Федерације Босне и Херцеговине израђена је Стратегија деинституционализације и трансформације установа социјалне заштите у Федерацији (2014-2020), као оквирни стратешки документ усмјерен на унапређење услова за развој система заштите у сврху побољшања квалитета живота, недискриминације, заштита људских права и слобода за све кориснике социјалне заштите, кроз транзицију с институционалне бриге на социјалну бригу у заједници. Према наведеној Стратегији процес трансформације на подручју Федерације БиХ се одвија између осталог и у домовима за дјecu без родитељског старања Тузла, Сарајево, Мостар, Зеница и Бихаћ, и започео је 2011. године. Доношење Закона о хранитељству у Федерацији БиХ представља један од значајних корака у процесу.

Влада Републике Српске је 2022. године донијела Одлуку о изради Стратегије социјалне заштите Републике Српске за период од 2023. до 2029. године¹ којим ће бити утврђени циљеви и приоритети развоја социјалне заштите у Републици Српској.

Према подацима Завода за статистику у Федерацији Босне и Херцеговине је 31.180 дјеце током 2021. године било угрожено породичном ситуацијом², а у Републици Српској 16. 262

¹ „Службени гласник Републике Српске“ број 41/22.

² Акти Федералног завода за статистику од 20.02.2023. године.

дјецe³, у Брчко дистрикту Босне и Херцеговине 61 дијете је било корисник социјалне заштите.⁴

У Федерацији Босне и Херцеговине је у 2021. години усвојено 29 дјецe, а смјештено у хранитељску породицу 228 дјецe.

У Републици Српској у 2021. години усвојено је троје дјецe, а у хранитељску породицу смјештено 199 дјецe.

Установе за дјецу без родитељског старања, су установе социјалне заштите. Позитивним законодавством ентитета прописана је могућност институционалног смјештаја дјецe без родитељског старања, дјецe непознатих родитеља, напуштених од родитеља, лишених родитељског права и родитеља спријечених да врше родитељску дужност.

Међутим, такође је прописано да смјештај у установу социјалне заштите могу остварити дјецa и одрасла лица којима је потребна стална брига и помоћ у задовољавању њихових животних потреба, а не могу их остварити у властитој или другој породици или на други начин. Ово значи да осим дјецe без родитељског старања, смјештај у установе укључује и дјецу са сметњама у развоју, чији је развој ометен породичним приликама, жртве насиља, жртве трговине дјецом, са друштвено неприхватљивим понашањем, изложено социјално ризичним понашањима, коме је због посебних околности потребна социјална заштита.

На подручју Федерације Босне и Херцеговине дјелује 14 установа социјалне заштите које врше збрињавање дјецe без родитељског старања.

Шест је јавних установа: КЈУ „Дом за дјецу без родитељског старања Бјелаве“, Сарајево; ЈУ „Дом породица“, Зеница; ЈУ „Дом за дјецу без родитељског старања“, Тузла; ЈУ Дјечији дом „Мостар“, Мостар; ЈУ Центар за социјални рад Градачац-Породична кућа „Дуга“; ЈУ „Социјално-педагошка животна заједница“, Бихаћ, и осам установа чији су оснивачи невладине организације/приватна лица: „SOS-Kinderdorf International“ Дјечије село, Сарајево; „SOS- Kinderdorf International“ Дјечије село, Грачаница; Фондација Рудолф Валтер „Село мира“, Турије; Центар за незбринуту дјецу „Дуга“ Кулен Вакуф; Установа за предшколско васпитање и социјалну заштиту „Мајчино село“, Бијаковићи; Стадлеров дјечији дом „Египат“, Сарајево; Установа за прихват и одгој дјецe „Мала школа“ Вареш и Породични центар „Папа Иван Павао II“ Читлук.

Анализа расположивих података показује да је неопходно унаприједити нормативни оквир у овој области, успоставити јединствен систем рада јавних и приватних установа за подручје цијеле Федерације Босне и Херцеговине, са јасно дефинисаним критеријумима и условима рада. То би подразумијевало и јединствен начин дефинисања услуга, финансирања, надзора и лицензирања установа социјалне заштите.

³ Билтен Социјална заштита 2022., Републички завод за статистику, ISSN 2490-2683.

⁴ Број 05-43-2-10-404-2-1/22 од 25.06.2022. године.

Јавне установе су доставиле податке о броју дјеце смјештене у 2021. години како слиједи:

1. ЈУ „Дом породица“ Зеница- 22 дјеце, просјечан број дјеце на смјештају је 87-оро дјеце, дана 24.06.2022. године биљежи 15-оро дјеце који имају потешкоће у развоју и понашању, од чега и једна мајка (трудница) у Прихватилишту за мајке и бебе;
2. ЈУ „Дом за дјецу без родитељског старања“ Тузла- 40 корисника. Већи дио смјештајних корисника обухватају корисници смјештени у Прихватилиште Дома⁵ (115 корисника од укупно 222 корисника смјештена у извјештајном периоду). Дана 09.06.2022. године у Дому је било смјештено седморо дјеце која су налазом комисије категорисана као дјеца са сметњама у развоју, а у извјештајном периоду у установи је боравило преко 30-оро дјеце са сметњама у развоју, не рачунајући дјецу која нису категорисана од стране стручне комисије.
3. Породична кућа „Дуга“ - Центар за социјални рад Градачац- стално је смјештено деветоро дјеце (на дан 28.06.2022. године). Једно дијете има тешкоће у психофизичком развоју.
4. КЈУ „Дом за дјецу без родитељског старања Бјелаве“, 85 дјеце, на дан 22.06.2022. године боравило је 75-оро дјеце, од којих 16-оро дјеце има потешкоће у развоју;
5. ЈУ Дјечији дом „Мостар“-Укупан број дјеце смјештене у установу у периоду од 2017. до 2021. године је 56.
6. ЈУ „Социјално-педагошка животна заједница“ Бихаћ, 70-оро дјеце, на дан 28.06.2022. године 65 тренутно смјештене дјеце од којих је шесторо дјеце категорисано као дјеца са лаким тешкоћама у развоју, док се у поступку категоризације налази петоро дјеце.

У 2021. години јавне установе су располагале са сљедећим буџетом:

1. ЈУ „Дом породица“ Зеница- 1.817.319 КМ (од чега су 264.788 КМ приходи од донација грађана и правних лица).
2. ЈУ „Дом за дјецу без родитељског старања“ Тузла- 1.693.068,00 КМ.
3. Породична кућа „Дуга“ - Центар за социјални рад Градачац- 449.320,00 КМ.
4. КЈУ „Дом за дјецу без родитељског старања Бјелаве“, Сарајево 2.358.260, 00 КМ.
5. ЈУ Дјечији дом „Мостар“-639.373,62 КМ.
6. ЈУ „Социјално-педагошка животна заједница“ Бихаћ за 2021. годину, 1.333,057 КМ.

Кадровска попуњеност у периоду достављања података:

1. ЈУ „Дом породица“ Зеница- 64 укупно запослених, од којих 37 радника ради директно са дјецом, а пет радника обавља административно-техничке-кадровске послове. Установа указује на потребу за већим бројем радника.
2. ЈУ „Дом за дјецу без родитељског старања“ Тузла- Правилником о организацији и систематизацији радних мјеста којим је предвиђено 58 радника за рад у установи, а тренутно је попуњено 49 мјеста.
3. Породична кућа „Дуга“ - Центар за социјални рад Градачац- систематизацијом радних мјеста предвиђено је 13 радних мјеста и укупно 28 извршилаца, укључујући и директора установе, а тренутно је запослено само 17 лица.

⁵ Прихватилиште које је доступно и за дјецу из других дијелова Босне и Херцеговине, која су затечена на подручју Тузланског кантона.

4. КЈУ „Дом за дјецу без родитељског старања Бјелаве“, Сарајево- тренутан број запослених је 70 радника, од укупно 83 систематизованих радних мјеста. Установа је у потреби за ангажманом додатног кадра.
5. ЈУ Дјечији дом „Мостар“-запослено је 23 лица , док недостају четири радника, у складу са систематизацијом радних мјеста.
6. ЈУ „Социјално-педагошка животна заједница“ Бихаћ - укупан број запослених је 41, од којих запослени који раде директно са дјецом је 28, а 13 обавља административно-техничке и кадровске послове. Установа не посједује довољно запослених.

У Републици Српској дјелује Јавна установа Дом за дјецу и омладину без родитељског старања „Рада Врањешевих“ са сједиштем у Бањалуци, чији је оснивач Влада Републике Српске, за 2021. годину имала је буџет, 2.262.867,55 КМ. Годишњи буџет не задовољава потребе установе, јер није ријешен модел финансирања поменуте установе.

У установи је запослено 79 радника, а новим Правилником о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста чије је усвајање у току, предвиђено је око 100 радних мјеста. У 2021. години смјештено је 54-оро дјеце. Потешкоће у развоју манифестује 43 дјетета, а смјештена су и дјеца која су у периоду опсервације и категоризације.

Ради поређења наводимо податке Представништва стране хуманитарне организације-„SOS Kinderdorf International“ гдје је брига за дјецу и младе у СОС Дјечијим селима организована по принципу алтернативне породичне бриге.

- Буџет за 2021. године 4.384.697; државне субвенције-830.163; учешће државе-19%.
- Постојећи радни и смјештајни простор задовољава потребе у односу на број дјеце.
- Тренутни укупан број запослених у цијелој организацији је 146 (на дан 17.06.2022. године), а систематизација је попуњена уз минимална одступања и попуњавање је у току.
- Дјеца и млади су у СОС Дјечијем селу Босне и Херцеговине смјештена у два Дјечија села и то у Сарајеву и Грачаници.

Када је ријеч о броју дјеце, СОС-Дјечије село Сарајево у 2021. години броји 123 дјеце, а Дјечије село Грачаница у 2021. години броји 94-оро дјеце.

Са потешкоћама у развоју је 10-15 % дјеце и младих.

Све установе истичу проблем остваривања права дјеце на здравствену заштиту. У Федерацији Босне и Херцеговине проблем постоји уколико је у установу смјештено дијете са подручја другог кантона или са подручја Републике Српске, а у Републици Српској проблем се показује када је смјештено дијете са подручја Брчко дистрикта БиХ.

Закључак који се намеће кроз цијели извјештај захтијева реаговање свих надлежних и шире друштвене јавности, јер је забрињавајући број дјеце у стању социјалне потребе и дјеце без родитељског старања која су смјештена у установама.

Након анализе свих добијених података и извршених посјета, Омбудсмени су свим надлежним органима упутили Препоруке, како би се унаприједио положај дјеце без родитељског старања.

I УВОД

Дјеца су најосјетљивија и најрањивија категорија друштва. За њихов физички, емотивни, интелектуални, когнитивни, социјални и сваки други вид развоја породична средина је примарна ћелија. Свако дијете треба живјети у окружењу које му пружа подршку за развој, заштиту и бригу. Нажалост, дјеца која немају одговарајућу родитељску бригу или су потпуно изван те бриге, ускраћена су за такво окружење.

Према подацима Федералног завода за статистику⁶ 31.180 дјеце је током 2021. године било угрожено породичном ситуацијом. Од тога, 439 дјеце је без оба родитеља⁷, 15-оро дјеце непознатих родитеља⁸, 402 дјеце напуштено је од родитеља⁹, за 660 дјеце родитељи су спријечени да обављају родитељску дужност¹⁰, док су родитељи 110 дјеце лишени породичног права¹¹. Надаље, за 21.642 дјеце родитељи немају довољно прихода за издржавање, док је 1.343 дјеце занемарено и злостављано од стране родитеља. Према добијеним подацима, за 4.311 дјеце, развој је ометен породичним приликама и 2.258 дјеце васпитно је занемарено и запуштено.

Према подацима Републичког завода за статистику Републике Српске за 2021. годину 16.262 дјеце је било угрожено породичном ситуацијом¹². Без родитељског старања је 316 дјеце, од чега: без оба родитеља 79 дјеце¹³; дјеца непознатих родитеља – једно; дјеца напуштена од родитеља 55; дјеца родитеља спријечених да обављају родитељску дужност 157 и дјеца родитеља лишених родитељских права 24-оро.¹⁴ Даље, 11.835 дјеце родитеља који немају довољно прихода за издржавање, 958 дјеце занемарено и злостављано од стране родитеља, за 2.482 дјеце развој је ометен породичним приликама и 671 дијете је васпитно занемарено и запуштено.

Према подацима Агенције за статистику Босне и Херцеговине¹⁵ у Брчко дистрикту Босне и Херцеговине 61 дијете је корисник социјалне заштите према категоријама: 20-оро дјеце без оба родитеља, 11-оро дјеце је напуштено од родитеља, двоје дјеце је од родитеља који су спријечени да обављају родитељску дужност, 12-оро дјеце је од родитеља који су лишени родитељских права и 16-оро дјеце је од родитеља који злостављају дјецу.

Управо ови подаци показују да велики број дјеце у Босни Херцеговини одраста ван породице или у дисфункционалној породици што захтијева појачану бригу и заштиту државе. Омбудсмени сматрају да су подаци завода за статистику забрињавајући, због чега

⁶ Акти Федералног завода за статистику од 20.02.2023. године.

⁷ Оба родитеља умрла.

⁸ Родитељи чији се идентитет не може утврдити.

⁹ Познати родитељи, али су дјецу напустили и одбијају да се о њима старају и остали случајеви напуштања дјетета.

¹⁰ Усљед издржавања казне, дужег лијечења тешког хроничног обољења, привременог рада у иностранству и слично.

¹¹ Родитељи који су судском одлуком лишени родитељског права.

¹² Билтен Социјална заштита 2022, Републички завод за статистику, ISSN 2490-2683.

¹³ Оба родитеља умрла.

¹⁴ Акт Републичког завода за статистику Републике Српске од 17.02.2023. године, достављен путем електронске поште.

¹⁵ Број 05-43-2-10-404-2-1/22 од 25.06.2022. године.

се приступило изради овог Специјалног извјештаја чији је циљ да укаже на димензију и далекосежне посљедице ове проблематике, уколико се не предузму ефикасније мјере за заштиту дјеце без родитељског старања.

Циљ овог Извјештаја је да на темељу свеобухватне анализе правног оквира, релевантних података прикупљених у комуникацији са надлежним институцијама/установама и на терену, утврди стварно стање када је у питању збрињавање дјеце без родитељског старања у Босни и Херцеговини.

Омбудсмени Босне и Херцеговине својим поступањем и препорукама настоје допринијети креирању политика и пракси за заштиту најбољих интереса и права дјетета, те јачању институционалних капацитета у којима дјеца одрастају.

Омбудсмени Босне и Херцеговине користе прилику да се захвале представницима центара за социјални рад, установа за смјештај дјеце без родитељског старања и надлежним министарствима надлежним за област социјалне заштите на свим нивоима власти на оствареној сарадњи са Институцијом омбудсмена за људска права Босне и Херцеговине и доприносу који су дали у изради овог Извјештаја.

II МЕТОДОЛОГИЈА

У циљу објективног сагледавања система заштите дјеце без родитељског старања у Босни и Херцеговини, нарочито стања и услова у установама у којима су смјештена, приликом израде овог Специјалног извјештаја коришћене су методе:

мапирања правних прописа које се односе на заштиту права дјеце и социјалне заштите, како међународних докумената који уређују питање заштите права дјеце које је Босна и Херцеговина ратификовала и дио су правног система државе, тако и релевантног законодавства Босне и Херцеговине на свим нивоима власти;

анкете/ интервјуа којим су затражене релевантне информације од надлежних министарстава за социјалну заштиту на свим нивоима власти, центара за социјални рад из цијеле Босне и Херцеговине, установа у којима су смјештена дјеца без родитељског старања, као и од агенција за статистику, те обављени разговори на терену¹⁶;

¹⁶ Акти Омбудсмена бр. Ж-БЛ-01-265/22 од 04.05.2022. године достављени Агенцији за статистику Босне и Херцеговине, Федералном заводу за статистику (Федерације Босне и Херцеговине) и Републичком заводу за статистику (Републике Српске) са захтјевом да доставе податке о броју дјеце која су смјештена у институцијама, број дјеце који је алтернативно збринут у сродничким, односно хранитељским породицама, пол и старост дјеце без родитељског старања и број усвојене дјеце у 2021. години; Акт према наведеним агенцијама поновљен дана 13.02.2023. године;

Акти Омбудсмена бр. Ж-БЛ-01-265/22 од 04.05.2022. године са захтјевом да доставе податке о установама за дјецу без родитељског старања и податке о оснивачима установа, достављени свим надлежним министарствима за област социјалне заштите на свим нивоима власти и то Министарству здравља и социјалне заштите Републике Српске, Влади Брчко дистрикта Босне и Херцеговине – Одјељењу за здравство и остале услуге, Федералном министарству рада и социјалне политике, Министарству за рад, социјалну политику, расељена лица и избјеглице Кантона Сарајево, Министарства за рад, социјалну политику и избјеглице Зеничко-добојског кантона, Министарство за рад, социјалну политику и повратак Тузланског кантона, Министарство рада, здравства, социјалне заштите и прогнаних Кантона 10, Министарства здравства, рада и социјалне заштите Западно-херцеговачког кантона, Министарство здравства, рада и социјалне заштите Херцеговачко-неретванског кантона, Министарство здравства, рада и социјалне политике Унско-санског кантона, Министарство здравства и социјалне политике Средњобосанског кантона, Министарство за социјалну политику, здравство, расељена лица и избјеглице Босанско-подрињског кантона, Министарство здравства, рада и социјалне политике Посавског кантона;

Акти Омбудсмена бр. Ж-БЛ-01-265/22 од 04.05.2022. године од 07.06.2022. године упућени свим јавним установама за смјештај дјеце без родитељског старања са захтјевом да доставе податке како је затражено упитником који је израђен за потребе израде овог Специјалног извјештаја; Напомена да је свим јавним установама упућен акт поштом, али и електронском поштом дана 08.06.2022. године и то сљедећим јавним установама: КЈУ „Дом за дјецу без родитељског старања Бјелаве“, Сарајево; ЈУ „Дом породица“, Зеница; ЈУ „Дом за дјецу без родитељског старања“, Тузла; ЈУ Дјечији дом „Мостар“; ЈУ Центар за социјални рад Градачац-Породична кућа „Дуга“; ЈУ „Социјално-педагошка животна заједница“, Бихаћ и ЈУ „Дом Рада Врањешевић“ Бањалука; Када је ријеч о невладиним установама за смјештај дјеце без родитељског старања, акт Омбудсмена од 07.06.2022. године, достављен је са упитником путем електронске поште дана 07.06.2022. године и то сљедећим установама: “SOS-Kinderdorf International“ Дјечије село Сарајево; „SOS-Kinderdorf International“ Дјечије село Грачаница; Фондација Рудолф Валтер „Село мира“, Турције; Центар за незбринуту дјецу „Дуга“ Кулен Вакуф; Установа за предшколско васпитање и социјалну заштиту „Мајчино село“, Бијаквићи; Стадлеров дјечији дом „Египат“, Сарајево; Установа за прихват и одгој дјеце „Мала школа“, Вареш и Породични центар „Папа Иван Павао II“, Читлук.

Од свих центара за социјални рад у Републици Српској и у Федерацији Босне Херцеговине, као и од Владе Брчко дистрикта Босне и Херцеговине, Одјељења за здравство, Пододјељење за социјалну заштиту, затражени су подаци путем електронске поште захтјевом од 10.05.2022. године и истовремено је свим центрима упућен упитник израђен за потребе израде овог извјештаја дана 10.05.2022. године свим центрима/службама у Републици Српској, односно дана 11.05.2022. године свим центрима/службама социјалне заштите у Федерацији Босне и Херцеговине; Напомена: подаци о званичним адресама (електронским) преузете са

статистичког прикупљања, селекције, и анализе података те извођење закључака на темељу добијених података.

Чланови Радне групе ¹⁷ посјетили су КЈУ „Дом за дјецу без родитељског старања Бјелаве“ Сарајево¹⁸, ЈУ „Дом породица“ Зеница¹⁹, ЈУ „Дом за дјецу без родитељског старања“ Тузла²⁰, ЈУ Дјечији дом „Мостар“²¹, ЈУ Центар за социјални рад Градачац, тј. Породичну кућу „Дуга“ Градачац²², ЈУ „Социјално-педагошка животна заједница“ у Бихаћу²³, ЈУ Дом за дјецу и омладину без родитељског старања „Рада Врањешевић“ у Бањалуци²⁴, као и „SOS-Kinderdorf International“ Дјечије село у Сарајеву²⁵ и Установу за предшколско васпитање и социјалну заштиту „Мајчино село“ Бијаковићи у Међугорју²⁶.

Приликом посјете обављени су разговори са управом установе и стручним особљем, као и са дјецом која су била у просторијама установа за вријеме посјете и извршен је обилазак свих просторија како би се стекао увид у животне услове у којима бораве дјеца.

званичних веб страница Министарства здравља и социјалне заштите Републике Српске, Федералног министарства рада и социјалне политике и Владе Брчко дистрикта Босне и Херцеговине.

¹⁷ Чланови РГ именовани од стране Омбудсмена за потребе израде Извјештаја – запослени у Институцији за људска права Босне и Херцеговине.

¹⁸ Дана 11.10.2022. године.

¹⁹ Дана 12.10.2022. године.

²⁰ Дана 13.10.2022. године.

²¹ Дана 24.11.2022. године.

²² Дана 13.10.2022. године.

²³ Дана 24.10.2022. године.

²⁴ Дана 18.10.2022. године.

²⁵ Дана 12.10.2022. године.

²⁶ Дана 22.11.2022. године.

III ПОЈМОВНА ОДРЕЂЕЊА

Приликом Израде Специјалног извјештаја коришћена је званична терминологија службених извора информација и статистичких података који су приказани у Извјештају.²⁷

Малољетници угрожени породичном ситуацијом

Без оба родитеља - дјеца и омладина чија су оба родитеља умрла.

Непознатих родитеља – дјеца и омладина родитеља чији се идентитет не може утврдити.

Напуштени од родитеља – дјеца и омладина чији су родитељи познати и познатог боравишта, али су дјецу напустили и одбијају да се о њима старају, као и дјеца познатих родитеља непознатог боравишта и остали случајеви напуштања дјеце од стране родитеља.

Дјеца родитеља спријечених да обављају родитељску дужност - усљед издржавања казне, дужег лијечења, тешког хроничног обољења, привременог рада у иностранству, лишавања пословне способности и сл.

Дјеца родитеља лишених родитељских права – дјеца и омладина чијим је родитељима одлуком суда одузето родитељско право. У ову категорију спадају и случајеви када је само једном од родитеља одузето родитељско право.

Дјеца из материјално угрожених породица – дјеца и омладина чији родитељи немају ни минималних материјалних и социјалних услова за подизање дјеце, као што су особе без сталног извора прихода, с минималним приходима по члану домаћинства, незапослене особе, особе с неријешеним стамбеним питањима.

Дјеца из породица с поремећеним породичним односима – дјеца и омладина која живе у породицама у којима постоје конфликтне ситуације између појединих чланова, свађе, грубости, туче, злостављање, одсуство емоционалних веза и трајна неусклађеност односа, асоцијално, патолошко и криминално понашање чланова породице (скитња, криминал, проституција, употреба алкохола и дроге, итд.) као и небрига родитеља.

Васпитно занемарена и запуштена дјеца – дјеца и омладина, чији родитељи због болести или смрти једног родитеља, несређених породичних односа, материјалних или других разлога нису у могућности да му обезбиједи услове за правилно васпитање, физички и психички развој.

Дјеца разведених родитеља или родитеља у бракоразводном спору - дјеца и омладина чији су родитељи разведени или је бракоразводни спор у току, за које се на захтјев суда утврђује код којег ће родитеља живјети након развода брака или дјеца за коју је у току регулисање алиментације, виђања другог родитеља и друго.

²⁷ Билтен социјална заштита/скрб 2021, Федерални завод за статистику, ISSN 1512-5106; Билтен Социјална заштита 2022, Републички завод за статистику, ISSN 2490-2683.

а) Малољетници ометени у физичком и психичком развоју

Дјеца и омладина са оштећењем вида (слијепа и слабовидна), слуха (глува и наглува), са оштећењем у говорно-гласовној комуникацији, са тјелесним оштећењем и хроничним обољењима, са интелектуалним оштећењем, са психичким поремећајима и обољењима, са вишеструким сметњама (лица код којих је утврђена нека од психичких или нервних болести), обољели од аутизма и остали који се сврставају по МКБ).

б) Малољетна лица друштвено неприхватљивог понашања

Дјеца и омладина склона скитњи, просјачењу, проституцији, вршењу кривичних дјела и прекршаја (преступници испод 14 година – кривично су неодговорна због узраста). Малољетна лица која због употребе психоактивних супстанци, негативних социјалних утицаја и емоционалних поремећаја нарушавају и угрожавају своје здравље и живот.

в) Психички болесна малољетна лица

Дјеца и омладина која су ометена у психичком развоју, а разврстана су према важећим прописима о разврставању и евиденцији ових лица.

г) Облици социјалне заштите

Старатељство – подразумијева случајеве када се малољетно или пунољетно лице које је лишено пословне способности, ставља под старатељство (послове старатељства врши орган старатељства преко постављеног стараоца или непосредно).

Старатељство за посебне случајеве – подразумијева постављање посебног стараоца лицу над којим родитељи или усвојиоци врше родитељско право, за закључење појединих правних послова између њих, као и у другим случајевима када су њихови интереси у супротности. Лицу под старатељством поставиће се посебан старалац за вођење спора између њега и његовог стараоца, за закључење правних послова, као и у другим случајевима када су њихови интереси у супротности.

Усвојење – подразумијева случајеве законског усвојења. То је посебан облик породично-правне заштите дјецe без родитеља или без одговарајућег родитељског старања, којим се заснива родитељски или сроднички однос.

Смјештај у установу социјалне заштите- подразумијева смјештај малољетних и пунољетних корисника у одговарајуће установе социјалне заштите као што су: дјечији домови, домови за дојенчад и малу дјецу, за дјецу ометену у развоју, за васпитно запуштену дјецу и омладину, домови за старе и изнемогле, за пензионере као и домови за одрасла инвалидна лица и прихватне станице за малољетна и пунољетна лица.

Хранитељство или смјештај у другу породицу је облик социјалне заштите који подразумијева збрињавање корисника у породицу која му обезбјеђује задовољавање основних животних потреба, становање, исхрану, васпитање и помаже у остваривању

његових права и извршавању обавеза. Хранитељска породица се бави услугама збрињавања дјеце и пунољетних лица. У хранитељску породицу може се збринути највише троје дјеце или три пунољетна лица, односно двоје дјеце са инвалидитетом.

Смјештај у установу за дјецу без родитељског старања, је такође вид смјештаја у установе, у оквиру облика социјалне заштите.

IV ПРАВНИ ОКВИР

4.1. Међународни стандарди

Конвенција о правима дјетета Уједињених нација је први међународни документ, универзалног карактера, којим се дијете одређује као субјект права, а не само особа која треба посебну заштиту. Обавезе из Конвенције односе се не само на обавезе одраслих у односу према дјетету, него и обавезе бројних друштвених субјеката у смислу заштите права дјетета.²⁸

Темељни принципи на којима се базирају сва права обухваћена конвенцијом су:

- **принцип недискриминације** према којем дјеца не смију трпјети дискриминацију “независно о раси, боји коже, полу, језику, вјери, политичком или другом мишљењу, националном, етничком или друштвеном поријеклу, власништву, тешкоћама у развоју, рођењу или другом статусу дјетета, његових родитеља или законских заступника“;
- **дјеца имају право на живот и развој** у свим аспектима живота (тјелесни, емотивни, психосоцијални, когнитивни, друштвени и културни);
- при доношењу свих одлука или извршењу одлука које утичу на дијете или на дјецу као групу, најважнији мора бити **најбољи интерес дјетета**. Најбољи интерес дјетета је принцип који мора обухватити све одлуке које се односе на дјецу, а доносе их владини, управни или законодавни органи, али и одлуке које доноси породица;
- **принцип учешћа у одлучивању** о питањима која се односе на њихов живот, и омогућавање слободе изражавања мишљења.

Члан 20. Конвенције прописује:

1. Дијете којем је привремено или трајно ускраћена породична средина, или које због своје добробити у њој не смије остати, има право на посебну заштиту и помоћ државе.
2. Државе странке ће у складу са својим националним законодавством таквом дјетету осигурати замјенску заштиту.
3. Таква заштита може, *inter alia*, укључивати смјештај код старатеља, кафалу по исламском закону, усвојење или, по потреби, смјештај у одговарајуће установе за бригу о дјецу. При доношењу рјешења, посебна пажња мора се посветити осигурању континуитета у дјететовом одгоју, као и његовом етничком, вјерском, културном или језичком поријеклу.

Европска социјална повеља²⁹ (Ревидирана)

Члан 17. (Право дјеце и младих на социјалну, правну и економску заштиту)

²⁸ Конвенција о правима дјетета усвојена на Генералној скупштини Уједињених нација 20. новембра 1989. године, а садржи универзалне стандарде које држава странка Конвенције (тј. која ју је потписала и ратификовала) мора гарантовати сваком дјетету.

²⁹ Босна и Херцеговина потписала дана 11.5.2004., а ратификовала дана 7.11.2008. године.

Са циљем осигурања ефикасног коришћења права дјецe и младих да одрасту у окружењу које подстиче пуни развој њихове личности и њихових физичких и менталних капацитета, земље потписнице преузимају обавезу да, било директно или у сарадњи са јавним и приватним организацијама, предузму све одговарајуће и потребне мјере креиране у циљу:

1. а) осигурања да дјецa и млади, уважавајући права и обавезе њихових родитеља, имају бригу, помоћ, образовање и обуку коју требају, посебно предвиђањем оснивања или одржавања институција и служби довољних и адекватних за ову сврху;

б) заштите дјецe и младих од занемаривања, насиља и експлоатације;

в) предвиђања заштите и посебне помоћи од државе за дјецу и млада лица привремено или коначно ускраћене за помоћ њихове породице;

2. омогућити дјеци и младима бесплатно основно и средње образовање, као и подстицати њихово редовно присуство настави.

Конвенција о правима особа с инвалидитетом³⁰ утврђује једнак третман и права која требају осигурати једнак положај особа с инвалидитетом у односу на остале грађане и њихову активну укљученост у друштво и заједницу, у својој преамбули позива се на Конвенцију о правима дјетета и *признајући да дјецa с инвалидитетом требају у потпуности уживати сва људска права и основне слободе равноправно с другом дјецом, те подсећајући на обавезе које су у том смислу преузеле државе потписнице Конвенције о правима дјетета.*

Члан 23. (Поштовање дома и породице) прописује:

2. Државе потписнице осигуравају права и одговорности особа с инвалидитетом у погледу бриге, штићеништва, повјеравања и усвајања дјецe, или сличних уређења када ти појмови постоје у националном законодавству; у свим случајевима првенство мора имати интерес дјецe. Државе потписнице пружају одговарајућу помоћ особама с инвалидитетом у извршавању одговорности подизања дјецe.

3. Државе потписнице осигуравају да дјецa с инвалидитетом имају једнака права у погледу породичног живота. Ради остваривања тих права, те како би се спријечило сакривање, напуштање, занемаривање и одвајање дјецe с инвалидитетом, државе потписнице се обавезују на осигуравање раних и свеобухватних информација, услуга и потпоре дјеци с инвалидитетом и њиховим породицама.

4. Државе потписнице осигуравају да се дијете неће одвајати од својих родитеља противно њиховој вољи, осим ако надлежни органи након судске оцјене, у складу с мјеродавним правом и поступком, утврде да је такво одвајање потребно и у најбољем интересу дјетета. Ни у којем случају дијете неће бити одвојено од родитеља на основу инвалидитета, било дјетета или једног или оба родитеља.

5. Државе потписнице се обавезују да ће, у случајевима кад ужа породица није у стању водити бригу о дјетету с инвалидитетом, предузети све напоре како би осигурала

³⁰ Босна и Херцеговина је 2010. године ратификовала Конвенцију о правима особа с инвалидитетом, која је ступила на снагу исте године.

алтернативно збрињавање у широј породици, а када то није могуће, унутар друштвене заједнице у породичном окружењу.

Смјернице УН за алтернативну бригу о дјечи представљају документ којим се настоји оснажити примјена Конвенције о правима дјетета и других међународних докумената, који се односе на заштиту и добробит дјеце којој је ускраћена родитељска брига или која су изложена таквом ризику.³¹

Смјернице утврђују потребу за пожељном политиком и праксом, како би биле на располагању свим секторима који се директно или индиректно баве питањима везаним за алтернативну бригу о дјечи. Намјера Смјерница јесте да оснажи примјену Конвенције о правима дјетета, као и релевантних одредби других међународних инструмената у вези са заштитом и добробити дјеце којима је ускраћено родитељско старање или су изложени опасности да изгубе родитељско старање.

Према Смјерницама: “Коришћење институционалне заштите треба ограничити на случајеве у којима је такво окружење посебно погодно, потребно и конструктивно за поједино дијете те је у његовом/њезину најбољем интересу. С обзиром да је породица темељна група друштва и природно окружење за развој, добробит и заштиту дјеце, напоре треба првенствено усмјерити на омогућавање дјечи да остану или се врате под старање својих родитеља, или, када је то погодно, других чланова породице. Држава треба осигурати да породице остварују приступ облицима подршке намијењеним за њихову старатељску улогу.

Свако дијете и млада особа треба живјети у подстицајном, заштитничком и брижном окружењу које промовише његов односно њен пуни потенцијал. Дјеца са неадекватним родитељским старањем или без родитељског старања су посебно изложена опасности да им буде ускраћено такво заштитничко окружење.

У случајевима гдје дјететова властита породица није у стању, чак ни уз одговарајућу подршку, пружити дјетету адекватно старање, или дијете занемарује и одриче га се, држава је одговорна да штити права дјетета и осигура одговарајуће алтернативно збрињавање, са или преко надлежних локалних органа и овлашћених организација цивилног друштва. Улога државе је да кроз надлежне органе осигура надзор над сигурношћу, добробити и развојем сваког дјетета смјештеног у неки облик алтернативног збрињавања, као и редовне провјере ради утврђивања адекватно пруженог аранжмана збрињавања.

Све одлуке које се тичу алтернативног збрињавања требају у потпуности узети у обзир суштинску пожељност да се дијете држи што је ближе могуће његовом односно њеном уобичајеном мјесту пребивалишта, како би се олакшао контакт и потенцијална реинтеграција са породицом и како би се на минимум свело ремећење његовог односно њеног образовног, културног и друштвеног живота.

³¹ Смјернице за алтернативно збрињавање дјеце је изнио Комитет Уједињених нација за права дјетета током опште дискусије 2005. године.

Са дјецом се увијек мора поступати са дигнитетом и поштовањем и дјеца морају уживати ефикасну заштиту од злостављања, занемаривања и свих облика експлоатације, без обзира да ли такво понашање долази од њихових старатеља, вршњака или трећих страна, и у било којем старатељском окружењу у коме се нађу.

Уклањање дјетета из старања у властитој породици треба посматрати као крајњу мјеру и треба бити, када год је то могуће, привремено и трајати најкраће могуће вријеме. Одлуке о уклањању дјетета треба редовно преиспитивати, а дјететов повратак под родитељско старање, након што се отклоне или престану првобитни разлози за уклањање дјетета, треба бити у најбољем интересу дјетета.

Финансијско и материјално сиромаштво, или услови који се могу директно или индиректно приписати таквом сиромаштву, никада не би требали бити једино оправдање за уклањање дјетета из родитељског старања, за пријем дјетета у неки облик алтернативног збрињавања или за спречавање дјететове реинтеграције, него га треба посматрати као сигнал потребе да се породици пружи одговарајућа подршка.

Браћа и сестре са постојећим везама у принципу не би требали бити раздвајани збрињавањем у алтернативни смјештај осим ако не постоји јасна опасност злостављања или неко друго оправдање у најбољем интересу дјетета. У сваком случају, треба учинити све да се браћи односно сестрама омогући да једни с другима одржавају контакт, осим ако је то супротно њиховим жељама или интересима.

У складу са превладавајућим мишљењем стручњака, алтернативно збрињавање мање дјеце, нарочито оне млађе од 3 године, треба бити осигурано у породичној средини. Изузеци од овог принципа могу бити оправдани како би се спријечило раздвајање браће и сестара и у случајевима гдје је дијете потребно хитно смјестити односно ако је смјештај унапријед одређеног и кратког трајања, уз планирану реинтеграцију породице или друга дугорочна рјешења збрињавања као коначан исход.

Изузетно је значајно што Смјернице дефинишу дијете без родитељског старања и форме алтернативног збрињавања дјеце и институционално збрињавање.

У смислу ових Смјерница дјеца без родитељског старања су:

-сва дјеца који нису збринута преко ноћи код барем једног свог родитеља, без обзира на разлог и под било којим околностима;

-дјеца без породичног старања која су изван земље уобичајеног боравка или су жртве кризних ситуација могу се означити као: “Без пратње” ако се за њих не стара други члан родбине или одрасла особа која је законом или обичајем одговорна да то чини, или “Раздвојена” ако су раздвојена од неког претходног законског или обичајног примарног старатеља, али која и поред тога могу бити у пратњи другог члана родбине.

Алтернативно збрињавање може попримити облик:

Неформалног збрињавања: сваки приватни аранжман осигуран у неком породичном окружењу, у оквиру којег се за дијете старају на текућој или неограниченој основи родбина или пријатељи (неформално сродничко старање) или други у свом индивидуалном својству, на иницијативу дјетета, његових односно њених родитеља или друге особе, без да је овакав аранжман наложио неки управни или правосудни орган или други акредитовани орган;

Формалног збрињавања: све врсте старања које се пружа у неком породичном окружењу које је наложено од стране надлежног управног или правосудног органа, као и све врсте старања које се пружа у институционалном окружењу, укључујући приватне установе, без обзира да ли је такво збрињавање резултат управних или правосудних мјера.

С обзиром на окружење у којем се пружа, алтернативно збрињавање може бити:

Сродничко старање: породично збрињавање у оквиру дјететове шире породице или код блиских пријатеља породице које дијете познаје, без обзира да ли је по природи формално или неформално;

Хранитељство: ситуације у којима су дјеца смјештена од стране надлежног органа у сврху алтернативног збрињавања у домаће окружење неке породице осим властите породице дјетета, а која је одабрана, квалификована, одобрена и надзирана у смислу пружања таквог збрињавања.

Други облици породичног збрињавања или збрињавања сличног породичном

Институционално збрињавање:

Збрињавање у било каквој не породичној групној средини, као што су сигурна мјеста за хитно збрињавање, транзитни центри у кризним ситуацијама, те сви други видови краткорочног или дугорочног институционалног збрињавања укључујући групне домове.

4.2. Законодавство Босне и Херцеговине

Устав Босне и Херцеговине одредбом члана III/2. тачка ц) прописује да ће ентитети испунити све услове за правну сигурност и заштиту особа под својом јурисдикцијом, одржавањем цивилних установа за примјену правних прописа, које ће функционисати у складу са међународно признатим стандардима уз поштовање међународно признатих људских права и основних слобода и предузимањем осталих одговарајућих мјера.³²

Правни оквир који уређује питање бриге о дјечи, представљају прописи ентитета Федерације Босне и Херцеговине и Републике Српске те Брчко дистрикта Босне и Херцеговине, којима су уређени породични односи, питања социјалне заштите и хранитељство.

³² Анекс IV Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини потписаног дана 14.12.1995. године.

Систем социјалне заштите у Босни и Херцеговини уређен је на ентитетском и на нивоу Брчко дистрикта Босне и Херцеговине. Област социјалне политике у Федерацији БиХ је у заједничкој надлежности Федерације Босне и Херцеговине и кантона, док у Републици Српској општине проводе социјалну политику и испуњавају обавезе према корисницима.

4.2.1. Федерација Босне и Херцеговине

Устав Федерације Босне и Херцеговине у члану II/2. прописује: „Људска права и слободе - Федерација ће осигурати примјену највишег нивоа међународно признатих права и слобода утврђених у документима наведеним у Анексу овог Устава.“ Чланом III/2. тачка е) Устава Федерације Босне и Херцеговине прописано је да су федерална власт и кантони надлежни, између осталог, и за социјалну политику.³³

Породични закон Федерације Босне и Херцеговине уређује питања породице, брака и правних односа у браку, односе родитеља и дјеце, усвојење, старатељство, правних исхода ванбрачне заједнице жене и мушкарца, права и дужности чланова породице те поступака надлежних органа у вези са брачним и породичним односима и старатељством.³⁴

Закон о основама социјалне заштите, заштите цивилних жртава рата и заштите породица с дјецом Федерације Босне и Херцеговине³⁵ (у даљем тексту: Федерални закон) уређује између осталог, основе социјалне заштите грађана и њихових породица, основна права из социјалне заштите, прописује ко су корисници права из социјалне заштите, основе заштите породице са дјецом, финансирање и друга питања од значаја за остваривање основних права из социјалне заштите, заштите цивилних жртава рата и заштите породице са дјецом у Федерацији Босне и Херцеговине.

Члан 12. Закона прописује да су корисници социјалне заштите и дјеца без родитељског старања. *Дијете без родитељског старања, у смислу члана 12. став 1. тачка 1) овог Закона, је дијете без оба родитеља, непознатих родитеља, напуштено од родитеља лишених родитељског права и родитеља спријечених да врше родитељску дужност.*

Према одредбама Закона, смјештај у установу социјалне заштите могу остварити дјеца и одрасла лица којима је потребна стална брига и помоћ у задовољавању њихових животних потреба, а не могу их остварити у властитој или другој породици или на други начин.

О смјештају у установе одлучује центар за социјални рад на чијем подручју лице има пребивалиште, на основу мишљења стручног тима центра, извршне одлуке суда, органа старатеља или на основу налаза и мишљења стручне комисије о неспособности за рад, односно налаза и мишљења одговарајуће здравствене установе. Центар за социјални рад, који је смјестио лице у установу, дужан је, ради бриге, заштите, лијечења физичког или

³³ Устав Федерације Босне и Херцеговине са амандманима, „Службене новине ФБиХ“, бр. 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 63/03, 9/04, 20/04, 33/04, 71/05, 72/05 и 88/08).

³⁴ Породични закон Федерације Босне и Херцеговине „Службене новине ФБиХ“, бр: 35/05 и 31/14.

³⁵ Службене новине Федерације Босне и Херцеговине“, бр. 36/1999, 54/2004, 39/2006, 14/2009, 7/2014 - рјешење УС БиХ, 45/2016, 19/2017 - други закон и 40/2018).

менталног здравља тог лица, пратити његов третман у установи, што се посебно односи на случај ако је дијете смјештено у установу.³⁶

Законом о хранитељству у Федерацији Босне и Херцеговине уређују се: принципи хранитељства, појам и врсте хранитељства, услови за обављање хранитељства, врсте и број корисника, подобност за обављање хранитељства, уговор о хранитељству, хранитељска накнада и накнада за издржавање корисника, обавезе, одговорности и права хранитеља и центра за социјални рад (у даљњем тексту: Центар), права и обавезе корисника, оспособљавање и стручно усавршавање, регистар и евиденција података, управни надзор, те друга питања из области хранитељства.³⁷

Закон прописује да ће се дјечи и одраслим лицима која су привремено или трајно без родитељског, односно породичног старања омогућити заштита у породичном окружењу.

4.2.2. Кантони у Федерацији Босне и Херцеговине

Уставом Федерације Босне и Херцеговине прописано је да кантони имају све надлежности које нису изричито повјерене федералној власти, утврђене су сфере посебне надлежности, што између осталог укључује и провођење социјалне политике и успостављање служби социјалне заштите.³⁸

Законима, на нивоу кантона, уређена су права из области социјалне заштите, а у случају да поједина питања нису уређена примјењује се Закон о основама социјалне заштите, заштите цивилних жртава рата и заштите породица с дјецом Федерације Босне и Херцеговине. Кантонални закони садрже одредбе којима су уређена питања социјалне заштите грађана и њихових породица, износи новчаних и других давања, услови и поступак стицања права из социјалне заштите и корисници права из социјалне заштите, оснивање и рад установа социјалне заштите и других установа и служби, услови, начин и поступак остваривања права цивилних жртава рата и чланова њихових породица, услови, начин, поступак, органи и финансирање права породица с дјецом и дјеце без родитељског старања, начин наплате новчаних износа за "Дјечију недјељу" и начин њиховог распоређивања, финансирање и друга питања од значаја за остваривање права из социјалне заштите, заштите цивилних жртава рата и заштите породица с дјецом.

Питања бриге о дјечи и смјештају у установе социјалног старања уређени су кантоналним прописима чије релевантне одредбе презентујемо у наставку Извјештаја.

Закон о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштити породице са дјецом Кантона Сарајево³⁹ прописује да послове из области социјалне заштите у првом

³⁶ Члан 41. и 42. Закона.

³⁷ Закон о хранитељству Федерације Босне и Херцеговине. Објављен: («Службене новине Федерације БиХ», број 19/17).

³⁸ Устав Федерације Босне и Херцеговине члан III/4. тачка j).

³⁹ Закон о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштити породице са дјецом Кантона Сарајево ("Сл. новине Кантона Сарајево", бр. 38/2014 - пречишћен текст, 38/2016, 44/2017, 28/2018, 52/2021 и 40/2022).

степену обавља Јавна установа "Кантонални центар за социјални рад" (у даљњем тексту: Центар) путем служби социјалне заштите (у даљњем тексту: Служба).

Смјештај особа у установе социјалне заштите врши се у складу са Федералним законом и наведеним законом. Смјештај у установу социјалне заштите неће се осигурати особи, којој по одредбама Породичног закона сродници обавезни на издржавање, могу обезбиједити услове за задовољавање основних животних потреба, о чему закључак доноси Стручни тим Службе. Уколико породица не може обезбиједити услове за задовољавање основних животних потреба доноси се рјешење о смјештају у установу. О смјештају у установе социјалне заштите закључује се уговор између установе и Центра. У складу са одредбама Федералног закона и наведеног кантоналног закона, особе се могу смјестити у институције које нису установе социјалне заштите, под условом да исте имају статус правне особе, те регистровану дјелатност смјештаја и рада са категоријама корисника који се смјештају.⁴⁰

Закон о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштити породице са дјецом Тузланског кантона⁴¹ утврђује право на смјештај у установу социјалне заштите који могу остварити дјеца и одрасле особе на начин и под условима утврђеним Федералним и кантоналним законом. О смјештају у установу социјалне заштите одлучује центар за социјални рад на чијем подручју особа има пребивалиште, а на начин утврђен наведеним кантоналним законом и Федералним законом. Прије смјештаја лица у установу социјалне заштите центар за социјални рад је обавезан прибавити сагласност надлежног министарства⁴².

Закон о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштити породице са дјецом Зеничко-добојског кантона⁴³, прописује право на Смјештај у установу социјалне заштите које може остварити дијете и одрасло лице којем је потребна стална брига и помоћ у задовољавању њихових животних потреба, а не може их остварити у властитој породици или другој породици или на други начин, а под условима и на начин предвиђен наведеним кантоналним и Федералним законом. О смјештају у установу социјалне заштите одлучује центар за социјални рад након проведених процедура и прибављене сагласности надлежног министарства.⁴⁴

Закон о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштити породица са дјецом Унско-санског кантона⁴⁵ прописује да право на смјештај у установу социјалне заштите могу остварити дјеца и одрасле особе на начин и под условима предвиђеним овим и Федералним законом. У установе социјалне заштите смјештају се лица о чијој потреби за смјештајем одлучује центар за социјални рад на чијем подручју особа има пребивалиште, уз сагласност надлежног министарства.

⁴⁰ Члан 56,57,58,58а Закона.

⁴¹ Закон о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштити породице са дјецом Тузланског кантона („Службене новине Тузланског кантона“ бр. 05/12, 07/14, 11/15).

⁴² Члан 29 Закона.

⁴³ Закон о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштити породице са дјецом Зеничко-добојског кантона („Службене новине Зеничко-добојског кантона“, бр. 13/07, 13/11, 3/15 и 2/16).

⁴⁴ Члан 55 Закона.

⁴⁵ Закон о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштити породица са дјецом Унско-санског кантона ("Сл. гласник Унско-санског кантона", бр. 5/2000, 7/2001, 11/2014, 23/2018 и 15/2020).

О смјештају у установе социјалне заштите закључује се уговор између корисника или родитеља, старатеља, односно сродника који је у складу са законом дужан да га издржава, центра за социјални рад и установе социјалне заштите.⁴⁶

На нивоу Херцеговачко-неретванског кантона на снази су **Закон о социјалној заштити**⁴⁷, који искључиво уређује питања социјалне заштите и **Закон о заштити породица са дјецом**⁴⁸.

Законом о заштити породице са дјецом ближе се уређује дјелатност заштите породице с дјецом, утврђују права, услови и начин за остваривање права у заштити породице с дјецом, поступак остваривања права, финансирање заштите породице с дјецом, Дјечија недјеља, надзор и друга питања од значаја за остваривање заштите породице с дјецом у Херцеговачко-неретванском кантону.

Сходно одредбама Закона о социјалној заштити смјештај у установу социјалне заштите,⁴⁹ право на смјештај у установу социјалне заштите могу остварити дјеца и одрасла лица на начин и под условима утврђеним овим законом. О смјештају у установу социјалне заштите одлучује центар за социјални рад на чијем подручју лице има пребивалиште, а на начин утврђен овим законом.

Законом о социјалној заштити Посавског кантона⁵⁰ прописано је да брига изван властите породице обухвата све облике смјештаја или боравка у хранитељској породици, у установама социјалне заштите (у даљњем тексту: установа), као и оне облике смјештаја или боравка које пружа вјерска заједница, удружење и друга домаћа и страна правна и физичка особа, којима се кориснику осигурава становање, прехрана, чување, брига о здрављу, васпитање и образовање, психосоцијална рехабилитација, њега и друге потребе.

Брига изван властите породице осигурава се дјечи без родитеља, дјечи коју родитељи занемарују или злоупотребљавају своје родитељске дужности, те дјечи или млађим пунољетницима с поремећајима у понашању. Ако то интереси дјетета захтијевају, брига изван властите породице осигурава се дјетету чији родитељи због болести, неријешеног стамбеног питања или других недаћа нису у могућности привремено бринути о дјетету. Надлежни орган социјалне заштите одлучује о избору установе социјалне заштите, а уколико потребна средства за смјештај корисника у установу терете средства надлежног министарства, надлежни орган социјалне заштите који доноси рјешење о смјештају дужно је претходно прибавити сагласност за смјештај од надлежног министарства.

⁴⁶ Члан 32, 33 Закона.

⁴⁷ Закон о социјалној заштити („Народне новине Херцеговачко-неретванског кантона“, број: 3/05, 1/16, 3/20, 11/21).

⁴⁸ Закон о заштити породице са дјецом („Народне новине Херцеговачко-неретванског кантона“ број: 7/17, 7/19, 11/21).

⁴⁹ Члан 40 Закона о социјалној заштити („Народне новине Херцеговачко-неретванског кантона“, број: 3/05, 1/16, 3/20, 11/21).

⁵⁰ Закон о социјалној заштити ("Народне новине Жупаније Посавске", бр. 5/2004) члан 50, 56, 60, 65 ст 1. тачка 5.

Закон о социјалној заштити цивилних жртава рата и заштити породица са дјецом Босанско-подрињског кантона Горажде⁵¹ прописује да право на смјештај у установу социјалне заштите могу остварити дјеца, одрасла лица и стара лица, на начин и под условима предвиђеним овим и федералним законом. О смјештају у установу социјалне заштите одлучује центар за социјални рад, односно надлежна општинска служба на начин прописан овим и Федералним законом. У случајевима када ће се овај смјештај дјелимично или у потпуности финансирати из буџета Кантона, надлежни орган ће прије доношења рјешења о упућивању лица у социјалну установу затражити сагласност кантоналног министарства. Након прибављања сагласности надлежни орган може донијети рјешење о упућивању лица у социјалну установу.

Закон о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштити породица са дјецом са потешкоћама у развоју Средњобосанског кантона⁵² прописује да смјештај у установу социјалне заштите могу остварити дјеца и одрасла лица којима је потребна стална брига и помоћ у задовољавању њихових животних потреба, а не могу их остварити у властитој или другој породици или кроз кућну његу и помоћ у кући. О смјештају у установу одлучује центар за социјални рад на основу мишљења стручног тима центра, извршне одлуке суда, органа старатељства или на основу налаза и мишљења одговарајуће здравствене установе, односно налаза и мишљења стручне лекарске комисије.

Центар је дужан смјестити лице у одговарајућу установу на подручју Кантона, а ако такве установе нема или јој је капацитет попуњен, центар ће потражити одговарајућу установу у Федерацији или шире. Центар је дужан пратити третман лица смјештеног у установу, а поготово ако се ради о смјештају дјетета.

Закон о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштити породице с дјецом Западно-херцеговачког кантона⁵³ прописује да смјештај у установу социјалне заштите могу остварити дјеца и одрасле особе којима је потребна стална брига и потпора у задовољавању социјално заштитних права и других потреба, а не могу је остварити у властитој породици, другој породици или на неки други начин.

Право на смјештај у установе имају особе које испуњавају услове из члана 23. овог Закона. О смјештају у установе одлучује центар за социјални рад на чијем подручју особа има пребивалиште, на основу мишљења стручног тима, извршене судске одлуке старатељских органа или на основу налаза и мишљења одговарајуће здравствене установе.

Законом о заштити породице са дјецом Западно-херцеговачког кантона⁵⁴ се уређује област заштите породице с дјецом, утврђују материјална права, услови и начин за остваривање права породице с дјецом, поступак остваривања права, финансирање

⁵¹ Закон о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштити породица са дјецом („Службене новине Босанско-подрињског кантона *Горажде*”, 10/00,5/03,5/05,3/08, 7/08, 2/13, 12/13, 4/14, 13/20). Члан 37, 39.

⁵² Закон о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштити породица с дјецом (Сл. новине КСБ, број: 10/05, 2/06) чл 46,47.

⁵³ Закон о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштити породице с дјецом (“Народне новине ЖЗХ”, број: број: 16/01, 11/02, 4/04 и 9/05, 21/12, 13/14, 14/16 и 9/22), члан 70 и члан 71.

⁵⁴ Закон о заштити породице с дјецом (“Народне новине ЖЗХ број:22722).

материјалне потпоре породице с дјецом, Дјечија недјеља, контрола и друга питања од значаја за остваривање заштите породице с дјецом у овом кантону.

Закон о социјалној заштити Кантона 10⁵⁵ прописује да се заштита изван властите породице осигурава особама предвиђеним овим и федералним Законом. Заштита изван властите породице осигурава се дјечи без родитеља, дјечи коју родитељи занемарују или злоупотребљавају своје родитељске дужности, те дјечи и младим пунољетницима с поремећајима у понашању, те дјечи чији су родитељи лишени родитељског права. Ако интереси дјетета захтијевају заштиту изван властите породице осигурава се дјетету чији родитељи због болести, неријешеног стамбеног питања или других животних недаћа нису у могућности привремено бринути о дјетету. Центар за социјални рад одлучује о избору дома социјалне заштите, односно испоставе дома за стални смјештај особе из члана 86. овог Закона зависно о психичким и физичким способностима корисника, његовим материјалним могућностима, културним навикама, природном окружењу и другим приликама у којима је корисник живио прије смјештаја, попуњености дома социјалне заштите врстама услуга које он пружа.

4.2.3. Република Српска

Уставом Републике Српске одредбом члана 68. између осталих надлежности и овлашћења, прописано је да Република уређује и обезбјеђује: социјално осигурање и друге облике социјалне заштите, те бригу о дјечи и омладини. Члан 36. прописује да :“...*Малољетници о којима се родитељи не старају, као и лица која нису у могућности да се сама старају о себи и заштити својих права и интереса, имају посебну заштиту*”.⁵⁶

Породичним законом Републике Српске⁵⁷ уређују се породично- правни односи између брачних супружника, родитеља и дјеце, усвојоца и усвојеника, стараоца и штићеника и односи између сродника у брачној, ванбрачној или усвојеничкој породици, те поступци надлежних органа у вези с породичним односима и старатељством.

Законом о социјалној заштити Републике Српске уређују се систем социјалне заштите, дефинишу носиоци, корисници и права корисника социјалне заштите, поступак и услови за остваривање права, дјелатност установа социјалне заштите, самостално обављање послова у области социјалне заштите, финансирање, надзор и друга питања значајна за функционисање и остваривање социјалне заштите грађана.⁵⁸

⁵⁵ Закон социјалној заштити Кантона 10(„Народне новине ХБЖ“ број:5/98).

⁵⁶ Устав Републике Српске, “Службени гласник Републике Српске”, бр. 21/92 - пречишћени текст, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02 исправка, 30/02 исправка, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05 и 48/11.

⁵⁷ Нови Породични закон Републике Српске објављен је у “Службеном гласнику Републике Српске“ број 17/23, Прелазне и завршне одредбе закона: Ступањем на снагу овог закона престаје да важи Породични закон („Службени гласник Републике Српске“, бр. 54/02, 41/08, 63/14 и 56/19 – Одлука Уставног суда Републике Српске). Чланом 349. Закона прописано да ступа на снагу 1. септембра 2023. године.

⁵⁸ Закон о социјалној заштити Републике Српске Сл. гласник РС”, бр. 37/2012, 90/2016, 94/2019, 42/2020 - др. уредба и 36/2022).

У смислу члана 17. Закона, у категорији дјецe корисника социјалне заштите је и дијете: без родитељског старања, са сметњама у развоју, чији је развој ометен породичним приликама, жртва насиља, жртва трговине дјецом, са друштвено неприхватљивим понашањем, изложено социјално ризичним понашањима, коме је због посебних околности потребна социјална заштита.

Институционални смјештај прописан је као право које има: дијете без родитељског старања, до повратка у властиту породицу или збрињавања у породицу усвојиоца или хранитељску породицу, до завршетка редовног школовања, најдуже до 26. године живота, а не дуже од шест мјесеци након завршетка редовног школовања, дијете са потешкоћама у развоју које нема услова да остане у својој породици и када је то сврсисходније ради чувања и васпитања, школовања, оспособљавања или психосоцијалне рехабилитације, док траје потреба за овим обликом заштите, дијете чији је развој ометен породичним приликама, до повратка у властиту породицу, дијете са друштвено неприхватљивим понашањем, док трају разлози за овим видом социјалне заштите, дијете жртва насиља, док трају разлози за овим видом социјалне заштите, дијете жртва трговине људима, док трају разлози за овим видом социјалне заштите.⁵⁹

Смјештај у установу подразумијева збрињавање у установу социјалне заштите и у другу установу која се налази ван система социјалне заштите, а примјерена је и испуњава услове за збрињавање корисника социјалне заштите. Смјештај у установу социјалне заштите остварује се избором и упућивањем корисника у одговарајућу установу у којој се обезбјеђује становање, исхрана, одијевање, нега, помоћ, брига, васпитање и образовање, оспособљавање за привређивање, радне, културно-забавне, рекреативно-рехабилитационе активности, здравствена заштита и друге услуге, а врши се на основу рјешења надлежног Центра и уговора о смјештају.⁶⁰

Закон о социјалној заштити Републике Српске садржи одредбе које прописују збрињавање корисника у хранитељску породицу, која му обезбјеђује задовољавање основних животних потреба, брине о личности корисника и помаже у остваривању његових права и извршавању обавеза, услове збрињавања, принципе, кориснике, међусобне односе у поступку хранитељства, финансијске накнаде итд.,⁶¹ за разлику од Федерације Босне и Херцеговине гдје су ова питања уређена посебним законом.

4.2.4. Брчко дистрикт БиХ

Статутом Брчко дистрикта БиХ прописано је вршење јавне надлежност Дистрикта у питањима социјалне заштите.

Законом о социјалној заштити Брчко дистрикта Босне и Херцеговине уређују се начела заштите старих, изнемоглих и других лица у стању социјалне потребе, најмањи обим права на одређене облике социјалне заштите и услови за њихово остваривање основе организације

⁵⁹ Члан 40. Закона.

⁶⁰ Члан 38. став 1., 2. и 3.

⁶¹ Члан 42., 43., 44., 45., и 46.

у области социјалне заштите и финансирање те дјелатности, као и друга питања од значаја за остваривање социјалне заштите грађана Дистрикта.⁶²

Корисници социјалне заштите у смислу овог закона су лица која се налазе у стању социјалне потребе између осталих и малољетници, дјеца без родитељског старања, те се пружа могућност смјештаја у установу социјалне заштите или у другу породицу.⁶³

Врсту права, на основу свестраног разматрања потреба корисника и могућности његове породице, одређује надлежна установа социјалне заштите која рјешава о правима из овог закона.

Смјештај у установу социјалне заштите остварује се упућивањем корисника у одговарајућу установу, у којој се осигурава збрињавање (становање, исхрана, одијевање, њега, помоћ и старање), васпитање и образовање, оспособљавање за одређене радне активности и здравствена заштита у складу с посебним прописима, радно - окупационе, културно - забавне и рекреативно - рехабилитационе активности и услуге социјалног рада.

Сходно одредбама наведеног закона право на смјештај у установу социјалне заштите има дијете без родитељског старања и дијете чији је развој ометен породичним приликама и то до оспособљавања за самосталан живот, повратка у властиту породицу или збрињавања у породицу усвојиоца, или другу породицу, завршетка редовног школовања, односно оспособљавања за самосталан живот.

Закон прописује и да право на смјештај у другу породицу имају лица која, у смислу овог закона, имају право на смјештај у установу. Приликом избора породице у коју се корисник смјешта, служба која врши смјештај руководити ће се нарочито личним својствима корисника и чланова породице у коју се смјешта, стамбеним и другим могућностима породице и потребама корисника.⁶⁴

⁶² Закон о социјалној заштити Брчко дистрикта БиХ „Службени гласник Брчко дистрикта Босне и Херцеговине“, број 01/03, 04/04, 19/07, 02/08, 21/18 и 32/19.

⁶³ Члан 27. и 28. Закона.

⁶⁴ Члан 51.,52.,53.,54. Закона.

V СТРАТЕШКИ ДОКУМЕНТИ

Министарство за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине, на посебан упит Омбудсмена, наводи⁶⁵ да не постоје документи које примјењују, а везано за збрињавање дјеце без родитељског старања са фокусом на стање у установама, јер су та питања у надлежности институција социјалне заштите ентитета и Брчко дистрикта Босне и Херцеговине.

Федерално министарство рада и социјалне политике обавјештава Омбудсмене⁶⁶ да је израђена Стратегија деинституционализације и трансформације установа социјалне заштите у Федерацији (2014-2020), као оквирни стратешки документ усмјерен на унапређење услова за развој система заштите којим ће се осигурати побољшање квалитета живота, недискриминација, заштита људских права и слобода за све кориснике социјалне заштите, кроз транзицију с институционалне бриге на социјалну бригу у заједници. Стратегија је усвојена од стране Владе Федерације БиХ Закључком V Број 1395/14 од 10.07.2014. године и иста је рађена у складу са ЕУ Смјерницама за прелазак с институционалне бриге на услуге подршке у заједници и УН Смјерницама за алтернативну бригу о дјечи. У складу са наведеним закључком то министарство је израдило и Акциони план за провођење Стратегије, на који је Влада Одлуком V Број 1591/17 од 07.12.2017. године дала сагласност. Према наведеној Стратегији процес трансформације на подручју Федерације БиХ се одвија између осталог и у домовима за дјецу без родитељског старања Тузла, Сарајево, Мостар, Зеница и Бихаћ.

Процес је започео још 2011. године када су домови у партнерству са „Норе and Homes for Children“ (ННС) закључили Протокол о сарадњи на реализацији пројекта „Трансформација ЈУ Домова за дјецу без родитељског старања у низ нових услуга које ће подржати одрастање дјеце у породицама“ (прва и друга фаза). Кроз стратешки документ преферирају се и други облици заштите дјеце, као што је смјештај дјеце у хранитељске породице, прихватилиште за дјецу и младе, матерински дом, дневни центар за дјецу, центар за савјетовање и усавршавање, мали породични дом.

У сврху реализације Акционог плана за спровођење Стратегије Федерално министарство је у сарадњи са кантоналним министарствима покренуло кључне реформске процесе у овој области као што су доношење Закона о хранитељству у Федерацији БиХ („Службене новине Федерације БиХ“ број 19/17). У току је и израда Закона о социјалним услугама у Федерацији БиХ којим ће се настојати осигурати сет социјалних услуга, те израда Закона о дјелатности социјалног рада и Закона о психолошкој дјелатности којим ће се настојати увести највиши стандарди стручног рада с дјецом и одраслим особама у стању социјалне потребе.

Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске обавјештава Омбудсмене⁶⁷ да је Влада Републике Српске на 166. сједници одржаној дана 21.04.2022. године донијела Одлуку о изради Стратегије социјалне заштите Републике Српске за

⁶⁵ Акт број 07-12-1272-2/22 од 07.09.2022. године.

⁶⁶ Акт број 05-31/10-1668/22 од 17.05.2022. године.

⁶⁷ Акт број 11/05-533-68/22 од 24.05.2022. године.

период од 2023. до 2029. године⁶⁸ којим ће бити утврђени циљеви и приоритети развоја социјалне заштите у Републици Српској.

Савјет министара Босне и Херцеговине, на 9. сједници одржаној 2. јуна 2015. године, донио је Одлуку о усвајању Акционог плана за дјecu Босне и Херцеговине 2015–2018. године. Иако је прошло четири године нови акциони план још увијек није усвојен.

Када је ријеч о препорукама *УН Комитета за права дјетета*⁶⁹ овај Комитет Босну и Херцеговину подсећа на претходне препоруке⁷⁰ и напомиње значај Смјерница за алтернативну бригу о дјeci и то да убрза процес деинституционализације у свим дијеловима државе чланице, кроз подршку и омогућавање бриге о дјeci у породичном окружењу и усклађивање система хранитељства на свим нивоима власти. Надаље, препоручује се наставак провођења програма за изградњу капацитета за социјалне раднике и пружаоце хранитељства, укључујући оне који раде у центрима за социјални рад, као и да се издвоје одговарајући кадровски, технички и финансијски ресурси за установе за бригу о дјeci како би се осигурао једнак приступ квалитетним услугама и збрињавању, без обзира на локацију.

УН Комитет за права дјетета препоручује да се осигура периодично преиспитивање смјештаја дјече у установе и хранитељство и да се обезбиједе доступни канали за пријављивање, праћење и рјешавање непримјереног третмана дјече, да се подржи друштвена интеграција младих прије него што напусте систем бриге и да им се пружи помоћ након напуштања система, да се израде програми са циљем ширења свијести, укључујући кампање, у широј јавности о правима дјетета у раном дјетињству и утицају институционалне бриге на развој и добробит дјече.

Када је ријеч о усвајању дјече, Комитет подсећа на претходну препоруку којом се препоручује држави чланица да изради и усвоји свеобухватан правни оквир за усвајање, да осигура постојање универзалне интегрисане базе података центара за социјални рад о потенцијалним усвојеницима и усвојитељима, као и да осигура да се саслушају и поштују мишљења дјетета у случајевима усвајања, у складу са развојним способностима дјетета. Такође подсећају на препоруку да се размотри ратификовање Хашке конвенције од 29.05.1993. године о заштити дјече и сарадњи у области међудржавног усвајања.

⁶⁸ „Службени гласник Републике Српске“ број 41/22.

⁶⁹ Закључна запажања о комбинованом петом и шестом извјештају Босне и Херцеговине⁶⁹ које је Комитет усвојио на осамдесет другој сједници (9-27. септембра 2019). Комитет је на својој 2404. и 2405. сједници (ЦРЦ/Ц/СР.2404 и 2405) одржаној 10. и 11. септембра 2019. године разматрао комбиновани пети и шести периодични извјештај Босне и Херцеговине (ЦРЦ/Ц/БИХ/5-6) те усвојио ова закључна запажања на 2430. сједници одржаној 27. септембра 2019. године.

⁷⁰ Комитет Уједињених нација за права дјетета на темељу Комбинованог другог, трећег и четвртог периодичног извјештаја Босне и Херцеговине у октобру 2012. године усвојио је Закључна запажања⁷⁰ у којима је изражена забринутост због чињеница да, иако уграђен у законодавство државе, институт најбољег интереса дјетета није узет као примарни приликом регулисања и примјене концепта смјештаја дјече лишене породичног окружења у различите облике алтернативне помоћи, укључујући и установе, те је апеловао на државу да појача напоре како би се осигурало да се принцип најбољег интереса дјетета, који је општепознат, на одговарајући начин угради и досљедно примјењује у свим законодавним, управним и судским поступцима и свим политикама.

Радна група за Универзални периодични преглед, између осталог, упутила је препоруку Босни и Херцеговини која се односи на израду и усвајање новог акционог плана о заштити дјецe, укључујући мјере за дјецу без родитељског старања, дјецу с инвалидитетом и малољетничку правду широм земље.⁷¹

Током 2018. године сачињене су Смјернице за утврђивање и процјену најбољег интереса дјетета- Водич за професионалце⁷² у сарадњи представника Министарства за људска права Босне и Херцеговине, невладиног сектора, академске заједнице и Институције омбудсмeна Босне и Херцеговине. Смјернице представљају значајан документ за усклађивање пракси надлежних органа и поступања у најбољем интересу дјетета.

⁷¹ Радна група је на свом 18. састанку, одржаном 15. новембра 2019. године, усвојила извјештај о Босни и Херцеговини.

<http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/Zakljucna%20zapazanja%20na%20Treci%20ciklus%20UPR-a.pdf> посјећено 16.03.2023.године.

⁷² Смјернице доступне на веб страници Институције омбудсмeна за људска права Босне и Херцеговине www.ombudsmen.gov.ba.

VI СТАТИСТИЧКИ ПОДАЦИ О БРОЈУ ДЈЕЦЕ БЕЗ РОДИТЕЉСКОГ СТАРАЊА У 2021. ГОДИНИ

Статистички подаци представљају званичне статистичке податке, објављене током 2022. године од стране Федералног завода за статистику и Републичког завода за статистику, приказане на исти начин како су и објављени у билтенима: Билтен социјална заштита/скрб 2021, Федерални завод за статистику, и Билтен Социјална заштита 2022, Републички завод за статистику.

Федерација Босне и Херцеговине

категорија корисника	старост														
	укупно			испод 7 год.			од 7 до 14 год.			од 15 до 16 год.			од 17 до 18 год.		
	оба пола	М	Ж	оба пола	М	Ж	оба пола	М	Ж	оба пола	М	Ж	оба пола	М	Ж
угрожени породичном ситуацијом	31180	16139	15041	7573	3821	3752	9501	4876	4625	7804	4008	3796	6302	3434	2868
дјеца без оба родитеља	439	241	198	97	53	44	143	79	64	139	71	68	60	38	22
дјеца непознатих родитеља	15	9	6	8	4	4	2	2	0	2	1	1	3	2	1
дјеца напуштена од родитеља	402	212	190	124	60	64	132	65	67	96	65	31	50	22	28
дјеца родитеља спријечених да обављају родитељску дужност	660	360	300	242	155	87	236	121	115	128	62	66	54	22	32
дјеца родитеља лишених родитељског права	110	52	58	39	18	21	46	17	29	23	15	8	2	2	0
дјеца родитеља који немају довољно прихода за издржавање	21642	10930	10712	5095	2487	2608	6283	3155	3128	5357	2738	2619	4907	2550	2357
дјеца које родитељи занемарују или злостављају	1343	698	645	369	209	160	480	265	215	358	132	226	136	92	44
дјеца чији је развој ометен породичним приликама	4311	2160	2151	1236	619	617	1403	697	706	1013	464	549	659	380	279
дјеца васпитно занемарена и запуштена	2258	1477	781	363	216	147	776	475	301	688	460	228	431	326	105

старатељство над малољетним особама, према полу и старости			Према старости				
			0-2	3-5	6-10	11-14	15-18
	укупно	845	63	89	180	263	250
женски	419	30	38	85	142	124	

малољетне особе у хранитељским породицама према полу и старости			Према старости				
			0-2	3-5	6-10	11-14	15-18
	укупно	228	17	23	38	66	84
женски	116	7	8	23	33	45	

усвојена дјеца према старости и полу	категорија дјеце		потпуно усвојена			непотпуно усвојена				
			0-2	3-5	6-10	0-2	3-5	6-10	11-14	15-18
	укупно	29	10	10	9	0	0	0	0	0
женски	18	7	5	6	0	0	0	0	0	

Република Српска⁷³

категорија корисника	старост														
	укупно			испод 7 год.			од 7 до 14 год.			од 15 до 16 год.			од 17 до 18 год.		
	оба пола	М	Ж	оба пола	М	Ж	оба пола	М	Ж	оба пола	М	Ж	оба пола	М	Ж
угрожени породичном ситуацијом	16262	8132	8130	3967	1944	2023	6643	3413	3230	3814	1880	1934	1838	895	943
дјеца без оба родитеља	79	47	32	2	1	1	36	26	10	25	12	13	16	8	8
дјеца непознатих родитеља	1	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0
дјеца напуштена од родитеља	55	34	21	13	5	8	30	20	10	7	5	2	5	4	1
дјеца родитеља спријечених да обављају своју дужност	157	88	69	50	32	18	53	27	26	39	20	19	15	9	6
дјеца родитеља лишених родитељског права	24	10	14	5	2	3	13	4	9	3	1	2	3	3	0
дјеца родитеља који немају довољно прихода	11835	5920	5915	2832	1366	1466	4883	2516	2367	2776	1397	1379	1344	641	703
дјеца родитеља који занемарују или злостављају дјецу	958	473	485	253	134	119	341	166	175	210	92	118	154	81	73
дјеца чији је развој ометен породичним приликама	2482	1201	1281	656	336	320	1019	519	500	596	252	344	211	94	117
васпитано занемарена и запуштена дјеца	671	358	313	156	68	88	267	134	133	158	101	57	90	55	35

⁷³ Поред достављених табеларних података коришћени су и подаци из Билтена Социјална заштита 2022, Републички завод за статистику, ISSN 2490-2683.

домови за дјецу и омладину			Према старости					
			0-2	3-6	7-10	11-14	15-17	изнад 18
	укупно	103	12	10	18	30	22	11
	женски	51	4	3	8	15	13	8
мушки	52	8	7	10	15	9	3	

малољетне особе у хранитељским породицама према полу и старости			Према старости					
			0-2	3-5	6-10	11-14	15-18	дјеца са сметњама у развоју
	укупно	199	8	10	47	66	68	38
	женски	103	6	5	25	27	28	17
мушки	96	2	5	22	39	40	21	

усвојена дјеца према старости и полу	категорија дјеце		потпуно усвојена		непотпуно усвојена		
			0-2	3-5	6-10	11-14	15-18
	укупно	3	0	0	2	1	0
женски	2	0	0	1	1	0	
мушки	1	0	0	1	0	0	

VII УСТАНОВЕ ЗА ДЈЕЦУ БЕЗ РОДИТЕЉСКОГ СТАРАЊА

Федерално министарство рада и социјалне политике на основу расположивих података од ресорних кантоналних министарстава надлежних за област социјалне заштите, обавјештава Омбудсмене⁷⁴ да на подручју **Федерације Босне и Херцеговине** функционише **14 установа социјалне заштите** које врше збрињавање дјеце без родитељског старања и то **шест установа чији је оснивач владин сектор и осам установа чији је оснивач невладин сектор.**

Јавне установе чији су оснивачи: кантон, општина, град у питању су:

КЈУ „Дом за дјецу без родитељског старања Бјелаве“ Сарајево – Сарајево (оснивач Кантон Сарајево);

ЈУ „Дом породица“ Зеница – Зеница (оснивач: Град Зеница);

ЈУ „Дом за дјецу без родитељског старања“ Тузла – Тузла (оснивач: Тузлански кантон);

ЈУ Дјечији дом „Мостар“ - Мостар (оснивач: Град Мостар);

ЈУ Центар за социјални рад Градачац - Породична кућа „Дуга“ – Градачац (оснивачи Општина Градачац и Министарство Тузланског кантона);

ЈУ „Социјално-педагошка животна заједница“ – седам градова Унско-санског кантона: Цазин, Бихаћ, Босански Петровац, Велика Кладуша, Сански Мост и Кључ (оснивач Унско-сански кантон) .

Јавне установе чији су оснивачи невладине организације и друга приватна лица су:

Kinderdorf International СОС Дјечије село Сарајево – Сарајево (оснивач: представништво хуманитарне организације „SOS – Kinderdorf International“);

Kinderdorf International СОС Дјечије село Грачаница – Грачаница (оснивач: представништво хуманитарне организације „SOS – Kinderdorf International“);

Фондација Рудолф Валтер „Село мира“ Турије – Лукавац (оснивач: Рудолф Валтер представник Хуманитарне организације из Њемачке);

Центар за незбринуту дјецу „Дуга“ Кулен Вакуф – Кулен Вакуф (оснивач: Хуманитарна организација „Schutzenegle Gesucht“ из Њемачке);

Установа за предшколско васпитање и социјалну заштиту „Мајчино село“ Бијаковићи – Међугорје (оснивач: Херцеговачко фрањевачка провинција Узнесење БДМ Мостар);

Породични центар Папа Иван Павао II – Читлук (оснивач: Удруга „Марија Врата небеска“ из Читлука);

Стадлеров Дјечији дом „Египат“ – Сарајево, Громиљак (оснивач: Хуманитарна организација „Провинција БЗБДМ сестре служавке Малог Исуса“);

Установа за прихват и одгој дјеце „Мала школа“ Вареш – Вареш (оснивач: „Школске сестре фрањевке Криста краља, Босанско-хрватска провинција Пречистог срца Маријана“ са сједиштем у Сарајеву);

⁷⁴ Актом број 05-31/10-1668/22 од 17.05.2022. године.

На подручју **Републике Српске** основана је Јавна установа Дом за дјецу и омладину без родитељског старања „Рада Врањешевић“ са сједиштем у Бањалуци, а оснивач установе је Влада Републике Српске⁷⁵.

На подручју **Брчко дистрикта Босне и Херцеговине** нема установа/домова за дјецу и омладину без родитељског старања. У 2021. години на подручју БД БиХ⁷⁶ биљеже 20 дјеце без оба родитеља и то 16 мушког пола и четири женског пола. Од 20–оро дјеце, петоро дјеце има мање од седам година, деветоро дјеце је узраста између седам и 14 година, између 15 и 16 година биљеже петоро дјеце, а једно дијете од 17 до 18 година. Број дјеце која су напуштена од родитеља је 11, од тога седам дјечака, четири дјевојчице.

⁷⁵ Подаци из акта Министарства здравља и социјалне заштите Републике Српске број 11/05-533-68/22 од 24.05.2022. године.

⁷⁶ Према подацима Агенције за статистику Босне и Херцеговине из акта број 05-43-2-10-404-2-1/22 од 25.06.2022. године.

VIII АНАЛИЗА ПОДАТАКА ДОБИЈЕНИХ ОД ЦЕНТАРА ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ

Свим центрима/службама за социјалну заштиту упућен је упитник који је креиран за потребе израде Специјалног извјештаја Омбудсмена Босне и Херцеговине о збрињавању дјече без родитељског старања са фокусом на стање у установама.

Упитником су затражени сљедећи подаци: број дјече без родитељског старања смјештено у установама за период од 2017. до 2021. године, број дјече смјештен у хранитељске/сродничке породице у истом периоду, најчешћи разлози због којих се дјеца без родитељског старања смјештају у установе, те питање о најадекватнијем начину заштите права дјече без родитељског старања, по њиховом мишљењу, односно да ли је то смјештај у установу или други алтернативни видови збрињавања (хранитељство, усвојење и др.).

Надаље, затражени су подаци о броју дјече која имају потешкоће у развоју, подаци о хранитељским породицама и о броју ових породица припремљених за пријем дјече, као и број специјализованих хранитељских породица и да ли су сви хранитељи прошли обуку.

Када је ријеч о усвојењу затражен је број усвојене дјече за период од 2017. до 2021. године. Свим центрима упућено је и питање како оцјењују свој однос или сарадњу са установама и које су то препреке које утичу на рад центара у заштити права дјече и да ли имају приједлоге за превазилажење евентуалних препрека, те за које мјере сматрају да би унаприједиле њихов рад и заштиту права дјетета без родитељског старања.

Последње питање које је упућено центрима односило се на податак о томе да ли постоји успостављена база података и да ли је успостављање базе по закону обавезно.⁷⁷

Разлози смјештаја дјече у установе социјалне заштите

Центри за социјални рад као најчешће разлоге за смјештај дјече у установе наводе неадекватну бригу о дјетету услед болести родитеља, смрти родитеља, лоше стамбене и материјалне прилике у породици, поремећени породични односи, насиље у породици, зависности родитеља, различити облици занемаривања и злостављање дјетета, те поремећаји у понашању и поремећаји у развоју дјетета. Дјеца у овим ситуацијама обично немају сроднике који би преузели бригу о њима. У установе се смјештају и дјеца затечена у скитњи и просјачењу, дјеца жртве разних видова експлоатације, односно жртве кривичног дјела трговине људима, а све услед немогућности смјештаја у хранитељске породице.

Након анализе пристиглих одговора, може се закључити да центри за социјални рад сматрају да је најадекватнији начин збрињавања дјече без родитељског старања збрињавање и смјештај у хранитељску породицу, јер дјеца збринута у хранитељским породицама имају могућност одрастања у породичном окружењу. При томе, усвојење се сматра квалитетним и трајним обликом збрињавања, у случајевима испуњења свих законских услова за усвојење.

⁷⁷ Упитник се налази у Анексу број 1 овог Извјештаја и подаци се односе на период од 2017. до 2021. године

8.1. Република Српска

У табели испод су наведени тражени статистички подаци о броју дјече без родитељског старања, о броју дјече смјештене у установе, као и у хранитељске породице, о броју дјече са потешкоћама у развоју, о броју хранитељских породица, о броју хранитељских специјализованих породица и о броју усвојене дјече за период од 2017. до 2021. године у Републици Српској.

Центар за социјални рад	Број дјече без родитељског старања за период 2017-2021	Број дјече смјештене у установе за период 2017-2021	Број дјече смјештене у хранитељске породице за период 2017-2021	Број дјече са потешкоћама у развоју за период 2017-2021	Број хранитељских породица за период 2017-2021	Број специјализованих хранитељских породица за период 2017-2021	Број усвојене дјече за период 2017-2021
Бањалука	319	100	219	8 (за 2021. годину податак)	64	8	9
Бијељина	127	51	76	16	17 /8 активних	3	1
Костајница	2	0	1	/	0	0	1
Рибник	3	0	3	/	0	0	/
Братунац	17	2	15 (сродничке/хранитељске породице)	0	0	0	1
Дервента	18	15	3	4	0	0	6
Добој	33	25	8	3	7	Све хранитељске породице су прошле обуку и за специјализовано хранитељство	1

Градишка	10	6	4	0	1	2	7
Станари	5	0	5	2	0	0	0
Челинац	2	1	1	0	0	0	0
Србац	1	0	1	1	1 породица која је прошла обуку	0	0
Кнежево	1	1	0	0	0	0	1 (поступак у току)
Требиње	5	1	4	0	1 породица у припреми за хранитељство	0	0
Котор Варош	4	3	1	1	3 сродничке породице (нису прошле обуку за хранитеље)	0	0
Козарска Дубица	6	0	6	0	3 дјеце смјештено у сродничку породицу а 3 у хранитељске породице на подручју друге општине	0	1
Брод	2	0	2	2	0	0	/
Лакташи	68	1	67	6	3(сви хранитељи су прошли обуку)	0	6
Лопаре	7	2	5	0	0	0	0
Власеница	2	2	0	0	0	0	/ (није достављен одговор)
Модрича	57	12	45	/	1 породица (нису сви хранитељи прошли обуку)	0	0

Мркоњић Град	1	0	1 дијете смјештено у сродничку/хранитељску у породицу	1	2	0	0
Соколац	1	1	0	0	0	0	0
Нови Град	13	3	10	2	2 породице (сви су прошли обуку)	0	3
Рудо	5	0	5	3	5 (нису сви хранитељи прошли обуку)	0	/
Пале	2	2	0	0	немају хранитељских породица, али су током мјесеца маја ове 2022. године четири породице са подручја општине Пале ушле у процедуру пријаве за обуку за хранитељство	0	0
Приједор	29	15	14	7	3 (хранитељи су прошли обуку)	0	0
Шамац	5	4	1	0	0	0	2 (непотпуно усвојење)
Вишеград	1	0	1	0	0	0	0
Фоча	9	5	4	2	3 сродничке – хранитељске породице	0	/
Угљевик	1	1	0	1	0	0	0
Прњавор	11	6	5	1	0	0	0

Источна Илица	2	2	0	0	0	0	0
Гацко	2	0	2 дјеце у сродничко- хранитељским породицама	/	/	0	/

Општине Љубиње, Чајниче, Хан Пијесак, Крупа на Уни, Петровац-Дринић, Билећа, Берковићи, Трново, Калиновик, Рогатица, Доњи Жабар, Оштра Лука, Источни Дрвар, Вукосавље, Петрово, Ново Горажде и Невесиње су доставиле одговор да немају дјеце без родитељског старања, са напоменом да у општини Невесиње постоје двије породице које су прошле обуку за хранитеље.

Проблеми и изазови са којима се сусрећу центри за социјални рад у Републици Српској

Према записаним одговорима центара за социјални рад у Републици Српској највећи изазови са којима се суочавају у области заштите права дјетета без или неадекватног родитељског старања су: недовољна заинтересованост за хранитељство, слабости у погледу њихових стручних капацитета, потребе за детаљнијом нормативном регулацијом смјештаја дјецe, а посебно дјецe са потешкоћама у понашању и недовољна финансијска средства.

Као посебан проблем истичу неспремност грађана за преузимање обавезе хранитељства. Поједини центри немају уопште или имају недовољан број евидентираних хранитељских породица.

Неподијељен став је да је нужно више промовисати институт хранитељства⁷⁸. Један од приједлога јесте и да се хранитељима, поред накнада, призна и могућност остваривања права из пензијског и инвалидског и здравственог осигурања, те да им се обезбиједи психосоцијална подршка када је то потребно.

У области заштите права дјетета без родитељског старања, сматрају да потешкоћу представља изостанак детаљних процедура и протокола о поступању и процедурама смјештаја дјецe, посебно смјештаја у хитним ситуацијама. Наводе да би дошло до унапређења њиховог рада уколико би се поступци превенције, интервентног рада и праћења одвојили и јасно дефинисали. Боља нормативна рјешења омогућила би једнако поступање центара у свим случајевима збрињавања дјецe без родитељског старања. Процедуре збрињавања је потребно поједноставити, а тиме и убрзати.

Правилником о хранитељству треба јасније дефинисати појмове и поступке у вези са подацима о евиденцији хранитеља за цијелу Републику Српску, податке о организовању обука и о праћењу хранитељских породица.

Центри за социјални рад уочавају проблем збрињавања дјецe са потешкоћама у развоју и/или друштвено неприхватљивим понашањем и непостојање установе за њихов смјештај.

Поред непостојања установе за смјештај дјетета, не постоје ни дневни центри за дјецу и омладину са сметњама у развоју или центри за васпитање дјецe и омладине.

Поједини центри немају довољан број стручних радника, а потребно је осигурати да се поштују нормативи стручног рада што је тешко изводљиво с обзиром на број стручних радника по броју корисника услуга. Задужења из надлежности центара за социјални рад су разноврсна и обимна, а постоји оптерећеност и административним пословима. Стручни радници центара су под ризиком од професионалног сагорјевања, а указују и на потребу континуираног усавршавања стручних радника и увођење супервизије. Када је ријеч о институту усвојења, центри за социјални рад су истакли проблем законских ограничења у

⁷⁸ Занимљив приједлог једног центра да се хранитељство приближи грађанима кроз рад у мјесним заједницама.

погледу закључења усвојења и компликоване процедуре. Поједини центри су нагласили да су запримили значајан број захтјева за усвојење док је реализован занемарљиво мали број усвојења.

Сви центри за социјални рад у Републици Српској на питање о томе који је најадекватнији начин заштите права дјецe без родитељског старања, изјашњавају се да су то алтернативни видови збрињавања дјецe – хранитељство и усвојење. Већини центара је на првом мјесту институт хранитељства, па потом усвојење, јер како из анализе одговора произлази када је потребно дјеловати хитно и брзо (нпр. изузимање дјетета из породице, различите кризне ситуације), најбоља могућност је смјештај дјетета у хранитељску породицу, јер усвојење подразумијева више времена како би се сам поступак окончао.

Сасвим јасно произлази из одговора надлежних центара да је збрињавање дјецe у хранитељске породице најадекватнији начин бриге и да је смјештај у установу посљедња мјера за којом посежу. Поред хранитељства, усвојење је трајнији облик збрињавања дјетета и потребно је увијек размишљати на начин да требамо дјетету обезбиједити и пружити право на породицу, па потом уколико усвојење није могуће, треба размотрити смјештај дјетета у хранитељску породицу. Уколико усвојење и/или хранитељство није могуће или ти видови збрињавања нису дали позитивне резултате, тек потом размотрити институционални вид збрињавања, као посљедњи вид збрињавања дјецe.

Након анализе пристиглих одговора, намеће се закључак да се као најмање адекватним смјештајем сматра смјештај у установу, док је најадекватнији начин збрињавања дјецe без родитељског старања збрињавање/смјештај у хранитељску породицу, јер дјецa збринута у хранитељским породицама имају могућност одрастања у породичном окружењу, док се усвојење сматра квалитетним и трајним обликом збрињавања у случају испуњења услова за усвојење.

Када је ријеч о бази података, јасно се закључује да центри воде евиденцију о дјеци без родитељског старања, али поједини центри су одговорили да немају успостављену базу података.

8.2. Федерација Босне и Херцеговине

У табели испод су наведени тражени статистички подаци о броју дјеце без родитељског старања, о броју дјеце смјештене у установе, као и у хранитељске породице, о броју дјеце са потешкоћама у развоју, о броју хранитељских породица, о броју хранитељских специјализованих породица и о броју усвојене дјеце за период од 2017. до 2021. године у Федерацији Босне и Херцеговине.

Центар за социјални рад	Број дјеце без родитељског старања за период 2017-2021	Број дјеце смјештене у установе за период 2017-2021	Број дјеце смјештене у хранитељске породице за период 2017-2021	Број дјеце са потешкоћама у развоју за период 2017-2021	Број хранитељских породица за период 2017-2021	Број специјализованих хранитељских породица за период 2017-2021	Број усвојене дјеце за период 2017-2021
Чапљина	3	2	1	/	3 породице (хранитељи су прошли обуку)	0	0
Бугојно	7	4	3	0	Неколико хранитељских породица/1 спремна за пријем дјеце	1	1
Купрес	1	0	1 у сродничку	0	0	0	0
Крешево	0	0	0	0	0	0	1
Цазин	32	29	3	2	1	0	5
Орашје	27	25	2	2	0	0	2 (непотпуно)
Челић	2	0	2	/	1 (хранитељи су прошли обуку)	0	0
Кисељак	14	7	7	2	5 хранитељских породица/1 породица је припремљена за пријем дјеце на подручју ове општине	/	/
Живинице	21	18	3	4	3 (хранитељи су прошли обуку)	1	3

Томиславград	28	14	14	1	0	0	/
Тешањ	59	47	12	7	3 нису све прошле обуку	0	0
Љубушки	12	8	4	0	2 прошле обуку	0	/
Груде	11	7	4	2	3 прошле обуку	0	0
Бихаћ	21	17	4	1	4 прошле обуку (2 сродничке 2 несродничке)	/	12
Фојница	2	0	2 (традиционално-сродничко хранитељство)	/	/	3	/
Жепче	42	5	37	2	5 нису сви хранитељи прошли обуку	3	1
Сапна	42	5	37	2	2 прошле обуку	0	0
Коњиц	4	3	1	1	3 хранитељске (2 сродничке) и 1 која је прошла обуку	0	1
Бужим	15	11	4 дјече у сродничке породице (нису прошли обуку)	/	0	0	3
Тузла	444	209	235	15	31 сви су прошли обуку	0	9
Равно	1	0	1	/	1	/	1
Доњи Вакуф	13	11	2 дјече у сродничке продице	4	0	0	0
Добој Југ	1	0	1	/	1 прошла обуку	/	0
Босански Петровац	5	4	1	3	0	0	0
Нови Травник	7	5	2	2	0	0	2 (1 потпуно 1 непотпуно)
Калесија	24	16	8	4	4	0	0
Витез	10	9	1	0	1 сродничку/хранитељски	0	0

Ливно	2	2	0	0	/	/	2
Оцак	1	1	0	0	0	0	0
Широки Бријег	5	1	4	0	/	/	1
Мостар	194	165	29	6	25 сертификованих хранитеља /12-оро дјеце већ на смјештају (сродничко и несродничко хранитељство)	0	18
Посушје	11	6	5	3	0	0	0
Високо	30-ак	/	6	5	6 (сви хранитељи су прошли обуку)	2	0
Маглај	25	10	15	2	6	0	0
Какањ	91	43	48	2	14(сви хранитељи су прошли обуку)	0	/
Кључ	13	10	3	0	3	2	2
Сански Мост	17	16	1	5	1 прошли обуку	0	2
Травник	15	11	4	4	1 хранитељ који је прошао обуку	0	0
Јабланица	22	20	2	1	2 сродничке које су прошле обуку	/	1
Кладањ	7	3	4	/	2 хранитељске породице /хранитељи су прошли обуку	0	0
Прозор-Рама	2	1	1	/	0	0	0
Босанска Крупа	11	11	0	4	0	0	4
Бреза	41	17	24	1	0	0	0
Лукавац	20	18	2	3	2 хранитељске породице/прошле обуку	0	3

Грачаница	6	5	1	1	1 хранитељска породица/прошла обуку	0	6
Теочак	2	2	0	1	У току је обука 1 породице	0	0
Велика Кладуша	18	18	0	3	4(3 сродничке)/сви су прошли обуку	0	3
Зеница	88	63	25	3	28 хранитеља/сви су прошли обуку/немају хранитељску породицу спремну за прихват дјече	6	9 (6 потпуних и 3 непотпуна)
Дрвар	2	2	0	2	0	0	1
Бановићи	54	17	37	1	2 хранитељске породице/прошли обуку	0	2
Јајце	2	2	0	0	0	0	/
Градачац	22	17	5	1	3 хранитељске породице/прошле обуку	0	0
Завидовићи	20	13	7	/	/	2	7
Сарајево/одговор ЈУ „Кантонални центар за социјални рад“	1342	1260	82	/	74 хранитељске породице/све су прошле обуку	6	31(2 непотпуно)

Општине Добој Исток, Неум, Читлук, Олово, Вареш, Столац, Домањевац и Добретићи су доставиле одговор да немају дјече без родитељског старања, са напоменом да су у општини Добретићи 4 особе прошле обуку за хранитеље.

Проблеми и изазови са којима се сусрећу центри за социјални рад у Федерацији Босне и Херцеговине

Центри за социјални рад у Федерацији Босне и Херцеговине као изазове у области заштите права дјетета без родитељског старања наводе проблеме који се односе на саме кадровске капацитете центара, недовољна финансијска средства, недостатке правних прописа, недовољан број установа за смјештај дјеце без родитељског старања/неадекватног родитељског старања и непостојање установа за смјештај дјеце са потешкоћама у понашању.

У већини достављених одговора истакнута је оптерећеност центара за социјални рад због недовољног броја стручног особља, широког поља њихове надлежности, обавеза које се односе на административне послове које одузимају вријеме у којем би се могли бавити савјетодавним радом или контактима са штићеницима. Ради превазилажења препрека и проблема центри за социјални рад предлажу успостављање нових стандарда на федералном нивоу и већи ангажман сарадника из различитих струка (социјални радници, педагози, психолози).

Недовољна финансијска средства утичу на рад центара, али и немогућност адекватне помоћи породицама које су у ризику од раздвајања са биолошким дјецом. Од значаја је и непостојање програма и савјетовалишта за помоћ родитељима који немају развијене родитељске вјештине. Унапређењу рада центара допринијело би повећање броја социјалних радника и новчаних издвајања која би била усмјерена на стални рад са породицама у ризику од раздвајања.

Сам поступак смјештаја дјеце сматрају недовољно брзим због правних и административних процедура. Ово је нарочито истакнуто у ситуацијама када је за смјештај дјетета, који је сам по себи хитне природе, али и продужење смјештаја потребна сагласност надлежног кантоналног министарства социјалне политике.

Број и капацитет установа за смјештај дјеце без родитељског старања, односно, неадекватног родитељског старања, сматрају неодговарајућим посматрано са становишта стварних потреба. Посебан проблем представља непостојање установа за смјештај дјеце која исказују одређене поремећаје у понашању. Осим што би надлежна министарства требала пронаћи адекватна рјешења када је у питању смјештај ове дјеце, и установе би морале имати запослене љекаре, психологе и педагоге како би се у потпуности пратиле њихове здравствене потребе.

Број хранитељских породица које су прошле едукацију и спремне за прихватање дјеце је недовољан, због чега је нужно радити на промоцији хранитељства и континуираној едукацији хранитеља. Поједине одредбе Породичног закона нису довољно прецизне у дијелу којим се регулише адаптивни смјештај дјетета у породицу потенцијалних усвојитеља, те је предложена измјена у смислу смањења дужине адаптивног периода. Чињеница је да према позитивним законским прописима сва дјеца имају право на здравствено осигурање, међутим, није ријешено питање здравствене заштите дјеце у

случају адаптивног смјештаја, уколико је дијете са подручја другог кантона, није здравствено осигурано.

Предлажу измјене и допуне Породичног закона и Кривичног закона у дијелу који се тиче занемаривања родитељских обавеза и успостављање Алиментационог фонда у Федерацији БиХ, ради издржавања дјецe.

Одредбе позитивних законских прописа којима је уређено питање усвојења је нужно измијенити у интересу олакшања поступка усвојења за већи број дјецe и успоставити јединствену базу података о потенцијалним усвојитељима.

Центри за социјални рад предлажу превасходно да се проведе истраживање корјенских узрока који дјецу доводе у ризичне ситуације и „гурају“ их у систем бриге, а потом успостављање чврсте превентивне политике у циљу превенције истог.

8.3. Брчко дистрикт Босне и Херцеговине

У табели испод су наведени тражени статистички подаци о броју дјецe без родитељског старања, о броју дјецe смјештене у установе, као и у хранитељске породице, о броју дјецe са потешкоћама у развоју, о броју хранитељских породица, о броју хранитељских специјализованих породица и о броју усвојене дјецe за период од 2017. до 2021. године у Брчко дистрикту Босне и Херцеговине.

Влада Брчко дистрикта Босне и Херцеговине	Број дјецe без родитељског старања за период 2017-2021	Број дјецe смјештене у установе за период 2017-2021	Број дјецe смјештене у хранитељске породице за период 2017-2021	Број дјецe са потешкоћама у развоју за период 2017-2021	Број хранитељских породица за период 2017-2021	Број специјализованих хранитељских породица за период 2017-2021	Број усвојене дјецe за период 2017-2021
Пододјелење за социјалну заштиту Одјелења за здравство и остале услуге Владе Брчко дистрикта БиХ	37	21	16	7	0	0	4

Према наводима Одјелења за здравство, Пододјелења за социјалну заштиту при Влади Брчко дистрикта Босне и Херцеговине, на подручју Брчко дистрикта смјештај у другу породицу регулисан је у складу са Законом о социјалној заштити Брчко дистрикта Босне и Херцеговине и није регулисана обука за хранитеље.

Као препреке у свом раду у заштити права дјецe без родитељског старања наводе незаинтересованост за хранитељство и непостојање установа. Мјере које би допринијеле унапређењу рада су оснивање Центра за социјални рад у Брчко дистрикту Босне и Херцеговине, јер је Пододјелење за социјалну заштиту саставни дио Одјелења за здравство и остале услуге Владе Брчко дистрикта.

IX АНАЛИЗА ПОДАТАКА ДОБИЈЕНИХ ОД УСТАНОВА ЗА ДЈЕЦУ БЕЗ РОДИТЕЉСКОГ СТАРАЊА

Како је посебна пажња у овом Извјештају посвећена установама за смјештај дјеце без родитељског старања (у даљем тексту: установе), спроведено истраживање у оквиру израде овог Извјештаја показује да установе сматрају да је потребно додатно радити на унапређењу нормативног оквира у овој области. Потребно је успоставити јединствен систем рада јавних и приватних установа за подручје цијеле Федерације Босне и Херцеговине, са јасно дефинисаним критеријумима и условима рада. Установе сматрају неопходним да се на јединствен начин дефинишу услуге, финансирање, надзор и лицензирање установа социјалне заштите. Неки од приједлога јесу и да се измијени Породични закон Федерације Босне и Херцеговине, који ће јасно прецизирати обавезе установа социјалне заштите и органа старатељства када је у питању старатељство над малољетним лицима.

Установе сматрају неопходним преиспитати досадашњи концепт рада установа у ширем смислу те ријечи, односно установити предности и недостатке постојећих модела, те заједно са другим надлежним институцијама размотрити успостављање што функционалнијег система. Такође, установе указују на важност, у што већој мјери, поједностављивања процедуре поступања у хитним случајевима, нпр. изузимање дјетета из породице и смјештај у установу у кризним и хитним ситуацијама.

Из одговора установа произлази да је потребно успоставити што бољу сарадњу са свим надлежним органима на подручју једне локалне заједнице и да се морају јачати капацитети центара за социјални рад, који ће радити на терену ради превенције и отклањања ризика који доводе до раздвајања породица. Неопходно је повећати финансијска средства за рад установа, посебно због развијања нових услуга у складу са планом њихове трансформације и спровођења процеса деинституционализације, узевши у обзир и пораст трошкова живота који се значајно одражава на функционисање установа због поскупљења животних и других намирница.

Установе указују на неопходност додатног запошљавања стручног кадра како је то и предвиђено правилницима/систематизацијама установа, уз осигурано континуирано, квалитетно усавршавање стручног особља, посебно ради пружања нових услуга и адекватног одговора на нове изазове са којима се сусрећу у раду (проблем смјештаја дјеце који имају успостављене психијатријске дијагнозе, дјеца која имају промјене у понашању и предиспозиције за малољетничку делинквенцију), а за коју се не може понудити адекватан третман. Везано за проблематику смјештаја дјеце која имају промјене у понашању питање је да ли је рјешење у предузимању мјера од стране надлежних које би допринијеле унапређењу рада већ постојећих установа, уз развијање нових услуга социјалне и здравствене заштите, или та сложена питања требају бити рјешавана у другим установама.

Све установе наводе проблем у остваривању права дјеце на здравствену заштиту. Установе са подручја Федерације Босне и Херцеговине указују на проблеме када је смјештено дијете

са подручја другог кантона или са подручја Републике Српске или ако је у установи на подручју Републике Српске смјештено дијете из Брчко дистрикта Босне и Херцеговине.

У тексту који слиједи Омбудсмени ће представити најзначајније податке и информације које су добили од свих установа за смјештај дјете без родитељског старања у Босни и Херцеговини.

9.1. Федерација Босне и Херцеговине

У Федерацији Босне и Херцеговине функционише 14 установа социјалне заштите које врше збрињавање дјете без родитељског старања и то: шест установа чији је оснивач владин сектор и осам установа чији је оснивач невладин сектор. Када је ријеч о владином сектору, ријеч је о сљедећим установама: КЈУ“ Дом за дјецу без родитељског старања Бјелаве“, Сарајево; ЈУ „Дом породица“, Зеница; ЈУ „Дом за дјецу без родитељског старања“, Тузла; ЈУ Дјечији дом „Мостар“, Мостар; ЈУ Центар за социјални рад Градачац-Породична кућа „Дуга“; ЈУ „Социјално-педагошка животна заједница“, Бихаћ, док установе које су основале невладине организације и друга приватна лица су: „SOS- Kinderdorf International“ Дјечије село Сарајево; „SOS- Kinderdorf International“ Дјечије село Грачаница; Фондација Рудолф Валтер „Село мира“, Турије, Центар за незбринуту дјецу „Дуга“ Кулен Вакуф, Установа за предшколско васпитање и социјалну заштиту „Мајчино село“, Бијаковићи, Стадлеров дјечији дом „Египат“, Сарајево; Установа за прихват и одгој дјете „Мала школа“ Вареш и Породични центар „Папа Иван Павао II“, Читлук.

Свим набројаним установама је упућен упитник који је креиран за потребе израде овог Специјалног извјештаја и све установе су доставиле одговор⁷⁹.

9.1.1. Јавне установе за дјецу без родитељског старања/неадекватног родитељског старања

ЈУ „Дом породица“ Зеница

ЈУ установа „Дом породица“ Зеница је доставила одговор број: 01-1132/22 од 24.06.2022. године на упитник у којем је навела да законодавни оквир за њихов рад представља Одлука са законском снагом у установама⁸⁰ и Закон о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштити породице са дјецом.⁸¹ Сматрају да постоји потреба за доношењем Закона о социјалним услугама на нивоу ФБиХ којим ће се на јединствен начин дефинисати услуге, финансирање, надзор и лиценцирање установа социјалне заштите и других давалаца социјалних услуга, али и друга питања од значаја за остваривање права на социјалне услуге.

Према достављеним подацима, годишњи буџет за 2017. годину ове установе износио је 1.681.495 КМ (од чега су 243.000 КМ приходи од донација грађана и правних лица), за 2018. годину 1.693.300 КМ (од чега су 306.505 КМ приходи од донација грађана и правних лица),

⁷⁹ Комплетан упитник се налази у Анексу број 2 овог Извјештаја.

⁸⁰ „Службени лист Републике БиХ“, број: 6/92, 8/93 и 13/94.

⁸¹ „Сл. новине ЗДК“, број: 13/07, 13/11, 03/15 и 2/16.

за 2019. годину 1.630.012 КМ (од чега су 146.020 КМ приходи од донација грађана и правних лица), за 2020. годину 1.794.243 КМ (од чега су 230.080 КМ приходи од донација грађана и правних лица), за 2021. годину 1.817.319 КМ (од чега су 264.788 КМ приходи од донација грађана и правних лица). Према наводима ове установе, додатна новчана средства потребна су за прилагођавање установе особама са потешкоћама у развоју и увођење нових услуга у складу са планом трансформације установе.

Када је ријеч о материјално-техничким средствима, ЈУ „Дом породица“ Зеница је смјештена у објекту који је у власништву оснивача, Града Зенице. Објекат је намјенски изграђен и тренутно задовољава просторне потребе установе, има фискултурну салу и вањске спортске терене. Установа указује да постоји потреба за обновом возног парка, јер су постојећа возила старија и подложна честим кваровима. Постојећи радни и смјештајни простор задовољава потребе и стандарде у односу на број дјече која се налазе на смјештају. Приступ објекту је адекватан и има изграђену прилазну рампу за особе са инвалидитетом. Унутар објекта се налази степениште на три етаже и постоји потреба за уградњом лифта.

По питању људских ресурса, Правилником о организацији и систематизацији послова и радних задатака утврђена је структура запослених. Број запослених и њихова школска спрема је усклађена са поменутиим Правилником, а тренутно је 64 укупно запослених, од којих 37 радника ради директно са дјецом, а пет радника обавља административно-техничке-кадровске послове. Установа указује на потребу за већим бројем радника. Запослени немају организоване стручно усавршавање у довољној мјери, а усавршавања су потребна за унапређење области рада запослених и то због рада са дјецом са поремећајима у понашању, превенције, препознавања и поступање у случају вршњачког и/или сексуалног узнемиравања међу штићеницима и рјешавање конфликтних ситуација.

Ова установа штићеницима осигурава смјештај и исхрану, одјећу и обућу, примарну здравствену заштиту и друго потребно за нормалан психофизички развој. За смјештај дјече која долазе са подручја Зеничко-добојског кантона, Министарство за рад, социјалну политику и избјеглице Зеничко-добојског кантона укупно на мјесечном нивоу уплаћује износ од 73.000,00 КМ. За смјештај сваког дјетета које долази изван Зеничко-добојског кантона, на основу уговора о смјештају, надлежни центар за социјални рад плаћа износ од 725,50 КМ на мјесечном нивоу.

У току 2017. године смјештено је 18 дјече, просјечан број дјече на смјештају у 2017. години је 81 дјете; у току 2018. године смјештено 20 дјече, просјечан број дјече на смјештају у 2018. години је 84 дјече; 2019. године смјештено је 39 дјече, просјечан број дјече на смјештају је 88 дјече; 2020. године смјештено је 19 дјече, просјечан број дјече на смјештају је 81 дијете, 2021. године смјештено је 22 дјече, просјечан број дјече на смјештају је 87 дјече.

У Установи сматрају, да је најчешћи разлог смјештаја дјече у установу непостојање бриге и помоћи у задовољавању животних потреба дјетета који се не може остварити у властитој породици или другој породици. Најадекватнији начин заштите права дјече без адекватног родитељског старања је породични смјештај. Међутим, истовремено указују да постоје случајеви у којима то није могуће, па је институционални облик збрињавања у тим случајевима ипак адекватније рјешење за дијете, као нпр. када се ради о дјетету са

тешкоћама у развоју или о дјетету са психијатријском дијагнозом или вишечланим породицама. У овим случајевима тешко се проналазе хранитељске или усвојитељске породице које би прихватиле такво дијете док у установама раде стручњаци који могу одговорити на потребе поменути дјеце.

Према добијеним подацима, Установа, дана 24.06.2022. године биљежи 15 - оро дјеце који имају потешкоће у развоју и понашању, од чега и једна мајка (трудница) у Прихватилишту за мајке и бебе. Једном годишње се врши надзор од стране ресорног министарства Зеничко-добојског кантона. Установе не врше пријем дјеце код којих је разлог смјештаја насиље у породици, али су без обзира на то правило у периоду од 2017. до 2021. године направљени изузеци па је било неколико пријема због насиља у породици и то 2017. године три пријема, 2019. године три пријема и 2020. године два пријема.

Однос са надлежним министарствима и центрима за социјални рад оцјењује као задовољавајући уз изузетак притиска на установе за пријем штићеника, јер су капацитети препуњени и материјална средства недовољна за функционисање установе. Препреке које утичу на рад ове установе и центара за социјални рад у заштити права дјеце без родитељског старања су проблем притиска на установе за бригом одједи и младима која имају непожељна понашања (користе наркотику, насилни су, склони вршењу кривичних дјела итд.), а немају адекватан кадар и услове за рад са овом популацијом. Огроман проблем представља и здравствена заштита, јер се брину о дједи са подручја цијеле Федерације Босне и Херцеговине, а примарна здравствена заштита је на нивоу локалне заједнице.

За превазилажење препрека предлажу формирање установа и завода који би били у могућности да прихвате дједу којој је првенствено потребна здравствена заштита, те за дједу са поремећајима у понашању. Сматрају да је неопходно омогућити здравствену заштиту за дједу и младе смјештене у установама социјалне заштите на начин да се без административних баријера могу лијечити у мјесту гдје је сједиште установе, повећање финансијских средстава, а све у циљу трансформације установе на начин да се реализују остале услуге које би установа могла пружати како би се јачали капацитети породица и спријечило раздвајања дјеце и младих из породица што би скратило дугорочни боравак дјеце и младих у установама социјалне заштите.

ЈУ „Дом за дједу без родитељског старања“ Тузла

ЈУ „Дом за дједу без родитељског старања“ Тузла је у одговору број 1150-1/22 од 09.06.2022. године навео је да је правни основ за рад ове установе Закон о преузимању права оснивача над ЈУ „Дом за дједу без родитељског старања“ Тузла од стране Скупштине Тузланског кантона и Закона о социјалној заштити. С обзиром да је ЈУ „Дом за дједу без родитељског старања“ Тузла у процесу трансформације и покренуте су нове услуге, неопходна је дјелимична измјена законских прописа који детаљније регулишу и рад нових услуга.

Када је ријеч о буџетима, буџет на годишњем нивоу за 2017. годину износио је 1.019.716,00 КМ; 2018. године 1.305.110,00 КМ; 2019. године 1.378,617,00 КМ; 2020. године 1.489.607,00

КМ и 2021. године 1.693.068,00 КМ. Како наводе, одобрени буџети за претходне године довољан је за несметано функционисање установе.

Материјално-техничка средства и смјештајни капацитети довољни су за потребе корисника. Установа дјелује на једној локацији у властитој згради саграђеној на 5 етажа (подрум +п+III спрата) и то у двије ламеле са дограђеним анексом зграде за потребе смјештаја корисника предшколског узраста, кухињом и засебном фискултурном салом. Користе травнату површину са изграђеним садржајима за кориснике површине 6 дунума. Смјештајни и просторни капацитети у потпуности одговарају потребама и броју корисника у складу са федералним стандардима за установе социјалне заштите. Приступ за особе са инвалидитетом (непокретне особе) омогућен је само до првог спрата зграде. Према наводима менаџмента Установе, континуирано раде на стварању повољнијих услова за лица са инвалидитетом.

Структура запослених у Установи утврђена је Правилником о организацији и систематизацији радних мјеста којим је предвиђено 58 радника за рад у Установи, а тренутно је попуњено 49 мјеста. Наводе да постоји потреба за додатним запошљавањем стручних радника за директан рад са корисницима. Од укупног броја запослених, у директном раду са корисницима је 34 запослена, шест запослених обавља административне послове, док осталих девет обавља техничке послове (кувари, спремачице и сл.). Усавршавање запослених за рад са корисницима је неопходна, а мали је број стручних лица или организација које нуде стручно усавршавање за запослене што представља проблем за чешће усавршавање запослених. Неопходно је стручно усавршавање за рад са корисницима који су имали трауматска искуства због физичког или сексуалног злостављања, за рад са корисницима који су били подвргнути радном и економском искоришћавању као и усавршавање за рад са корисницима са тежим облицима интелектуалних сметњи.

Установа у оквиру својих услуга пружа смјештај за следеће кориснике: Одјељење домског смјештаја (за кориснике без адекватног родитељског старања од рођења па до стицања пунољетства), Одјељење прихватилишта и материнског дома (привремени смјештај за кориснике/дјецу која су жртве просјачења, трговине, сексуалног или физичког злостављања узраста од пет година до пунољетства, смјештај ограничен на 3 мјесеца, те смјештај за мајке са малом дјецом до годину дана у циљу очувања афективне везе између мајке и дјетета), Одјељење савјетовалишта са дневним центром (дневни центар намијењен за дјецу под ризиком издвајања из породице) те савјетовалиште намијењено раду са породицом такође у смислу превенције издвајања дјете из породице, као програми стручног усавршавања потенцијалних хранитеља и усвојитеља дјете. Ниједна од наведених услуга се не наплаћује за кориснике са подручја Тузланског кантона, али напомињу да установа не врши пријем корисника са других кантона, осим у Прихватилиште које је доступно и за дјецу из других дијелова Босне и Херцеговине, која су затечена на подручју Тузланског кантона. Када је ријеч о броју дјете по годинама, 2017. године биљеже 53 корисника, 2018. године 51 корисника, 2019. године 34 корисника; 2020. године 44 корисника и 2021. године 40 корисника.

Већи дио смјештајних корисника обухватају корисници смјештени у Прихватилиште Дома (115 корисника од укупно 222 корисника смјештена у извјештајном периоду).

Као најчешће разлоге за смјештај дјеце у установу наводе породичне неприлике, занемаривање дјеце, скитња, просјачење и насиље у породици. Ова је установа у свом раду опредјељена трансформацији установа социјалне заштите које пружају смјештај за дјецу и деинституционализацији, са циљем да што више дјеце која су без адекватног родитељског старања одраста у усвојитељским и хранитељским породицама.

Дана 09.06.2022. године у Дому је било смјештено седморо дјеце која су налазом комисије категорисана као дјеца са сметњама у развоју.

У извјештајном периоду у установи је боравило преко 30 дјеце са сметњама у развоју, не рачунајући дјецу која нису категорисана од стране стручне комисије.

Током 2021. и 2022. године извршен је један стручни надзор и три инспекцијска надзора у установи. Немају евидентираних прекршајних или кривичних поступака у извјештајном периоду, евидентирају и уочавају вршњачко насиље, али установа га настоји смањити на најмању могућу мјеру појачаним и континуираним надзором над корисницима. Имају израђен протокол о поступању у случајевима насиља у установи. Задовољни су сарадњом са центрима за социјални рад и ресорним министарством.

Као препреке које утичу на рад установа и центара за социјални рад наводе психичка стања дјеце, којима се због криминалне прошлости, коришћења опијата или наркотика и здравственог стања, не може помоћи на адекватан начин. У циљу превазилажења препрека, као рјешење предлажу оснивање посебне установе која би могла пружити адекватну бригу и смјештај за дјецу са поремећајима у понашању и развоју. Такође сматрају да је потребно успоставити јединствен систем рада јавних и приватних установа за подручје цијеле Федерације са јасно дефинисаним критеријумима и условима рада и формирати посебне установе за дјецу са специфичним потребама како би установе биле растерећене рада са корисницима којима не могу пружити адекватну бригу и заштиту.

Породична кућа „Дуга“ - Центар за социјални рад Градачац

Ова установа је јединствена на подручју цијеле Босне и Херцеговине јер су у власништву Општине Градачац, односно, дјелује у оквиру Центра за социјални рад Градачац.⁸² Основ и законодавни оквир за своје дјеловање и свој рад налазе у Закону о основама социјалне заштите, заштите цивилних жртава рата и заштите породице са дјецом⁸³; Закону о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата о заштити породице са дјецом⁸⁴; Породични закон Федерације Босне и Херцеговине⁸⁵; Закон о заштити насиља у породици⁸⁶; Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине⁸⁷; Закон о кривичном поступку

⁸² Одговор број: 01/4-45-1188-2/22 од 28.06.2022. године.

⁸³ „Службене новине Федерације БиХ“, број: 36/99, 54/04, 39/06, 14/09, 45/16 и 40/18.

⁸⁴ „Сл. новине Тузланског кантона“, бр. 5/12-пречишћен текст, 7/14, 11/15, 13/16, 4/18, 12/20, 22/21, 5/22, 8/22 и 10/22.

⁸⁵ „Службене новине Федерације БиХ“, број: 35/05, 41/05 и 31/14.

⁸⁶ „Сл. новине Федерације БиХ“, број: 20/13 и 75/21.

⁸⁷ „Службене новине Федерације БиХ“, бр. 36/2003, 21/2004-испр., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 и 75/2017.

Федерације Босне и Херцеговине⁸⁸, Закон о извршењу кривичних санкција Федерације Босне и Херцеговине⁸⁹ и у другим законима, одлукама, правилницима, упутствима и одлукама на нивоу Федерације Босне и Херцеговине, кантоналном нивоу, као и у интерним актима Центра за социјални рад Градачац.

Када је ријеч о буџету, за 2017. годину, износио је 383.160,00 КМ; за 2018. годину, 312,800,00 КМ; за 2019. годину, 440.000,00 КМ; за 2020. године, 440.000,00 КМ; за 2021. годину, 449.320,00 КМ. Наводе да су годишњи буџети до сада задовољавали потребе установе, али с обзиром на поскупљења, мораће тражити повећање буџета од оснивача.

Када је ријеч о материјално-техничким средствима и смјештајним капацитетима, тренутно задовољавају потребе за рад ове установе. Простор Породичне куће „Дуга“ задовољава потребе имајући у виду број дјече, али треба имати у виду да се број „рањивих породица“ и „број дјече под ризиком останка без родитељског старања“ сваке године повећава и да треба планирати проширење простора. По питању људских ресурса, Правилником о унутрашњој организацији и систематизацији послова и радних задатака утврђена је структура запослених. Постојећом систематизацијом предвиђено је 13 радних мјеста и укупно 28 извршилаца, укључујући и директора установе, а тренутно је запослено само 17 лица. Три лица су запослена у својству СОС мама, док административно-техничке-кадровске послове у Центру обављају два запослена. Сматрају да Центар треба додатно кадровски ојачати.

У Породичној кући „Дуга“ стално је смјештено деветоро дјече (на дан 28.06.2022. године). Једно дијете има тешкоће у психофизичком развоју, а сва дјеца су укључена у образовање. Дјеца остварују контакте са сродницима посредством надлежног центра за социјални рад, а стални надзор проводи стручни тим Центра, а по потреби и други радници Центра.

Трошкове смјештаја сноси Министарство и за 2021. годину износи 600,00 КМ, по једном дјетету. Редовни извори финансирања су такође из буџета Општине Градачац, а донаторска средства изостају већ дуже вријеме.

Стручни надзор врши се од стране надлежног Министарства и обавља се једном годишње, а инспекцијски надзор по потреби. У временском периоду 2017-2021. године евидентирано је укупно шест пријава које се односе на било који облик насиља над дјецом. Из ове установе сматрају да би требало поједноставити процедуре приликом смјештаја дјече, а као препреке које утичу на рад центара у заштити права дјетета без родитељског старања су неусклађеност законских прописа, недостатак финансијских средстава и људских ресурса, као и неизвршавање правоснажних судских одлука. Ради превазилажења препрека предлажу ангажман квалификованог особља у циљу стварања окружења што сличнијем породичном. Потребно је кадровски јачати центре, успоставити непосредну сарадњу и што бржу размјену информација и искустава између институција као што су домови здравља,

⁸⁸ „Сл. новине Федерације БиХ“, број: 35/03, 56/2003-испр., 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/2013, 59/2014 и 74/2020.

⁸⁹ „Сл. новине Федерације БиХ“, број: 44/98, 42/99-испр., 12/09 и 42/11.

полиција, судови, школе ради благовременог идентификовања породица под ризиком и дјеце под ризиком да остану без родитељског старања.

КЈУ „Дом за дјецу без родитељског старања Бјелаве“, Сарајево

За своје дјеловање и рад, КЈУ „Дом за дјецу без родитељског старања Бјелаве“, Сарајево⁹⁰ позива се на: Уредбу са законском снагом о установама⁹¹, Закон о основама социјалне заштите, заштите цивилних жртава рата и заштите породице са дјецом⁹² и Закон о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштите породице са дјецом⁹³. Установа сматра да нема потребе за измјенама закона и подзаконских прописа.

Када је ријеч о буџету за рад ове установе на годишњем нивоу утрошено је за 2017. годину; 2.091.286,00 КМ; у 2018. години 2.103.706,00 КМ; у 2019. години 2.521.394,00 КМ; у 2020. години 2.384.525,00 КМ, а у 2021. години, 2.358.260,00 КМ.

Према наводима ове установе, годишњи буџет не задовољава све потребе установе, посебно због успостављања нових услуга у оквиру процеса трансформације установе што подразумијева и измијењену организацију рада како би нове услуге заживјеле у пуном капацитету. У том правцу неопходно је обезбиједити и појачати кадровску структуру, јер до реализације нових услуга долазило је уз велике напоре већ постојећих људских и материјалних капацитета установе, уз свакодневно тражење додатних донаторских средстава и волонтерски рад.

Због процеса трансформације установе, смањује се број дјеце смјештене у установу, а повећава број смјештајних капацитета у ткз. малим породичним домовима. Боравак дјеце у малим породичним домовима, у оквиру нове услуге, показао је значајне позитивне ефекте, како на психосоцијални развој дјеце тако и на квалитет пружања услуге. Међутим, ови процеси подразумијевају знатно више финансијских средстава и ангажман стручног особља, јер је неопходан цјелодневни надзор и брига од стране стручних радника установе над дјецом. Без обзира на помаке у заштити права дјетета без родитељског старања, буџет установе у протеклих година се није повећавао и није дошло до повећања броја стручних радника. Ове се потешкоће углавном превазилазе кроз донације и волонтерски рад.

Установа пружа услуге корисницима у објекту који је власништво установе, те у три објекта којима располаже по основу уговора о закупу и уговора о давању на коришћење некретнине (за мале породичне домове). Постојећи радни и смјештајни простор задовољава потребе спрам броја дјеце, прилагођен је за потребе пружања услуга корисницима и омогућен је приступ особама са инвалидитетом.

Правилником о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста утврђена је структура запослених. Тренутан број запослених је 70 радника, од укупно 83 систематизована радна мјеста. Установа је у потреби за ангажманом додатног кадра. У

⁹⁰ Одговор од 22.06.2022. године.

⁹¹ „Службени лист РБиХ“, број: 6/92, 8/93 и 13/94.

⁹² „Службене новине Федерације БиХ“, број: 36/99, 54/04, 39/06 и 14/09.

⁹³ „Службене новине Кантона Сарајево“, број: 38/14-пречишћени текст, 38/16, 44/17, 28/18 и 52/21.

директном раду са дјецом је 48 запослених, а административно-техничке послове обавља 22 запослених. Број запослених и њихова школска спрема је усклађена са одредбама унутрашњег акта.

Установа има израђен план интегритета, план борбе против корупције, интерни акт о сукобу интереса, протокол поступања у одговору на насиље, злостављање и занемаривање. Установа има план образовања и стручног усавршавања радника који обухватају све сегменте рада (рад са дјецом, област финансија, права, заштите на раду, јавних набавки и др.), а континуирано се ради на укључивању што већег броја запослених у програм стручног усавршавања с циљем пружања што квалитетније услуге корисницима. Сматрају да су потребна усавршавања ради пружање нових услуга, за нове приступе у образовању, социјалној заштити, здравству, усавршавање везано за рад са рањивим групама, ромском популацијом, дјецом са потешкоћама у развоју и сл.

Установа пружа услуге смјештаја, цјелокупног збрињавања, васпитања, образовања, здравствене његе, цјелодневног боравка, полудневног боравка те услуге психосоцијалне подршке дјеци/младима без родитељског старања, дјеци чији је развој ометен породичним приликама и породицама у ризику од раздвајања. Дјеца се примају на смјештај до 18 година живота. Изузетно, уколико се оцијени да постоје оправдани разлози, на приједлог установе, центар за социјални рад може дјетету пружити смјештај у установи и за дјецу након 18 године живота, а највише до навршених 27 година. Закључком Владе Кантона Сарајево утврђена је цијена смјештаја у мјесечном износу од 326,00 КМ, односно 595,00 КМ за дјецу из других кантона.

Када је ријеч о броју дјеце без родитељског старања смјештених у ову установу, 2017. године на смјештају су имали 89 дјеце; 2018. године, 92 дјеце; 2019. године 94 дјеце, 2020. године 87 дјеце и 2021. године 85 дјеце. Као разлоге због којих се дјеца збрињавају у установу су дисфункционалне породице, употреба наркотика, насиље у породици, те дјеца која су затечена у просјачењу. Смјештај у установи социјалне заштите требао би бити привременог карактера, односно до проналажења трајнијег облика смјештаја или усвојења дјетета. Кроз процес трансформације ова установа нуди низ нових услуга од којих је и Мали породични дом, који омогућава бољу социјалну и емотивну повезаност у односу на велике установе и приближније су породичном окружењу.

У овој установи на дан 22.06.2022. године боравило је 75 дјеце, од којих 16-оро дјеце има потешкоће у развоју и сходно тешкоћама укључени су у различите програме образовања. Током 2021. године извршена су два инспекцијска надзора, није било пријава и поступака који се односе на било који облик насиље над дјецом. Сарадња са кантоналним центром за социјални рад (Кантона Сарајево) доста је унапријеђена у протеклом периоду, а како сматрају због формирања посебне Службе за хранитељство. Такође, на нивоу министарства постоји тим за имплементацију Плана трансформације установе који одржава редовне састанке и побољшава координацију између Центра, Установе и Министарства⁹⁴.

⁹⁴ Овакав вид сарадње и активности на предузимању активности са циљем трансформације установа представља добар примјер за све остале установе и надлежна министарства, односно владе.

Као препреке које утичу на рад установе и центара за социјални рад су недовољна кадровска попуњеност, различити приступи у раду општинских служби социјалне заштите, недовољна информисаност професионалаца о новим услугама и процедурама, све већи број захтјева за смјештај ромске дјеце и дјеце са потешкоћама у развоју, недовољна укљученост у израду и ревизију планова заштите корисника итд. За превазилажење препрека предлажу доношење новог Правилника о унутрашњој организацији и систематизацији послова у установи, запошљавање нових радника, израду процедура о начину смјештаја и отпуста корисника, израда плана промотивне кампање о новим услугама у установама и у установи и процедурама смјештаја и отпуста корисника, те интензивирање активности на процјени могућности деинституционализације установа.

Из ове установе посебно наглашавају проблем смјештаја дјеце са потешкоћама у развоју, јер њихове интерне анализе показују да број дјеце варира од 50% до 70% (глува и наглува дјеца, слабовидна дјеца и дјеца са проблемима из спектра аутизма, церебралним инвалидитетом, посебним потребама, комбинованим тешкоћама у развоју, поремећајима у понашању, поремећају пажње и емоција).

Тенденција смјештаја дјеце са потешкоћама у развоју мијења структуру и облик рада и намеће неке нове изазове посебно у кадровском смислу. Такође, битно је истаћи и удио ромске популације (51 % дјеце ромског поријекла) у укупном броју дјеце у установи што даје свима обавезу снажније подршке на превенцији и оснаживању ове посебно рањиве категорије како би смањили и укупан број дјеце без родитељског старања.

Успостављање нових услуга у оквиру процеса трансформације ове установе, подразумијева и измијењену организацију рада, како би нове услуге заживјеле у пуном капацитету како је то и предвиђено Планом трансформације ове установе.

Јавна установа Дјечији дом „Мостар“

Јавна установа Дјечији дом „Мостар“ у одговору од 01.07.2022. године као свој законодавни основ за рад наводи Закон о социјалној заштити⁹⁵ и Правилник о минималним стандардима за пружање социјалних услуга⁹⁶. Сматрају да постоји потреба за допуном законског оквира како би се испуниле све обавезе предвиђене Планом трансформације ЈУ Дјечији дом „Мостар“. Главни циљ трансформације установе је јачање приступа на локалном нивоу за спречавање раздвајања породица и пружање бриге за дјецу без родитељског старања базираног на породици.

Планом трансформације предвиђено је развијање нових услуга и оспособљавање професионалаца да користе своје капацитете за рад у тим услугама и то:

Прихватна станица за дјецу у ризику и дјецу без родитељског старања-услугу карактерише хитно збрињавање дјеце која се нађу без родитељског старања; у кризи, скитњи, бјекству од куће, просјачењу, краткотрајним смјештајем те могућност ране интервенције као и превенције институционалног смјештаја;

⁹⁵ „Службене новине Херцеговачко-неретванског кантона“, број: 3/05.

⁹⁶ „Службене новине Херцеговачко-неретванског кантона“, број: 4/16.

Дневни центар за дјецу од четири до 18 година (дјеца са инвалидитетом, дјеца у ризику од раздвајања, дјеца с поремећајима у понашању);

Сервис који пружа услуге полудневног боравка којима се осигурава задовољавање животних потреба дјеце и младих у доби од три до 18 година;

Мали породични дом са капацитетом до 12-оро дјеце;

Дом за мајку и дијете - омогућава привремени смјештај за труднице и малољетне мајке са дјецом узраста до 6 мјесеци старости са циљем превентивног дјеловања очувања и унапређења породице;

Јединица за осамостаљивање младих, намијењена младима узраста 16+ (главни циљ нових услуга је путем квалитетног програма припремити младе за самосталан живот);

Мобилни тим за пружање услуга на терену за дјецу и породице у ризику (Мобилни тим за пружање теренских услуга дјечи и породицама у ризику ће пружати психосоцијално савјетовање корисницима на подручју читавог Херцеговачко-неретванског кантона по позиву и сарадњи са надлежним центрима за социјални рад и службама социјалне заштите).

По питању буџета, достављају податке о износима годишњих буџета и то 2017. годину, 408.975,20 КМ; 2018. годину, 493.281,53 КМ; 2019, 591.342,59 КМ; за 2020. годину 591.360,48 КМ и за 2021. годину 639.373,62 КМ. Установа се финансира дијелом из буџета Града Мостара, затим Министарства здравства, рада и социјалне заштите за пружене услуге-смјештај корисника, као и из властитих прихода (приходи од изнајмљивања спортске сале и смјештајних капацитета) и донација. Град Мостар уредно уплаћује мјесечну трансну утврђену буџетом, а центри за социјални рад уредно измирују трошкове смјештаја корисника за сваки мјесец. У 2021. години трансна оснивача Града Мостара довољна је била за покриће 54,70 % трошкова плата и накнада запослених радника.

Према наводима ове установе, материјално-техничка средства и смјештајни капацитети у потпуности задовољавају потребе за рад установе. У протеклих пет година, све просторије у којима бораве дјеца су у потпуности реновиране, а и двориште установе је уређено. За дјецу је изграђен нови парк са справама за играње, поправљен је кров, а у комплетну адаптацију објекта, у последњих пет година укупно је уложено је 277.300,00 КМ и већина средстава уложених у адаптацију објекта је обезбијеђена путем донација. Дониран је један нови аутомобил и два половна у укупној вриједности од 81.166,95 КМ. Рад установе се обавља у властитом објекту. Радни и смјештајни простор задовољава потребе спрам броја дјеце, адекватан је и прилагођен потребама корисника.

Структура запослених утврђена је Правилником о раду ЈУ Дјечији дом „Мостар“ и Правилником о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста ЈУ Дјечији дом „Мостар“. На дан 01.07.2022. године, запослено је 23 радника, док недостају четири

радника, у складу са систематизацијом радних мјеста, те су од Града Мостара затражили одобрење средстава за ову намјену у буџету. Са дјецом директно ради 12 запослених и четири спољна сарадника, а остали су запослени као административно и техничко особље. Из ове установе наводе да запослени редовно учествују на различитим стручним усавршавањима, семинарима и округлим столовима, али потребно је још усавршавања, посебно усавршавање и супервизија за стручни кадар, који раде директно са дјецом како би спријечили сагоријевање радника с обзиром на тежину посла.

Дјеци се у установи обезбјеђује смјештај, васпитање, школовање, здравствена заштита, љетовања, зимовања, излети и остали садржаји. Сва дјеца која бораве у установи укључена су у неки од спортских клубова у граду. Дјеца тренирају цудо, плес, фудбал, рукомет, бокс, пливање, гимнастику и фолклор.

У извјештајном периоду цијена смјештаја корисника била је 620,00 КМ, а од 01.01.2022. године износи 720,00 КМ. Цијену смјештаја одређује Градско вијеће Града Мостара, уз претходну сагласност кантоналног Министарства здравства, рада и социјалне заштите Херцеговачко-неретванског кантона.

Укупан број дјеце смјештене у установу у периоду од 2017-2021. године је 56. Најчешћи разлози због којих се дјеца без родитељског старања смјештају у установе јесте што су дјеца запуштена и занемарена, затечена у прошњи, скитњи, жртве су физичког и психичког насиља од стране родитеља или других старатеља дјеце, смрт родитеља и издржавање затворске казне родитеља.

Сматрају да за свако дијете треба урадити процјену и индивидуални план заштите те процијенити који вид заштите је адекватан за то дијете. Такође су мишљења да је са породицама дјеце потребно више радити те да је најбољи вид заштите превентивни рад како не би дошло уопште до потребе за алтернативним збрињавањем дјеце.

У периоду од 2019. године, од стране Министарства здравства, рада и социјалне заштите Херцеговачко-неретванског кантона, обављено је седам инспекцијских надзора, један од стране интерне ревизије Града Мостара, а један од стране Федералног министарства финансија. У временском периоду од 2017. до 2021. године биљеже осам поступака/пријава који се односе на насиље над дјецом, а ријеч је о поступцима који су се водили за вријеме боравка дјеце у установи.

Као препреке у свом раду наводе мали број запослених како у центрима тако и у установама, недовољан рад на терену који доводи до тога да дјеца у породицама прођу кроз пуно трауматских искустава док центар за социјални рад сазна и реагује. Сматрају да не постоји довољно добра увезаност са другим секторима који би требали бити продужена рука центрима за социјални рад, те биљеже примјере дјеце која дођу у ову установу са 14 година, а да при томе нису никада похађали школу. Такође, сматрају и да полиција и правосудне институције морају брже реаговати и морају више водити рачуна о најбољем интересу дјетета. За превазилажење препрека наводе бољу међусекторску сарадњу (центар за социјални рад, здравствене установе, полиција, школе, правосудје), запошљавање више стручних радника у центрима и установама за смјештај дјеце, бољу промоцију

алтернативних облика збрињавања, превентивни рад са породицама како не би долазило до изузимања дјеце из породица итд. На крају истичу да би се рад ове установе унаприједио успостављањем свих услуга у складу са Планом трансформације ЈУ Дјечији дом „Мостар“ из 2017. године.

ЈУ „Социјално-педагошка животна заједница“ Бихаћ

ЈУ „Социјално-педагошка животна заједница“ Бихаћ у одговору број: 613/22 од 28.06.2022. године наводи да је установа социјалне заштите чија је примарна дјелатност збрињавање дјеце и младих без родитељског старања са подручја Унско-санског кантона.

Основана је Одлуком о оснивању Скупштине Унско-санског кантона број: 01-1-130/99 од 28.10.1999. године⁹⁷ којом је прописано да надзор над стручним радом и законитости у раду јавне установе обавља кантонално министарство за рад, социјалну политику, избјегле и расељене особе. Установа врши привремено збрињавање дјеце и младих до стицања услова за повратак у своју биолошку породицу или испуњавања услова за осамостаљивање, а најдуже до 24. године живота, под условом да се налазе на редовном школовању.

Установа у оквиру своје дјелатности збрињава: дјецу и младе без родитељског старања, дјецу и младе у кризним ситуацијама, дјецу и младе изложене насиљу и дјецу и младе са лакшим тешкоћама у развоју. Законодавни оквир који се примјењује у раду Установе: Уредба о установама са законском снагом, Породични закон, Закон о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштити породице са дјецом, Закон о хранитељству, Закон о буџету, Закон о рачуноводству и ревизији, Закон о облигационим односима, Закон о јавним набавкама итд.

Поред бриге о дјечи без родитељског старања, у оквиру установе егзистира седмични интернат у којем бораве средњошколци чије су породице без редовних материјалних примања. Сваке године у интернату борави око 60 ученика. Трошкови боравка ученика падају на терет установе. Постоји потреба за измјеном Породичног закона који ће јасно прецизирати обавезе установа социјалне заштите и органа старатељства када је у питању старатељство над малолетним лицима. Такође, сматрају да постоји потреба за проналажењем адекватног рјешења када је у питању учешће/обавезивање родитеља/старатеља дјеце на смјештају у трошковима смјештаја јер постоје сазнања да одређени број родитеља остварује мјесечна примања како у земљи тако и у иностранству, а не учествује у издржавању дјеце.

По питању буџета, за 2017. годину, износио је 1.521,494 КМ; 2018. године, 1.559,771 КМ; 2019. године; 1.425,652 КМ, 2020. године 1.475.000 КМ и за 2021. годину, 1.333,057 КМ. Годишњи буџет је довољан за финансирање текућих обавеза од којих се издвајају средства за издржавање и смјештај дјеце и плате и материјална давања запослених. Међутим, није довољан за реализовање свих потреба које установа има. Најчешће недостају средства за одржавање објеката које установа користи, а ради се о 24 објекта распоређена на цијелој територији Унско-санског кантона, као и за организовање садржаја за дјецу у вријеме

⁹⁷ „Службени гласник Унско-санског кантона, бр. 9/99.

зимског и љетњег распуста (радионице, излети, одлазак на море) као и средства за стручно усавршавање запослених. Од наведених 24 објекта, установа у свом власништву посједује два стана за младе који се налазе у Бихаћу, док су остали објекти власништво општина/градова дати установи на коришћење без накнаде.

Материјално-техничка средства, према наводима ове установе, углавном задовољавају потребе за рад установе. Што се тиче просторних капацитета, дјеца су смјештена у 14 породично-хранитељских кућа, у свакој борави од троје до шесторо дјеце. Постојећи радни и смјештајни простор задовољава потребе спрам броја дјеце, адекватан је и има омогућен приступ особама са инвалидитетом. Канцеларијски простор као и опрема је на задовољавајућем нивоу. Установа посједује два моторна возила, од којих је једно због старости и дотрајалости предмет описа. За пружање комплетних услуга, установи је потребно комби возило.

Правилником о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста утврђена је структура запослених и број запослених и њихова школска спрема је усклађена са наведеним актом. Укупан број запослених је 41, од којих запослених који раде директно са дјецом је 28, а 13 обавља административно-техничке-кадровске послове. Установа не посједује довољно запослених за обављање задатака из оквира своје надлежности. Како би се очувао интегритет установе битно је ускладити начин рада и поступања са моралним вриједностима у циљу спречавања и умањења ризика да се јавна овлашћења обављају супротно сврси због којих су установљена.

Васпитачи и хранитељи имају редовно стручно усавршавање од стране запослених у установи, психолога и стручних сарадника. Запослени ове установе учествују на семинарима, округлим столовима, радионицама, а један запослени је завршио обуку из области хранитељства у оквиру Федералног министарства здравства и постао тренер за рад са васпитачима и хранитељима и професионалцима из ове области. Организовање додатних стручних усавршавања из различитих области психо-социјалног рада би добродошао у раду установе.

Поред смјештаја дјечи је обезбијеђена исхрана, одјећа и обућа, школски прибор, хигијенска средства. Управни одбор Установе доноси одлуку о висини накнаде за смјештај дјеце, на коју Влада Унско-санског кантона даје сагласност. Мјесечна накнада за издржавање дјеце износи 330,00 КМ, а за дјецу са лаким тешкоћама у развоју 370,00 КМ. Све друге потребе које прелазе износ накнаде, обезбјеђују се путем донација.

Број дјеце без родитељског старања за период од 2017. до 2021. године, по годинама је 2017. године 74 дјеце, 2018. године 69 дјеце, 2019. године 65 дјеце, 2020. године 67 дјеце и 2021. године 70 дјеце.

Најчешћи разлози због којих се дјеца смјештају у установу су занемаривање и злостављање дјеце, напуштање дјеце и смрт родитеља. Из ове установе предност дају алтернативним видовима збрињавања попут усвојења или хранитељства, јер се ради о окружењима који су најсличнији биолошкој породици.

Сматрају да смјештај у установу има своје предности у виду транспарентности, контроле и надзора над пружањем услуга. С друге стране, дјеца која су смјештена у Установу најчешће су стигматизована и носе бреме „дјетета из дома“. Од укупно 65-оро тренутно смјештене дјеце (на дан 28.06.2022. године), шесторо дјеце су категорисана као дјеца са лаким тешкоћама у развоју, док се у поступку категоризације налази петоро дјеце. Према њиховим наводима, у протеклом периоду проведена су три инспекцијска надзора, док се у континуитету проводи надзор над радом установе од стране надлежног министарства. У периоду од 2017-2021. године биљеже једну пријаву која се односи на насиље над дјецом. Сарадњу са центрима за социјални рад оцјењују као задовољавајућу, а имају подршку надлежног кантоналног министарства.

Као препреке које утичу на рад установа и центара за социјални рад у заштити права дјеце без родитељског старања наводе недостатак финансијских средстава, дислоцираност појединих социјално-педагошких заједница од центара општина/градова, а самим тим и до сједишта центара за социјални рад, немогућност обезбјеђења стручних лица (логопеда, олигофренолога) за рад са дјецом са лакшим потешкоћама у развоју, као и за рад са дјецом са циљем њиховог осамостаљивања и рјешавања егзистенције младих по изласку из јавне бриге.

За превазилажење препрека предлажу додатна финансијска средства како би се обезбједило што квалитетније пружање свих облика услуга потребних дјеци, остваривање сарадње са Службом за запошљавање и послодавцима у заједници како би се младима који излазе из система јавне бриге осигурало прво запослење и на тај начин ријешила егзистенција и укључивање у друге друштвене токове.

Из ове установе сматрају да је потребно преиспитати концепт рада установа у ширем смислу, односно установити предности и недостатке постојећих модела, те заједно са другим надлежним институцијама размотрити функционалнији систем. Занимљиво је да ова установа предлаже оснивање посебног министарства које ће се бавити социјалном политиком на подручју кантона и бити подршка центрима за социјални рад и установама социјалне заштите.

9.1.2. Невладине организације/установе за смјештај дјеце без родитељског старања у Федерацији Босне и Херцеговине

Дом за дјецу без родитељског старања „Иван Павло II“, Читлук⁹⁸

Законодавни оквир за рад ове установе представљају Породични закон и Закон о социјалној заштити.

Буџет ове установе за 2017. годину износи 23.850,00 КМ, за 2018. годину, 22.650,00 КМ, за 2019., 24.000,00 КМ, за 2020. годину, 28.500,00 КМ и за 2021. годину, 28.000,00 КМ. Како сматрају, годишњи буџети не задовољавају потребе установе.

⁹⁸ Одговор број: 58-05-0009-113/22 од 22.06.2022. године.

Материјално-техничка средства и смјештајни капацитети задовољавају потребе за рад установе као и потребе спрам броја дјече. Рад се обавља у властитом простору који је адекватан. Структура запослених утврђена је Правилником о систематизацији радних мјеста. Број запослених и њихова школска спрема је усклађена са поменутиим Правилником. Установа посједује довољно запослених (13 запослених, са дјецом ради осам запослених, административно-техничке-кадровске послове обавља троје запослених). Запослени немају организованое стручно усавршавање, а било би добро да се организују из области економије и социјалне заштите.

Осим услуга смјештаја пружају и услуге васпитања, образовања и здравствене заштите. До 2015. године смјештај је био бесплатан. Цијена смјештаја је од 2015. године формирана на основу мјесечних трошкова и износи 500,00 КМ. Пуни износ нико не плаћа, поједини центри за социјални рад плаћају цијену у износу од 150,00 КМ. У периоду од 2017. до 2021. године у установу је смјештено 17-оро дјече. Најчешћи разлози смјештаја дјече су неповољне породичне прилике, лоши материјални услови, неспособност адекватне бриге за дјецу. Најнеадекватнији начин заштите права дјече без родитељског старања је смјештај у усвојитељску или хранитељску породицу. Четворо дјече има потешкоће у развоју.

Стручни надзор врши Центар за социјални рад зависно од потребе и случаја, а инспекцијски надзор се врши најмање једанпут годишње. У временском периоду од 2017. до 2021. године није било пријава ни кривичних поступака.

Сарадња са центрима за социјални рад и надлежним министарствима је успјешна, а као највећу препреку за свој рад сматрају дуготрајне судске поступке. Мјере које би допринијеле унапређењу рада установе су рад на оснаживању породица са дјецом, посебно породица које имају било какве проблеме. Такође, поступци процеса усвојења и хранитељства би требали бити бржи како би се смањио број дјече смјештене у институцијама.

Стадлеров Дјечији дом „Египат“, Сарајево

Стадлеров Дјечији дом „Египат“ Сарајево је у одговору број: 25/2022 од 22.06.2022. године навео да законодавни оквир за рад ове установе представљају Рјешење о упису у регистар за Католичку цркву у Босни и Херцеговини код Министарства правде Босне и Херцеговине, Декрет Управе Провинције поновног отварања Стадлеровог дјечијег Египта и Правилник установе „Стадлеров дјечији Египат“.

Укупан буџет за период од 2017. до 2021. године укупно износи 63.108,77 КМ, а издаци за наведени период су износили 62.566,47 КМ и то по годинама (2017/2018. година - 20.500,00 КМ, издаци су износили 20.265,00 КМ, 2018/2019. година, 17.949,42 КМ, издаци су износили 17.811,18 КМ, 2019/2020. година, 11.702,35 КМ, издаци су износили 11.644,99 КМ, 2020/2021. година, 12.957,00 КМ, издаци су износили 12.845,30 КМ).

Наведени годишњи буџет односи се само на школске књиге, одјећу и обућу и лијечење. Средства буџета су највећим дијелом допринос оснивача и допринос за смјештај од центара за социјални рад.

Материјално-техничка средства (простор, канцеларијска опрема и сви садржајни капацитети) задовољавају потребе за рад Установе. Рад се обавља у властитом простору. Радни и смјештајни простор задовољава потребе спрам броја дјече, простор је адекватан и прилагођен особама са инвалидитетом.

Ова установа посједује довољно запослених за обављање задатака (укупно запослених у Установи је 10 особа, а три особе су директно запослене у раду са дјецом). Усклађен је број запослених и њихова школска спрема према одредбама унутрашњег акта. Сви запослени учествују на стручним усавршавањима из различитих области, али је потребно више стручног усавршавања за рад са дјецом са потешкоћама у развоју и рехабилитација дјече са оштећеним слухом и говором.

Дјечи се пружају услуге; смјештаја, здравствене заштите и образовање/школовање. Услуге смјештаја се регулишу у уговору са центрима за социјални рад. У периоду од 2017. до 2022. године укупно је смјештено 45-оро дјече (година 2017/18-15 дјече; година 2018/2019 - осморо дјече; година 2019/2020-осморо дјече; година 2020/2021-шесторо дјече; година 2021/2022- осморо дјече).

Разлози смјештаја су социјална угроженост породица, разводи бракова родитеља, неријешена стамбена питања породице, болести родитеља и дјече. Приликом смјештаја дјече, предност се даје смјештају у хранитељске породице. Троје дјече има блаже симптоме потешкоћа у развоју. Није било инспекцијских надзора у овој установи, нити је било пријава које се односе на било који облик насиља над дјецом. Своју дугогодишњу сарадњу са центрима за социјални рад оцјењују успјешном.

Установа за предшколско васпитање и социјалну заштиту "МАЈЧИНО СЕЛО" Читлук

Установа за предшколско васпитање и социјалну заштиту "МАЈЧИНО СЕЛО" Читлук је у одговору од 22.06.2022. године навела да дјелује и ради према Закону о социјалној заштити⁹⁹, Закону о основама социјалне заштите, заштите цивилних жртава рата и заштите породице с дјецом¹⁰⁰ и Закону о предшколском васпитању ХНК.

Установа "МАЈЧИНО СЕЛО" Читлук у својој надлежности обавља: социјалну заштиту и бригу за дјецу са смјештајем, васпитање и образовање дјече предшколске доби (предшколско васпитање). Социјална заштита и брига за дјецу са смјештајем остварује се у Центру за незбринуту дјецу као посебном организацијском дијелу у склопу Установе.

Социјална заштита у установама са смјештајем значи - остваривање сталне бриге и потпоре:

1. дјечи без родитељске бриге (здрава дјеча: без оба родитеља, непознатих родитеља, напуштена од родитеља, лишена родитељског права и родитеља спријечених да врше родитељску дужност);

⁹⁹ „Народне новине Херцеговачко-неретванског кантона“ број: 3/05.

¹⁰⁰ „Народне новине Федерације Босне и Херцеговине“ број: 36/99, 54/04, 39/06 и 14/09.

- дјечи чији је развој ометен породичним приликама (здрава дјеца: чији родитељи због несређених породичних, материјалних и других разлога нису у могућности да му осигурају нормалне услове за правилан одгој, психички и физички развој).

Корисници сталне бриге и потпоре под 1. и 2. у одговарајућој доби редовни су корисници вртића и јаслица у нашој Установи, а основни разлог што се установа бави дјелатношћу предшколског васпитања је пружање услуга тим категоријама дјеце.

У циљу социјализације те дјеце вртић и јаслице пружају услуге и другој дјечи.

Наведена дјелатност остварује се на темељу општег програмског усмјерења у чијој изради приједлога учествују представници запослених, а све врсте програма који се односе на дјелатност васпитања и образовања предшколске дјеце доноси Министарство. Сматрају да нема потребе за измјеном законских прописа.

Када је ријеч о буџету, укупан годишњи износ буџета Установе за раздобље од 2017. до 2021. године приказано је у табели (приходи и расходи)

ГОДИНА	ПРИХОД	РАСХОД
2017	1.754 800,00	1.753 677,00
2018	1.659 707,00	1.658 523,00
2019	1.707 093,00	1.704 107,00
2020	1.595 221,00	1.593 973,00
2021	1.307 600,00	1.308 820,00

Према наводима ове установе, годишњи буџет задовољава потребе Установе.

Материјално-техничка средства (просторни ресурси, канцеларијска опрема, возила, садржајни капацитети итд.) задовољавају потребе за рад Установе. Рад се обавља у властитом простору. Постојећи радни и смјештајни простор задовољава потребе спрам броја дјеце, адекватан је и има омогућен приступ грађанима и особама са инвалидитетом.

Правилником о систематизацији радних мјеста утврђена је структура запослених и број запослених и њихова школска спрема су усклађени са одредбама унутрашњег акта. Укупно запослених у Установи, с обзиром на систематизацију је 52 запослена (у број су укључени и запослени из Вртића). Број запослених који раде директно са дјецом је девет васпитача, четири запослена у стручној служби и три у администрацији. Установа посједује довољно запослених за обављање задатака из оквира своје надлежности. Повремено се организују предавања или радионице на тематику која се тиче васпитања. Строго на стручно усавршавање није нико ишао. Сматрају да су потребна усавршавања за психотерапеута.

Услуге које се пружају дјечи су: смјештај, васпитање, образовање, медицинска заштита; услуге: психолога, соц. радника, соц. педагога, и дефектолога и логопеда и повремено психотерапеута. Цијена смјештаја износи 500,00 КМ која се одређује на основу Правилника за одређивање цијене смјештаја.

Број дјеце без родитељског старања смјештене у установу за период од 2017. до 2021. године, по годинама, износи: 2017. године – једно дијете, 2018. године – петоро; 2019. године четворо дјеце, 2020. године - седморо, а у 2021. години не биљежи смјештај дјетета.

Најчешћи разлози због којих се дјеца без родитељског старања смјештају у установе је немогућност родитеља да пружи одговарајућу бригу дјечи. За најадекватнији начин заштите права дјеце без родитељског старања, а у ситуацији када дијете није усвојено до прве године живота, сматрају смјештај у установи, али у установу као што је њихова установа, јер су дјеца смјештена у мале породичне куће и имају осјећај припадности одређеној породичној кући и одређеној васпитачици. Истовремено се могу социјализовати са другом дјецом из других кућа. Шесторо дјеце, од укупног броја дјеце без родитељског старања, има потешкоће у развоју. Број проведених стручних надзора и број инспекцијских надзора је отприлике два до три пута годишње.

Установа не биљежи ниједну пријаву или поступак (прекршајни или кривични) које се односе на било који облик насиља над дјецом у временском периоду од 2017. до 2021. године.

Однос или сарадњу са центрима за социјални рад и надлежним ресорним министарствима оцјењују коректно, али истовремено сматрају да увијек има мјеста за побољшање сарадње све у интересу штићеника.

Препреке које утичу на рад установе и центара за социјални рад у заштити права дјеце без родитељског старања су законске природе, према мишљењу из ове установе. Нпр. штићеници требају имати старатеља и то мора бити неко изван установе, а за сваку обичну административну радњу мора се контактирати центар за социјални рад, који мора контактирати старатеља, а он најчешће не може одмах реаговати, већ за неколико дана. Мјере које би допринијеле унапређењу рада установа у конкретној области законско регулисање „проблема година“ васпитача који борави у кући са штићеницима (нпр. васпитачица са 65 година тешко може задовољити све захтјеве васпитања шест штићеника и то у динамичној и осјетљивој доби, а установа нема могућности да јој додијели неко друго радно мјесто. Интерес штићеника је угрожен и постоји неусклађеност са радним правом васпитачице) и доношење планова о дјеловању у кризним ситуацијама (нпр. план израђен од министарства како дјеловати у кризним ситуацијама као што је била пандемија).

Представништво стране хуманитарне организације „Kinderzukunft Rudolf-Walther - Stiftung“ Дјечије „Село мира“ Турија -Установа за дјецу без родитељског старања са територије Босне и Херцеговине

У одговору од 21.06.2022. године наводи се да је законодавни оквир за рад и дјеловање Представништво стране хуманитарне организације „Kinderzukunft Rudolf-Walther - Stiftung“ Дјечије „Село мира“ Турија -Установа за дјецу без родитељског старања са територије Босне и Херцеговине ¹⁰¹ (у даљем тексту Дјечије „Село мира“) представља Закон о раду,

¹⁰¹ Одговор од 21.06.2022. године.

Правилник о раду, Закон о основама социјалне заштите, заштите цивилних жртава рата и заштите породица са дјецом Федерације Босне и Херцеговине, Закон о хранитељству Федерације Босне и Херцеговине. Сматрају да нема потребе за измјеном законодавног оквира.

Укупан годишњи буџет Установе од 2017. до 2021. године износи 3.553.361,72 КМ, а у просјеку годишњи буџет за једну годину износи око 600,000 КМ и у потпуности задовољава потребе установе.

Материјално-техничка средства и смјештајни капацитети задовољавају потребе за рад установе. Рад се обавља у властитом простору. Постојећи радни и смјештајни простор задовољава потребе у односу на број дјеце која су тренутно смјештена, адекватан је, те има омогућен приступ грађанима и особама са инвалидитетом.

Структура запослених је утврђена Правилником о раду Установе. Број запослених и њихова школска спрема усклађена је са одредбама унутрашњег акта. Према систематизацији радних мјеста укупно је 30 запослених, од којих 18 ради директно са штићеницима, док два запослена обављају административно - техничке - кадровске послове. Установа посједује довољно запослених за обављање задатака из оквира своје надлежности. Питање одговорности запослених је регулисано уговором о раду и правилником о раду.

У сарадњи са невладиним организацијама запослени, васпитачи и домаћице (помајке) похађају семинаре које се тичу породице, породичне динамике и васпитања дјеце. Такође, стручно особље често присуствује семинарима и радионицама које се тичу социјалне заштите, алтернативне бриге. Сматрају да је потребно организовати што више семинара и радионица у циљу побољшања рада са дјецом, приступа рјешавању проблема, проширењу постојећих знања, сензорне интеграције. Посебно су потребна стручна усавршавања на тему приступа дјечи са потешкоћама и рада са дјецом са потешкоћама, третмана корисника са проблематичним понашањем и слично.

Дјечије „Село мира“ Турија обезбјеђује услуге смјештаја, исхране, одијевања, школовања до оспособљавања за самосталан живот и рад, васпитање и психопедагошку подршку, адекватну здравствену заштиту, услуге социјалног и другог стручног рада.

Цијена смјештаја тренутно износи 610,00КМ по дјетету, а формира се на основу потреба дјетета.

Број дјеце без родитељског старања смјештен у установу за период од 2017. до 2021. године, по годинама: 2017. године-80 штићеника; 2018. године - 69 штићеника; 2019. године-69 штићеника; 2020. године -76 штићеника; 2021. године-73 штићеника; 2022. година завршно са мајем мјесецом -77 штићеника.

Најчешћи разлози због којих се дјеца смјештају у установе јесте васпитна запуштеност и занемареност, неадекватна брига од стране родитеља, напуштање дјеце од стране родитеља као и злоупотреба дјеце у смислу просјачења. Мишљења су да сваки од ових начина заштите права дјеце без родитељског старања има своје предности, али и недостатке.

Кроз досадашњи рад су имали случајеве успјешних и завршених процеса усвојења дјецe која су била на смјештају у Установи, али исто тако имају на смјештају дјецу која су претходно била смјештена у хранитељску породицу гдје су им била нарушена права и гдје су трпјели психичко и физичко насиље од стране хранитеља.

У Установи сматрају да надлежне институције/органи старатељства, прије примјене било којег облика заштите дјетета, требају на основу свих аспеката, способности и животне ситуације процијенити који облик заштите би био најисправнији и најадекватнији за безбрижно одрастање дјецe.

Све више је захтјева за смјештај дјецe која имају неки вид потешкоћа у развоју. Сваке године рад ове установе се контролише од стране општинских, кантоналних, федералних и државних органа. У наведеном периоду није било пријава које се односе на насиље над дјецом.

Установа истиче добру сарадњу са Центрима за социјални рад и надлежним министарствима.

Неке од препрека које утичу на рад Установе су: недовољна финансијска средства, бирократске обавезе које имају предност у односу на обавезе и посао на терену, а требало би се више радити на теренским пословима од стране центара за социјални рад, односно посјете дјеци која се налазе на смјештају у установама, мањак запосленог кадра за надзор смјештене дјецe, законске регулативе које се тичу здравствене заштите дјецe смјештене у Установу из других кантона, предуги процедурални рокови у смислу добијања сагласности у поступању и раду са дјецом.

За превазилажење препрека у раду предлажу одређене законске измјене, узимајући у обзир стварну ситуацију и околности у оквиру којих дјелују установе за смјештај дјецe без родитељског старања. Законске измјене требају бити усмјерене на унапређење положаја дјецe, укључујући и уређење питања приступа здравственој заштити уколико су дјецa смјештена из друге територијалне јединице. Такође је неопходно обезбиједити довољан кадар центрима за социјални рад како би се обезбиједио адекватан надзор над остваривањем најбољег интереса дјетета.

За унапређење рада установа неопходна је сарадња свих органа како владиних, тако и невладиних у заједничком проналажању рјешења за поједине проблеме, међусобна повезаност и сарадња, мултидисциплинарни тимови за дјеловање у области бриге о дјеци без родитељског старања. Сматрају и да је неопходно организовати стручно усавршавање запослених који раде директно са дјецом.

Центар за дјецу без родитељског старања „ДУГА“, Кулен Вакуф

Центар за дјецу без родитељског старања „ДУГА“, Кулен Вакуф је у одговору од 20.06.2022. године навео да је представништво хуманитарне организације „Schutzenegle Gesucht“, представништво Бихаћ које има дозволу за извођење пројекта од Федералног

министарства за расељене особе и избјеглице, а регистровано је код Министарства правде Федерације Босне и Херцеговине, рег. Бр. 155 књига I, од 18.12.2003. године.

У складу са чланом 47. Закона о удружењима и фондацијама¹⁰² надзор над законитошћу рада удружења и фондација врши надлежни федерални, односно кантонални орган управе у чију дјелатност спада праћење стања у области на коју се односи дјелатност удружења или фондације. Као свој законодавни оквир дјеловања наводе Закон о основама социјалне заштите, заштите цивилних жртава рата и заштите породице са дјецом¹⁰³ и УН Конвенцију о правима дјетета и сматрају да не постоји потреба за измјеном/допуном законодавног оквира.

Ова установа збрињава дјецу старосне доби од рођења до шест година, која су привремено или трајно остала без родитељске заштите, те помоћ и подршка дјечи у њиховом психомоторном развоју.

Укупан годишњи буџет за период од 2017. до 2022. године је 2.564.120 КМ и задовољава потребе за рад Установе.

Материјално-техничка средства задовољавају све потребе установе. Рад се обавља у изнајмљеном простору без новчане накнаде. Центар за дјецу „Дуга“ је капацитета 24 дјетета, старосне доби од рођења до шест година, а располаже са преко 600 м² унутрашњег простора квалитетно опремљеног за боравак дјеце и преко 1000 м² дворишног простора, такође опремљеног за боравак дјеце са доста зелених површина. Постојећи простор има омогућен приступ грађанима, али због недостатка елемената приступачности (рампа, лифт) није адекватан за особе са инвалидитетом.

Структура запослених је утврђена Правилником о раду Установе. Школска спрема запослених у Центру „Дуга“ усклађена је са одредбама унутрашњег акта. Установа има укупно 18 запослених што је довољан број за квалитетно обављање послова, од чега, 12 запослених ради директно са дјецом, док шест запослених обавља административно-техничке-кадровске послове. Осим тога, Центар за дјецу „Дуга“ има стални ангажман вањских сарадника, укључујући: педијатра, логопеда, психолога и других стручњака.

Запослени су учесници разних семинара намијењених за рад са дјецом и размјењују искуства са стручњацима из наше земље те сусједних земаља: Њемачке и Мађарске.

Основни циљ Установе је збрињавање дјеце старосне доби од рођења до шест година, која су привремено или трајно остала без родитељске заштите, те помоћ и подршка дјечи у њиховом психомоторном развоју. Капацитет Центра „Дуга“ је 24 дјеце-подијељене у три старосне групе, (осморо дјеце у свакој групи):

I група – од рођења до 15 мјесеци,

II група – од 15 мјесеци до 36 мјесеци и

¹⁰² „Службене новине Федерације Босне и Херцеговине“, бр. 45/2002.

¹⁰³ „Сл. новине Федерације Босне и Херцеговине“, бр. 36/99.

III група – од 36 мјесеци до 6 година.

За период од 2017. до 2021. године у Центру „Дуга“ је збринато 70 дјеце.

Главни разлози за смјештај дјетета у установу је проблем у одгоју, занемаривање и напуштање дјетета, а што је опет углавном повезано са економским факторима. Усвојење као један од облика збрињавања дјеце, искуси већина дјеце која су напустила ову установу и овај начин збрињавања дјеце сматрају најквалитетнијим, руководећи се сопственим искуствима. Тренутно (на дан 20.06.2022. године) имају једно дијете које има потешкоће у развоју.

У Установи се једном годишње проводе стручни и инспекцијски надзори. Кроз дугогодишњи рад у пружању услуга дјецци без родитељског старања нису учествовали у било каквом кривичном поступку.

Однос и сарадњу са центрима за социјални рад и надлежним ресорним министарствима оцјењују задовољавајућом. Задовољни су са подршком од друштвене заједнице и све ове године успијевају одржати квалитет њихових услуга. Носилац пројекта и свих активности везаних за Центар „Дуга“ је Хуманитарна организација „Schutzengel Gesucht“ из Њемачке. Захваљујући овој организацији и невладиног удружења Фондација „Центар Дуга Арт“, у овој заједници постоји услуга збрињавања дјеце старости од 0- 6 година, а која пружа најбоље услове за раст и развој дјеце. Међутим, поставља се питање колико ће дуго ове услуге постојати, односно колико ће страна организација као носилац овој пројекта бити спремна улагати у ову установу.

Како би се превазишле препреке у овој области, у Установи сматрају да је потребно створити адекватне финансијске и кадровске ресурсе за рад установа и покренути програме социјалне помоћи и социјалних услуга за остваривање права дјетета. Мјере које би допринијеле унапређењу рада установа су већа улагања државе у социјалне службе, јер су оне главни носиоци одговорности заштите дјеце без родитељског старања.

Установа за прихват и одгој дјеце „Мала школа“ Вареш

Установа за прихват и одгој дјеце „Мала школа“ Вареш у одговору број 48/2022 од 17.06.2022. године наводи да има за сврху прихват дјеце без адекватног родитељског права, дјеце без родитељског старања и пратити дјеццу васпитно и образовно све до њихове самосталности, чак и након 18. године.

Установа „Мала школа“ Вареш је јавна приватна установа, регистрована у Суду у Зеници и подлијеже свим прописима из подручја социјалног рада установа са смјештајем на подручју ФБиХ и Зеничко-добојског кантона. У Установи, сматрају да би било добро увести јасније мјере по питању родитеља и њиховог односа са дјеццом која су смјештена у установу и јасније дефинисати њихова права и обавезе по том питању како бисмо што боље заштитили саму дјеццу.

Установа је основана од стране Школских сестара фрањевки Босанско-хрватске провинције. Установа функционише једним дијелом захваљујући плаћању смјештаја за дјецу и то 1/3 трошкова је покривена из тог буџета, а остали трошкови се покривају углавном из донација.

У протеклих пет година од 2017. до 2021. године, Установа је завршавала с позитивном билансом и то 2017. године – 176,660.00 КМ, 2018. године – 90,120.00 КМ, 2019. године – 189,616.00 КМ, 2020. године – 3.132,00.00 КМ и 2021. године – 56,537.00 КМ. Годишњи планирани буџет, захваљујући донацијама, задовољава потребе рада установе.

Установа ради у згради која је завршена 2009. године и кућа је грађена управо с циљем смјештаја дјеце, тако да су смјештајни капацитети и сви други простори у установи планирани и прилагођени тим потребама. Дјеца смјештена у установу имају своје властите просторе са свим потребним и одговарајућим намјештајима, као и дворане за спорт, за креативне активности, учионице, информатичке просторије, библиотеку, дворану за дружење и представе, за активност, просторе за психотерапијски рад, велика кухиња и мале кухиње у групама, подрумски простори и оставе и сл. Установа је опремљена с довољним бројем возила за тренутне потребе (два велика комбија и мало ауто). Рад обављају у властитом простору.

Установа има капацитет за смјештај 32 дјеце, јер је предвиђено да су дјеца смјештена на два спрата, у четири просторне јединице које функционишу посебно као породични смјештај. Међутим, у установи уочавају да је тај број дјеце превелик, уколико се дјечи жели пружити све што је потребно. Сматају да није довољно дјечи пружити кров над главом, топао оброк и сл., него пуну пажњу и посвећеност сваком поједином дјетету према његовим потребама, што изискује пуно више времена, енергије, стрпљења, рада. Сходно томе, ова установа се задржава на броју од 22 или максимално 24 дјеце и то по осморо дјеце у једној породичној групи. Простор је са једног улаза прилагођен и за особе с инвалидитетом, а у установи постоји и уграђен лифт.

У установи постоје Правила Установе и Правилник о систематизацији радних мјеста. У установи је укупно 15 запослених, те једна стажиста, једна волонтерка, рачуновођа и остало особље које ради по уговору о дјелу или су ангажовани за нека посебна подручја нпр. психотерапеут, логопед, социјални радник те професионални водитељи појединих радионица и сл. Директно с дјецом ради 11 особа укључујући:стажисту – социјални радник и волонтерку – логопеда. Стално је ангажовано девет особа, с тим да социјални радник иако по уговору о сарадњи континуирано долази у установу.

Будући да је ријеч о установи Школских сестара фрањевки неке од сестара спадају у особље које ради на принципу волонтирања, али су стручно оспособљене. Такође, будући да је то простор у којем поједине особе и станују, немају ноћне смјене него дежурства јер су ту 24 сата. Установа има довољно особља и нема непредвиђених ситуација.

Запослени имају стручна усавршавања, било да су учествовали на семинарима који су организовани од стране неких других институција или од саме установе. Углавном су то усавршавања које се односе на рад на себи, на неким суочавањима и изградњи властитих

квалитета, организована супервизија, усавршавања на професионалном нивоу, усавршавања на подручју комуникације и односа с другима и сл. Сви запослени су прошли неки вид стручног усавршавања. У Установи, сматрају да би било важно усавршавање које би сваком васпитачу помогле у превазилажењу свакодневних суочавања с тешким ситуацијама дјече: облици супервизије, усавршавања која би помогла освјежити приступ и рад с дјецом, психотерапијски приступи, савремени приступи у новим тематикама медијске културе, и сл.

Поред смјештаја који подразумијева задовољавање основних потреба сваког дјетета, праћење у васпитно-образовном процесу, здравствена њега, сваком дјетету по његовим потребама пружају се услуге психотерапије, логопеда, инструкција у појединим школским предметима, различите креативне активности попут музикотерапије, плесних радионица, драмских радионица, ликовних и музичких, курсеви страних језика, услуге продуженог смјештаја након 18 година, проналасци стипендија и помоћ код проналаска стана или запошљавања, праћење у вријеме студија, припреме око осамостаљивања, праћење дјече код одлазака и посјета породице или родбине и сл.

Цијена за смјештај зависи од неколико фактора, од кантона из којег дијете долази, о центру за социјални рад и могућностима центра и о броју дјече која се налазе на смјештају. Због свих набројаних фактора цијена за смјештај се креће од 250,00 КМ до 500,00 КМ по дјетету. Цијена од стране установе је постављена 500,00 КМ по дјетету, али суочени су са комплексним ситуацијама на терену и тражењем рјешења како дјеца не би остајала у ситуацијама у којима се не могу нормално развијати и расти. Захваљујући донацијама установи могуће је функционисати на овај начин.

Број дјече без родитељског старања смјештен у Установу за период од 2017. до 2021. године по годинама је 2017. – 21 дијете, 2018. – 22 дјече, 2019. – 19 дјече, 2020. – 22 дјече, 2021. – 22 дјече.

Најчешћи разлози за смјештај у установу су, према њиховим искуствима смрт једног родитеља, велике потешкоће другог родитеља односно немогућност да се адекватно побрине за дијете или дјецу. Врло често су то и васпитна запуштеност и занемареност, злостављање дјетета, психичке болести, зависности, промискуитет родитеља, више бракова, те напуштања због сиромаштва и незапослености родитеља.

Према њиховим искуствима, дјеца ријетко испуњавају услове за посвојење, мало је хранитељских породица, те смјештај у установу, у бројним ситуацијама, сматрају најадекватнијим рјешењем, посебно када је ријеч о старијој дјечи. Немају дјече са потешкоћама у развоју. Међутим, имају дјече која су категорисана и раде по прилагођеном програму у школи. Имају пуно дјече која имају потешкоће у учењу, савладавању градива, која имају емотивне и релацијске проблеме и сл. Стручни надзор се врши једном годишње, док се редовно раде инспекцијски надзори (два пута-инспекција за надзор система техничке заштите и инспекција за заштиту од пожара). Није било пријава на насиље или покренутог поступка по питању било којег облика насиља над дјецом од самог почетка рада установе (од 2009. године).

Са центрима за социјални рад имају добру сарадњу, али сматрају да би било потребно више повезаности дјецe са социјалним радницима као и њихових посјета установи и више занимања за дјецу. Сарадња с надлежним ресорним министарствима је коректна.

Препреке које утичу на рад установе и центара за социјални рад у заштити права дјецe без родитељског старања су често неке законске мјере које вежу руке онима који би хтјели направити више или другачије. Иако су дјецa смјештена у установу суочавају се са самовољом родитеља, њиховим врло тешким понашањима која условљавају и то понекад отежава и сам рад с дјецом у установи.

Као приједлоге за превазилажење евентуалних препрека наводе да би требало дати мало више овлашћења центрима за социјални рад по питању одлучивања мјера и односа дјецe с родитељима, тј. по питању поступања самих родитеља чија су дјецa смјештена у установе или неке друге алтернативне облике смјештаја. Сматрају и да је неопходно при центрима и школама више стручног особља за праћење и помоћ дјеци, посебно на подручју логопедије и психотерапије. У том правцу, предлажу и усавршавање на том подручју што би помогло и самим васпитачима. Сматрају да би требало увести законску обавезу да социјални радници посјећују дјецу смјештену у установе како би остварили што боље контакте и више им помоћи при одласцима у породицу или при напуштању установе.

Представништво стране хуманитарне организације-„SOS Kinderdorf International“, са сједиштем у Сарајеву

Представништво стране хуманитарне организације-„SOS Kinderdorf International“, са сједиштем у Сарајеву у одговору од 17.06.2022. године наводи да дјелује на основу сљедећих закона: Закон о основама социјалне заштите, заштите цивилних жртава рата и заштите породице са дјецом Федерације Босне и Херцеговине, Закон о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштити породице са дјецом Кантона Сарајево, Закон о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштити породице са дјецом Тузланског кантона као и пратећи подзаконски акти и други законски акти везани за област социјалне заштите.

У Установи наводе и да постоји потреба за доношењем новог законског оквира у Федерацији Босне и Херцеговине како би се дефинисале социјалне услуге, стандарди усагласили са трендовима и потребама...; како би се омогућили и законски јасније уобличиле праксе ванинституционалног смјештаја како би се дефинисало пружање и плаћање превентивних социјалних услуга, те како би се уједначили минимални услови које правна лица морају поштовати за пружање социјалних услуга као и цијене пружања социјалних услуга у цијелој Федерацији Босне и Херцеговине.

Када је ријеч о буџету ове установе за период од 2017-2021. године, укупно су расходи-21.609.363 КМ; државне субвенције-4.193.079 КМ; а учешће државе-19%, односно по годинама, 2017. године (расходи-4.436.055 КМ; државне субвенције-919.960 КМ; учешће државе-21%), 2018. године (расходи-4.359.940; државне субвенције-874.350; учешће државе-20%), 2019. године (расходи-4.158.487; државне субвенције-815.956; учешће државе-20%), 2020. године (расходи-4.270.186; државне субвенције-752.652; учешће

државе-18%) и у 2021. године (расходи-4.384.697; државне субвенције-830.163; учешће државе-19%.

Годишни буџет задовољава потребе СОС породица и то по сљедећим питањима: храна, хигијена, одјећа, школски трошкови за дјецу и младе итд. Учешће државе је минимално у односу на укупне потребе. Највећи дио буџета финансира СОС КДИ из властитих фондова. Сума коју држава плаћа за смјештај дјетета или младе особе у СОС Дјечија села БиХ није довољна ни да покрије основне трошкове.

Материјално-техничка средства и смјештајни капацитети задовољавају потребе за квалитетан рад Установа (канцеларијски прибор, намјештај као и адекватне просторије).

Брига за дјецу и младе у СОС Дјечијим селима је организована по принципу алтернативне породичне бриге. Дјеца и млади бораве у СОС породицама у за то посебно дизајнираним и изграђеним породичним кућама (у просјеку пет до шест дјеце по једној породици), а уколико младе особе (од 15-18 године) изразе жељу, бригу могу наставити у Кући за младе гдје се са осталим младим особама припремају за самосталан живот. Кућа је капацитета до 15 младих и о њима 24 сатну бригу проводи тим васпитача. Организација има довољно возила на располагању за превоз дјеце и младих.

Рад се обавља у властитом простору. Постојећи радни и смјештајни простор задовољава потребе у односу на број дјеце. Према интерним стандардима максимални капацитет смјештајног простора за дјецу и младе у једној СОС породици је шесторо до седморо дјеце, док је у кући за младе 15 дјеце. Већина породица има четворо до петоро дјеце, а просјек младих у Кући за младе је 12 дјеце. Један од основних принципа бриге у СОС породицама јесте да биолошка браће и сестре одрастају заједно у истој СОС породици. Затим, једна особа-СОС мама континуирано брине о дјечи и младима из СОС породице. На тај начин формирају се трајне емотивне везе између одрасле особе и дјеце/младих у СОС породици. Дио СОС породичних кућа има дјелимично обезбјеђен приступ особама са инвалидитетом.

Правилником о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста утврђена је структура запослених. Тренутни укупан број запослених у цијелој организацији је 146 (на дан 17.06.2022. године), а систематизација је попуњена уз минимална одступања и попуна је у току.

У директној бризи на смјештају дјеце без родитељског старања у СОС селима Сарајево и Грачаница и у Кућама за младе у Сарајево и Тузли, те у подршци младима у полусамосталном животу раде укупно 92 особе које имају подршку и националне канцеларије који поред смјештаја дјеце без родитељског старања надгледа и подржава све остале програме и пројекте СОС ДС БиХ. Остали запослени раде на превентивним пројектима и програмима који нису везани за смјештај дјеце без родитељског старања попут Центра за рани раст и развој, Програм јачања породица у ризику, пројекта за запошљавање младих итд.

Установа посједује довољно запослених за обављање задатака из оквира своје надлежности. У директном раду са дјецом и младима је 80 запослених, а 12 запослених на

административно-техничким, кадровским и другим сличним пословима. Број запослених и њихова школска спрема су усклађени са одредбама унутрашњег акта којим је уређено ово питање.

Питање одговорности запослених је регулисано домаћим законодавним оквиром као и интерним политикама које су усклађене са међународним документима као што су Конвенција УН о правима дјетета, Смјернице УН-а за алтернативно збрињавање дјете итд. Интерне политике су: Кодекс понашања запослених, Политика заштите дјетета, политика против фискалних неправилности, политика против злостављања и искоришћавања корисника итд. СОС ДС БиХ као дио међународне организације има низ политика и прописа у поступању и раду чији су минимални стандарди увијек изнад оних прописаних домаћим законодавством и који се обавезно поштују. За очување интегритета најважнија су редовна стручна усавршавања, будан надзор над квалитетом рада и услуге, јасно прописане процедуре и превентивно дјеловање.

Запослени имају стручно усавршавање у складу са њиховим развојем и плановима и стратегијом организације. Усавршавања су везана за радно мјесто које особа обавља, потребе развоја организације и индивидуалне жеље развоја запослених. Запослени СОС Дјечијих села Босне и Херцеговине имају сертификате и оспособљени су за пружање различитих стручних усавршавања. Запослени из директне бриге учествују у супервизијском процесу којег воде екстерни професионалци обучени за вођење овог процеса. Такође, минимално једном годишње организују се тренинзи који служе у сврху превенције професионалног сагоријевања. Потребна су усавршавања која нуде практичне вјештине рада са дјецом, посебно када су у питању дјеца са потешкоћама (тешкоће у понашању).

Трошкови смјештаја једног дјетета у СОС Дјечијих села на мјесечном нивоу износи око 1.600,00 КМ, међутим кантонална министарства или центри за социјални рад из Федерације Босне и Херцеговине и Републике Српске цијену смјештаја плаћају у складу са кантоналним одлукама односно одлукама општинске скупштине, те се исте крећу, зависно од кантона или општине од 80,00 КМ до 450,00 КМ. Цијена је формирана договором и неадекватна је с обзиром на трошкове. Разлику трошкова покрива СОС Дјечија села из донација.

Поред смјештаја дјете и директне бриге у оквиру СОС Дјечијег села пружају се и остали сервиси: стручна подршка Тима за развој дјете свим СОС породицама, подршка дјети у учењу и развоју животних вјештина кроз креативне радионице и активности у оквиру Дневног центра, подршка младима у полусамосталном животу након изласка из директне бриге, подршка младима који излазе из бриге у рјешавању стамбеног питања, подршка младима у директној брзи и младима који су изашли из директне бриге кроз имплементацију програма за младе који обухвата активности у јачању њихових компетенција запошљивости, усавршавању/преквалификацији, тражењу запослења, подршка породицама у заједници у смањењу ризика одвајања дјете од породица поријекла кроз психосоцијалну подршку, материјалну подршку, здравствену подршку итд.

Дјеца и млади су у СОС Дјечијем селу Босне и Херцеговине смјештена у два дјечија села и то у Сарајеву и Грачаници.

Када је ријеч о броју дјеце, СОС-Дјечије село Сарајево по годинама броји 2017. године -149 дјеце, 2018. године -136 дјеце, 2019. године -125, 2020. године -116 и у 2021. године -123 дјеце. Надаље, СОС Дјечије село Грачаница по годинама броји 2017. године -128 дјеце, 2018. године -119, 2019. године -111, 2020. године -98 и 2021. године -94 дјеце.

Најчешћи разлози за смјештај дјеце без родитељског старања су дисфункционалност биолошких породица због болести зависности, напуштање дјеце од стране родитеља, немогућност адекватне бриге за дјецу, напуштање породице од стране једног или оба родитеља, различити облици злостављања и занемаривања дјеце и егзистенцијални фактори. Најадекватнији начин заштите права дјетета јесте да се породици поријекла пружи сва могућа подршка како не би дошло до одвајања дјетета од породице. Уколико је то немогуће, најбоља алтернатива биолошкој породици је хранитељска породица или неки други вид породичног смјештаја у који се убраја и смјештај у СОС породице.

Из ове установе податак да је 10-15 % дјеце и младих са потешкоћама у развоју.

Надзор над квалитетом бриге од стране центра за социјални рад се одвија периодично (најмање једном или два пута годишње) за дјецу која су смјештена путем тог центра у директну бригу СОС Дјечијих села.

Прекршајних и кривичних поступака пријава и поступака насиља над дјецом у периоду од 2017. до 2021. није било. Са већином центара за социјални рад и ресорним министарствима је квалитетна сарадња.

Препреке које утичу на рад установа и центара за социјални рад су непостојање Закона о социјалним услугама којим би се јасније и конкретније прописали минимални услови за пружање неке услуге, провјере, начини пријављивања и други елементи који би допринијели уједначавању квалитета услуге и отклањању препрека у заштити права дјеце без родитељског старања. Неријешено је и питање здравствене заштите за дјецу која долазе из других кантона, а смјештена су у СОС Дјечија села у Сарајеву и Грачаници. Сви прегледи секундарне и терцијарне здравствене заштите који се обављају за дјецу из других кантона (ван Тузланског и Сарајевског) старију од 6 година се морају плаћати будући да је њихова здравствена заштита регулисана искључиво на кантону из којег дјеца долазе, те је неопходно за ове прегледе возити дјецу и младе у кантоне (или општине у Републици Српској) којима припадају према мјесту мјесног надлежног центра за социјални рад. Као неке од препрека такође наводе ниску цијену породичног смјештаја, проблем смјештаја дјеце са поремећајима понашања, смјештај женске дјеце која су у сукобу са законом.

Како би се превазишли проблеми, предлажу да кантони у Федерацији Босне и Херцеговине и општине у Републици Српској потпишу уговоре или протоколе са домовима здравља у Грачаници и Сарајеву, као и са болницама у Сарајеву и Тузли како би се рефундирани трошкови лијечења за дјецу и младе смјештене у СОС Дјечија села Босне и Херцеговине. Такође предлажу усвајање Закона о социјалним услугама у Федерацији Босне и Херцеговине, измјене и допуне Закона о хранитељству. Како појашњавају, усвајањем

Закона о социјалним услугама дошло би се до квалитетнијег рјешења смјештаја дјеце без родитељског старања уопште као и смјештаја дјеце са дисхармоничним развојем.

Такође, увођењем превентивних услуга у системску подршку и финансирањем превентивних услуга смањио би се број дјеце смјештене у установе што би отворило прилику за квалитетнији рад са мањим бројем корисника. Неопходно је препознати дјецу и младе који се налазе у алтернативној бризи или излазе из алтернативне бриге као изузетно рањиву категорију становништва, за које је потребно креирати посебне програме подршке (нарочито за младе који се налазе на путу осамостаљења), на начин да се формирају мали породични домови за бригу о дјечи и младима са тешкоћама у понашању, повећати им мјесечне износе за финансирање смјештаја дјеце у породични облик бриге или други облик збрињавања итд.

9.2. Република Српска

Дом за дјецу и омладину без родитељског старања „Рада Врањешевић“ Бањалука

У Републици Српској основана је Јавна установа Дом за дјецу и омладину без родитељског старања „Рада Врањешевић“ са сједиштем у Бањалуци, а оснивач је Влада Републике Српске. У свом одговору број 04-1-2178/2022 од 22.06.2022. године наводе да законодавни оквир за рад ове установе представљају Закон о социјалној заштити, Закон о систему јавних служби, Закон о раду, Закон о платама запослених у јавним службама Републике Српске, Статут установе, као и низ других подзаконских аката, те сматрају да нема потребе за измјенама законодавног оквира.

Према добијеним подацима износи буџета поменуто установе за период од 2017. до 2022. године су: за 2017. године, 1.684.162,54 КМ, 2018. године, 1.582.191,89 КМ, 2019. године 1.532.126,71 КМ, 2020. године, 2.0005.932,08 КМ и за 2021. годину, 2.262.867,55 КМ.

Годишњи буџет не задовољава потребе установе, јер није ријешен модел финансирања поменуто установе (финансирање је из више извора)¹⁰⁴.

¹⁰⁴ Омбудсменима Босне и Херцеговине од раније познат проблем рада, односно финансирања ове установе из предмета бр. Ж-БЛ-01-585/18 и Ж-БЛ-01-586/18.

Као једина установа овог типа у Републици Српској, збрињава велики број дјеце и омладине без родитељског старања већ дуги низ година и омогућава нормалан живот дјечи која су се сусрела са низом потешкоћа током свог одрастања захтијева велики ангажман и посвећеност запослених у установи, али и значајна финансијска средства која су често недоступна. Сви трошкови установе се финансирају тако што Влада Републике Српске, по основу Рјешења Министарства здравља и социјалне политике исплаћује мјесечно одређени износ, по дјетету, као и центри за социјални рад са подручја општине/града из које долази дијете. Из наведених новчаних средстава морају се исплатити сви трошкови (брuto зараде радника, храна, лијекови, одјећа, обућа, хигијена, одржавање објекта, комуналне услуге..), што установи представља проблем. Дакле, и плате запослених из установа се исплаћују из цијене смјештаја, а та средства некада нису довољна ни за најосновније животне потребе као што су храна, лијекови и др. Рјешење овог проблема би било да се промијени модел финансирања односно да Министарство здравља и социјалне заштите прихвати исплату бруто зарада за запослене у установи као што је то нпр. случај за све запослене у свим основним и средњим школама у Републици Српској, од стране Министарства просвјете и културе Републике Српске, односно Владе Републике Српске, а да се из цијене смјештаја коју установа наплати од центара за социјални рад финансирају сви остали трошкови. Овакав модел би био дугорочно одрживо рјешење што би допринијело и квалитету рада са дјецом. Други евентуални приједлог јесте модел у којем би Министарство прихватило исплате бруто плате само за стручне раднике који раде директно са дјецом док би се из цијене смјештаја наплаћене од центара и

Материјално-техничка средства која установа посједује дјелимично задовољавају потребе за рад установе, рад се обавља у властитом простору и физички простор задовољава потребе актуелног броја дјеце (103¹⁰⁵), али се дио простора санира. Како је дошло до поскупљења свих животних намирница и потреба, од велике помоћи су донације помоћу којих се обезбјеђују средства за редовне дневне потребе дјеце и младих који бораве у установи. Како би васпитне групе функционисале у складу са стандардима, потребна им је додатна опрема и васпитно особље. Улаз у установу има приступ особама са инвалидитетом.

У установи је запослено 79 радника, а новим Правилником о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста чије је усвајање у току, предвиђено је око 100 радних мјеста, од тога 50 запослених ради директно са дјецом. Због одсуства по различитим основама (боловања, породилска одсуства) само је 39 запослених укључено у непосредни рад са дјецом. Број запослених који обавља административно-техничке-кадровске послове је 29. С обзиром на структуру и потребе дјеце без родитељског старања те чињеницу да се живот у установи одвија 24 часа, сматрају да актуелни број расположивог особља није довољан за обављање задатака из своје надлежности.

Дио особља установе је имао организована стручна усавршавања, прије периода пандемије изазване вирусом корона, док је у самом периоду короне дио особља похађао различите вебинаре.

Услуге које установе пружа су разноврсне, а услуга смјештаја подразумијева исхрану, боравак, здравствене мјере, школовање (предшколско, основношколско, средњошколско и студирање), помоћ при проналажењу праксе, помоћ при запошљавању, помоћ у осамостаљивању прије напуштања установе, савјетодавни рад, рекреативни садржаји и разне друге.

Ова установа пружа и услуге прихватилишта и то: Прихватилиште за дјецу узраста од рођења до 18 година живота у стању хитне потребе за привременом институционалном заштитом и Прихватилиште за труднице и мајке са дјецом до годину дана живота, услугу вртића како за дјецу из установе тако и за дјецу из локалне заједнице, услугу Савјетовалишта.

Цијену смјештаја прописује Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске: смјештај дјетета без родитељског старања - 650,00 КМ, смјештај дјетета без родитељског старања са друштвено неприхватљивим понашањем -725,00 КМ. Број дјеце која су смјештена у установу у периоду од 2017. године до 2021. године је 132 дјеце -2017 (18 дјеце), 2018 (19 дјеце), 2019 (18 дјеце), 2020 (23 дјеце), 2021 (54 дјеце).

Најчешћи разлози смјештаја дјеце у установу су вишеструко отежавајуће животне ситуације које најчешће подразумијевају: недовољне услове за живот дјеце и њихово

суфинансирања од стране Министарства исплаћивале плате осталим радницима који не раде директно са дјецом, али и сви остали трошкови. Надлежнима у Влади Републике Српске је, према наводима директора, познат истакнути проблем и постоји воља да се проблем ријеши.

¹⁰⁵ Напомена број дјеце на дан писања акта – одговора Омбудсменима, 22.06.2022. године.

издржавање, занемаривање и запуштање дјецe, алкохолизам, напуштање дјецe, породично насиље, менталне и друге болести родитеља, смрт једног или оба родитеља, различите ситуације узнемиравања и злоупотреба дјецe од стране сродника, родитеља или других лица која живе у близини, конфликти са хранитељима итд.

У Установи сматрају да је најадекватнији облик збрињавања дјецe - усвојење, ако дјецa не могу да бораве у биолошкој породици. Смјештај у сродничку породицу, уколико је функционална, сматрају бољим обликом заштите права дјецe у односу на хранитељство и у односу на институционални смјештај.

Потешкоће у развоју (интелектуалне, физичке и здравствене потешкоће, поремећаје понашања) на смјештају у установу манифестује 43 дјетета, са напоменом да имају још дјецe која су у периоду опсервације и за коју претпостављају да ће бити комисијски разврстана у категорију дјецe са сметњама у развоју.

Што се тиче стручних и инспекцијских надзора, у текућој години – 2022. године, извршен је стручни надзор од стране Републичке управе за инспекцијске послове, Сектора здравствене инспекције, као и један инспекцијски надзор од стране Града Бањалука, Одјељења за инспекцијске послове.

У периоду од 2017. до 2021. године, 26 пута пријављивани су случајеви везани за неки облик насиља.

Сарадњу са центрима за социјални рад оцјењују задовољавајућом, те наилазе на разумијевање ресорног министарства. Наводе примјере добре сарадње и добре праксе са центрима који се налазе у близини Бањалуке и чији су представници у могућности да чешће обилазе дјецу и остварују интензивнију сарадњу са стручним радницима установе и дјецом. Из ове установе сматрају да би представници центара за социјални рад, без обзира на удаљеност морали посјећивати дјецу, најмање два пута годишње.

Као препреке у свом раду и у области заштите права дјетета без родитељског старања наводе: ограниченост центара за социјални рад да дјецу смјесте у много адекватније установе, ради пружања боље здравствене и друге његе потребне дјеци, нарочито оној која манифестују поремећаје у понашању и комбиноване сметње, али и у свим другим случајевима када је неопходно брзо дјеловати и смјестити дијете. Установа указује на недостатак рада на терену како би се смањило ризик раздвајања дјетета из породице, јер се у пракси често дешава да хитан или привремени смјештај дјетета у установу на крају прерасте у вишегодишњи боравак дјецe у установи. Такође, постоји велики број бирократских баријера у ефикаснијем остваривању права дјецe и посебно истичу компликоване и дуге процедуре усвајања, или процедуре код остваривања контакта са сродницима или особама од интереса за дијете итд.

Дјецa која манифестују поремећаје у понашању захтијевају специјализован рад и смјештај у неку другу, адекватнију установу. Мјере које би допринијеле унапређењу рада Установе у конкретној области су поштовање педагошких стандарда који су прописани, а подразумијевају мањи број дјецe на смјештају у Установи и у васпитним групама, а већи

број доступног стручног кадра која би обезбиједила адекватније услове за испуњавање права дјече. Неопходна су већа улагања у директна давања дјечи (нпр. цепарац), али је неопходно повећати цијену смјештаја дјече у Установу и пружити више подршке родитељима дјече.

Надаље, неопходно је што ефикасније ријешити здравствено осигурање за дјецу и младе који долазе из Брчко дистрикта Босне и Херцеговине или из Федерације Босне и Херцеговине, а смјештени су у ову установу или добијање картице приоритета при заказивању специјалистичких прегледа, с обзиром да су термини за одређене прегледе често попуњени. Сматрају да је неопходна боља логистичка подршка у реализацији одређених права дјече (право на спорт, јер нпр., одвођење и довођење дјече на тренинге подразумијева довољан број особља које би било посвећено индивидуалним потребама дјече и младих). Како и ове установе сматрају, неопходно је дефинисати бољи начин финансирања чиме би се омогућио већи број васпитног и стручног особља, те самим тим побољшао квалитет рада са дјецом и младима који бораве у установи.

X ЗАПАЖАЊА ОМБУДСМЕНА НАКОН ОБАВЉЕНИХ ПОСЈЕТА УСТАНОВАМА

Како је фокус ове анализе на стању у установама за дјецу без родитељског старања, представници Институције омбудсмена¹⁰⁶ су посјетили све јавне установе у Босни и Херцеговини и неколико невладиних организација – установа у Федерацији Босне и Херцеговине, како је то већ јасно истакнуто у методологији овог истраживања.

Сарадња са другим институцијама и установама

Након обављених посјета установама, јасно се закључује да су проблеми установа готово идентични. Задовољни су сарадњом са надлежним органима (полиција, суд, центар за социјални рад, центар за ментално здравље итд.), али сматрају да постоји потреба већег ангажовања центара за социјални рад у свакодневном животу дјецe која се налазе у установама и да ту дјецу редовно посјећују, а при томе јасно указују да све ове активности у великој мјери зависе од особе, односно службеника која има или нема сензибилитета за свој посао¹⁰⁷. Када је ријеч о сарадњи установа са центрима за социјални рад, Омбудсмени указују на примјер добре праксе СОС Дјечијег села Сарајево који једном годишње са представницима свих служби социјалне заштите са подручја Кантона Сарајево одрже састанак и отворено разговарају о свим проблемима и о свим видовима што боље и успјешније сарадње, која ће допринијети бољој заштити права дјетета без родитељског старања.

Обим услуга

Када су у питању нове услуге и тзв. мали породични домови¹⁰⁸, јасан је заједнички став представника установа да би се требале интензивније промовисати нове услуге у процесу трансформације и деинституционализације установа. Једна од нових услуга коју сматрају значајном је програм пружања подршке породицама и дјеци, јер је неопходно да се родитељи одмах укључе у рад кроз услуге подршке дјеци и породицама, односно да се са породицама које су у ризику од раздвајања, ради, јер је превентивни рад од кључног значаја. Посебно сматрају важним да се за свако дијете направи индивидуални план подршке.

Функционисање установа

Приликом посјета истакнут је проблем обавеза снабдијевања кроз систем јавних набавки што представља отежавајућу околност приликом свакодневног рада са дјецом и обезбјеђења њихових различитих потреба.

¹⁰⁶ Чланице Радне групе – дани посјета установама таксативно побројане у Методологији истраживања.

¹⁰⁷ Породична кућа –Дуга- Градачац-јединствена је у цијелој БиХ и примјер је добре праксе из разлога што је оснивач ове установе општина Градачац и дјелује у оквиру Центра за социјални рад Градачац, броји мањи број дјецe на смјештају, а све надлежне институције на локалном нивоу добро сарађују како би се у свакој ситуацији и приликом сваког искрелог проблема пронашло рјешење у интересу дјетета.

¹⁰⁸ Мање васпитне групе дјецe у оквиру установа како би дјецa имали осјећај припадности и окружење што приближније породици.

Такође је евидентан проблем здравствене заштите дјеце са подручја различитих кантона/ентитета и проблем смјештаја и рада са дјецом која имају одређене потешкоће у развоју и/или поремећаје у понашању.

Евидентан је проблем и дјеце – зависника од психоактивних супстанци, проблем дјеце жртава насиља и ромске дјеце, јер рад са овом дјецом је изузетно сложен и захтјеван.

Људски ресурси

Установе истичу да је неопходно ангажовати већи број стручног кадра, али издвајати и већа финансијска средства за рад установа како би се одговорило на бројне изазове са којима се сусрећу. Представници установа су указали и на проблем непостојање системске подршке дјечи након 18. године. Такође је након посјета констатовано да све установе имају стратешке документе – акционе планове трансформације или деинституционализације установа, али проблем представља њихова неимплементација.

XI ЗАКЉУЧЦИ И ГЕНЕРАЛНЕ ЗАБРИНУТОСТИ ОМБУДСМЕНА

Улога Омбудсмена за људска права Босне и Херцеговине у области остваривања права дјетета је да у што већој мјери прати рад надлежних органа, уочава потешкоће и препреке у заштити и остваривању права дјетета, указује на њих и позива на системско рјешавање проблема.

У складу са међународним документима заштите права дјетета свако дијете и млада особа треба живјети у стимулативном, заштитничком и брижном окружењу које промовише његово односно њен пуни потенцијал. Дјетета са неадекватним родитељским старањем или без родитељског старања су посебно изложена опасности да им буде ускраћено такво васпитно окружење.

Дијете којем је привремено или трајно ускраћена породична средина, или које због своје добробити у њој не смије остати, има право на посебну заштиту и помоћ која ће у складу са позитивним законским прописима таквом дјетету осигурати замјенску заштиту. При томе коришћење институционалне заштите треба ограничити на случајеве у којима је такво окружење посебно примјерено, потребно и конструктивно за поједино дијете те је у његовом/њезину најбољем интересу, а интензивно радити на развоју алтернативних видова заштите.

Сиромаштво је један од најзначајнијих узрока кршења права дјетета у Босни и Херцеговини. Сиромаштво доводи до социјалне искључености дјетета што за последицу има недоступност образовању, здравственој заштити, значајнијој афирмацији потенцијала дјетета, немогућности запослења њихових родитеља што може да доведе и до трансгенерацијског сиромаштва тј. репродукције сиромаштва у оквиру исте породице. Без обзира на многа побољшања у области дјечијих права, Омбудсмени и даље уочавају бројне системске слабости које захтијевају хитно и шире друштвено дјеловање како би се унаприједио положај дјетета у Босни и Херцеговини.

Омбудсмени указују на забрињавајући број дјетета у Босни Херцеговини која се налазе у стању социјалне потребе, што захтијева укљученост свих надлежних органа ради њихове заштите. Статистички подаци који се односе на број дјетета без родитељског старања, дјетета смјештене у институције, дјетета у хранитељским породицама и број усвојене дјетета, ставови центара за социјални рад и установа у којима су смјештена дјетета без родитељског старања/неадекватног породичног старања, јасно показују да постоји потреба за појачану бригу и заштиту државе.

Акциони план на нивоу Босне и Херцеговине још није усвојен и нису успостављене генералне политике и мјере за заштиту свих интереса дјетета, иако је Радна група за Универзални периодични преглед, упутила препоруку Босни и Херцеговини која се односи на израду и усвајање новог акционог плана о заштити дјетета, укључујући мјере за дјетета без родитељског старања, дјетета с инвалидитетом и малолетничку правду широм земље.

Систем социјалне заштите у Босни и Херцеговини, самим тим и бриге о дјечи, уређен је на ентитетском и на нивоу Брчко дистрикта Босне и Херцеговине. Област социјалне политике у Федерацији Босне и Херцеговине је у подијељеној надлежности Федерације Босне и Херцеговине и кантона, док у Републици Српској општине проводе социјалну политику и испуњавају обавезе према корисницима. Одредбама позитивних законских прописа из области социјалне заштите прописано је да смјештај у установу социјалне заштите могу остварити дјеца и одрасла лица којима је потребна стална брига и помоћ у задовољавању њихових животних потреба, а не могу их остварити у властитој или другој породици.

На свим нивоима власти кључни носиоци бриге о дјечи у стању потребе за социјалном заштитом, дјеца без родитељског старања и дјеца која су у опасности од раздвајања из примарне породице су центри за социјални рад. У кантонима и општинама у којима није основан центар за социјални рад послове старатељства врше службе којима је то повјерено у надлежно поступање, а у Брчко дистрикту Босне и Херцеговине Пододјелење за социјалну заштиту као саставни дио Одјелења за здравство и остале услуге Владе Брчко дистрикта.

Центри за социјални рад се суочавају са бројним потешкоћама у своме раду, на што Омбудсмени континуирано указују у својим извјештајима.¹⁰⁹ Сами су нагласили оптерећеност због широког поља њихове надлежности, недовољан број стручног особља, обавезе административне природе које одузимају вријеме, а које би могли провести у савјетодавном раду или контактима са штићеницима. Надаље, недовољна финансијска средства за рад центара и немогућност адекватне помоћи породицама које су у ризику од раздвајања, недовољан број установа за смјештај дјеце у стању потребе као и хранитељских породица. Због свега наведеног, нужно је пружање сваког вида подршке и јачање капацитета центара за социјални рад. Значајно питање је и што су центри за социјални рад у Федерацији Босне и Херцеговине истакли да прибављање сагласности од надлежног кантоналног министарства приликом смештаја дјеце у установама знатно успорава и оптерећује поступак смјештаја који мора бити брз и ефикасан, посебно у хитним ситуацијама¹¹⁰.

УН Комитет за права дјетета¹¹¹ у својим разматрањима истакао је значај Смјерница за алтернативну бригу о дјечи и препоручио да се убрза процес деинституционализације, кроз подршку и омогућавање бриге о дјечи у породичном окружењу и усклађивање система хранитељства на свим нивоима власти.

¹⁰⁹ <https://www.ombudsmen.gov.ba/Dokumenti.aspx?id=28&tip=4&lang=BS>

¹¹⁰ Различита законска рјешења и различита пракса, нпр. Центар за социјални рад Града Мостара у складу са Законом о социјалној заштити има обавезу тражити сагласност надлежног кантоналног министарства у случајевима када плаћају трошкове смјештаја; Центар за социјални рад Травник који нема законску обавезу, али ипак тражи сагласност, позивајући се на разна упутства надлежног кантоналног министарства; Центар за социјални рад Ливно не тражи сагласност надлежног министарства јер се трошкови плаћају из буџета Града Ливна; Центар за социјални рад Широки Бријег наводи да у складу са законом није потребна сагласност министарства, али из Центра траже сагласност.

¹¹¹ Закључна запажања о комбинованом петом и шестом извјештају Босне и Херцеговине¹¹¹ које је Комитет усвојио на осамдесет другој сједници (9-27. септембра 2019.). Комитет је на својој 2404. и 2405. сједници (ЦРЦ/Ц/СР.2404 и 2405) одржаној 10. и 11. септембра 2019. године разматрао комбиновани пети и шести периодични извјештај Босне и Херцеговине (ЦРЦ/Ц/БИХ/5-6) те усвојио ова закључна запажања на 2430. сједници одржаној 27. септембра 2019. године.

Омбудсмени констатују да у Босни и Херцеговини и даље постоје установе у којима је смјештен велики број дјеце и да је неопходно убрзати процесе деинституционализације и трансформације. Без обзира на бројне предузете активности велики број дјеце без родитељског старања и даље одраста у установама.

Институт хранитељства није заживио у пуном капацитету и уочено је да постоји више проблема: недовољан број хранитељских породица, недостатак специјализованих хранитеља за дјецу с проблемима у понашању и тешкоћама у развоју, одређени број хранитеља није прошао одговарајућу обуку, а евидентан је и одређени број сродничких породица које немају статус хранитељских у смислу права и обавеза. Органи власти требају размотрити све видове помоћи и подршке хранитељима, потребу континуиране обуке хранитеља, а посебно промоцију хранитељства.

Омбудсмени указују да посебан проблем јесте непостојање установа или специјализованих хранитељских породица за смјештај дјеце која исказују одређене поремећаје у понашању и/или озбиљне психичке проблеме¹¹². Надлежни органи власти морали би пронаћи одговарајућа рјешења која би подразумијевала одговарајуће збрињавање уз квалитетну здравствену, психолошку и васпитну његу и подршку.

Иако је усвојење најпожељнији и најадекватнији облик заштите дјеце без родитеља или без одговарајућег родитељског старања, с обзиром да се усвојењем заснива родитељски, односно, сроднички однос између дјетета и особа које га усвајају, према расположивим подацима забрињавајуће мали број дјеце је усвојено. Омбудсмени истичу да је нужно извршити свеобухватну анализу постојећег законодавног оквира и свих процедура како би се установили разлози због којих већи број дјеце није имао могућност усвојења.

Босна и Херцеговина није постигла довољан ниво заштите дјеце од сексуалног насиља. Омбудсмени су посредством Годишњег извјештаја о активностима Институције омбудсмена за 2022. годину позвали све надлежне органе да и даље предузимају напоре како би ускладили важеће кривично законодавство са Конвенцијом Савјета Европе о заштити дјеце од сексуалног искоришћавања и сексуалне злоупотребе (Ланзароте конвенција). Неопходно је да Федерација Босне и Херцеговине усвоји Закон о посебном регистру особа правомоћно осуђених за казнена дјела против полне слободе и морала над дјецом и малољетницима. Потребно је указати да у Републици Српској је донесено релевантно законодавство које уређује ову област, а ипак су регистровани случајеви сексуалног насиља над дјецом смјештеном у установу без родитељског старања, што указује на важност сензибилизације особља са рад са дјецом, те поштравања критеријума за запослење у установе ове намјене.

Омбудсмени свим надлежним органима указују на потребу усвајања властитих политика и смјерница како би се дјеца заштитила од сваке врсте насиља, посебно од сексуалног насиља¹¹³. Потпуна и ефикасна заштита дјеце која су смјештена у установама свакако

¹¹² Психичка обољења и дјеца са психијатријским дијагнозама.

¹¹³ Дјеца смјештена у установама су у повећаном ризику да постану жртве кривичних дјела на њихову штету.

подразумијева постојање забране рада осуђених лица за кривична дјела учињена против полног интегритета дјетета, кривичних дјела против брака, породице, кривичног дјела трговине људима итд., у институцијама и установама социјалне заштите у којима су смјештена дјеца¹¹⁴.

Представници установа за смјештај дјеце без родитељског старања упознали су Омбудсмене са бројним проблемима и изазовима са којима се сусрећу. Омбудсмени, уважавајући њихова знања и искуства, указују да је потребно предузети додатне напоре ради унапређења законских рјешења и у што већој мјери изједначити и јасно дефинисати услуге које пружају установе, њихово финансирање и надзирање њиховог рада. Неопходно је повећати финансијска средства за рад установа, посебно због развијања нових услуга у складу са планом трансформације установа и њихове деинституционализације, али и због поскупљења свих животних и других намирница.

Омбудсмени указују и на неопходност додатног запошљавања стручног кадра и сталног усавршавања стручног особља.

Ради заштите права дјеце на здравствену заштиту током њиховог смјештаја, Омбудсмени закључују да је потребно трајно и системски ријешити питање остваривања овог права који ће искључиво бити у најбољем интересу дјетета и у складу са УН Конвенцијом о правима дјетета, без обзира из којег дијела Босне и Херцеговине долазе, јер остваривање права дјетета на здравствену заштиту треба да буде бесплатно и безусловно¹¹⁵.

¹¹⁴ Нажалост врло често из медија Омбудсмени сазнају за случајеве сексуалне злоупотребе дјеце и примјере екстремних кршења права дјетета у установама за смјештај дјеце без родитељског старања или у установама за дјецу/малољетнике у сукобу са законом. У таквим случајевима, Омбудсмени саопштењима за медије и јавности исказују своју забринутост и указују на обавезу заштитити дјецу од сваког облика психичког или физичког насиља, као и сексуалне злоупотребе. Омбудсмени су мишљења да би друштво у цјелини требало много више учинити на превенцији, која захтијева добру организацију и надасве одговорно понашање свих надлежних. При томе, Омбудсмени су свјесни да је за стварно побољшање у области права дјетета и правосуђа по мјери дјетета потребан проактивни приступ свих надлежних органа и да је потребно предузети читав низ различитих мјера. Поред извјештаја (годишњих, специјалних) и упућивања саопштења за јавност, Омбудсмени по службеној дужности отварају поступке истраживања и утврђују све значајне чињенице и околности (примјери предмети бр. Ж-БЛ-01-58/22 и Ж-БЛ-01-802/12).

¹¹⁵ Према УН Конвенцији о правима дјетета члан 24. у вези са чланом 26.

XII ПРЕПОРУКЕ ОМБУДСМЕНА

Имајући у виду резултате истраживања, а у складу са овлашћењима из члана 32. Закона о омбудсмену за људска права Босне и Херцеговине, Омбудсмени за људска права Босне и Херцеговине препоручују:

Влади Републике Српске, Влади Федерације Босне и Херцеговине, Влади Брчко дистрикта Босне и Херцеговине и владама кантона у Федерацији Босне и Херцеговине да:

- изврше нормативно уређење питања успостављања и дјеловања установа за смјештај дјеце без родитељског старања;
- без одлагања донесу стратешке документе који се тичу заштите дјеце без родитељског старања;
- успоставе стандарде у погледу услова смјештаја, програма пружања услуга и кадровске политике у циљу осигурања истих принципа рада;
- предузму све потребне мјере како би дјеца смјештена у установама имала право на бесплатну и безусловну здравствену заштиту;
- интензивирају активности и учине додатне напоре на провођењу усвојених планова и програма са циљем трансформација установа за смјештај дјеце без родитељског старања и развој нових услуга у заштити права дјеце без родитељског старања;
- повећају новчана издвајања у циљу несметаног функционисања установа за смјештај дјеце без родитељског старања;
- пронађу начин за рјешавање бројних изазова са којим се суочавају установе за смјештај дјеце без родитељског старања приликом смјештаја дјеце без родитељског старања која истовремено имају интелектуалне и менталне потешкоће у хранитељску породицу или у установу;
- омогуће дјечи без родитељског старања ослобађање трошкова школовања, превоза, трошкова спортске и културне природе (чланство у спортским клубовима, чланарина за јавне установе попут библиотека, музеја и сл.);
- осигурају ефикасан механизам за периодично преиспитивање смјештаја дјеце у установе, и хранитељске породице, у смислу провјере квалитета и безбједности смјештаја, те размотре сваку могућност да обезбиједи начине за пријављивање, праћење и рјешавање непримјереног третмана дјеце у установама;
- преиспитају све правне, административне и стратешке процедуре које се тичу усвојења, приступе потребним измјенама и допунама у циљу повећања броја усвојења;
- промовишу институт усвојења и осигурају подршку потенцијалним усвојитељима;

- креирају централне регистре/базе података о потенцијалним усвојитељима и о дјечи подобној за усвојење;
- интензивније промовишу хранитељство и хранитељским породицама обезбиједи сваки могући вид подршке, и свим сродничким породицама у пуној мјери признају статус хранитељских породица;
- посебну пажњу посвете специјализованом хранитељству, поштујући права и интересе дјецe са интелектуалним и менталним потешкоћама;
- континуирано јачају капацитете центара за социјални рад, поштујући значај ових установа социјалне заштите, њиховог превентивног рада на терену са породицама која су у ризику од раздвајања, а нарочито дјеловање на пољу друштвене интеграције дјецe и младих прије него напусте систем бриге, али и пружања подршке након напуштања система;
- осигурају да сви центри за социјални рад воде базу података на једнообразан начин, у складу са позитивним прописима о евиденцијама из области социјалне заштите.

Влади Републике Српске, Министарство здравља и социјалне заштите да

- у наредном периоду размотри успостављање ефикаснијег модела финансирање ЈУ „Дом Рада Врањешевић“ Бањалука;
- у наредном периоду установи да ли сви центри за социјални рад у Републици Српској воде базу података на једнообразан начин, у складу са позитивним прописима о евиденцијама из области социјалне заштите за све кориснике;

АНЕКС 1

Упитник за центре за социјални рад у Босни и Херцеговини креиран за потребе израде Специјалног извјештаја Омбудсмена Босне и Херцеговине о збрињавању дјецe без родитељског старања са фокусом на стање у установама.

Општи подаци о Центру/служби (пун назив и подручје надлежности):

1. Број дјецe без родитељског старања смјештено према Вашим одлукама у установе за период од 2017. до 2021. године (2017, 2018, 2019, 2020, 2021 године)?
2. Број дјецe који је према Вашим одлукама смјештен у хранитељске/сродничке породице у истом периоду (за период 2017. до 2021. године)?
3. Који су најчешћи разлози због којих се дјецa без родитељског старања смјештају у установе?
4. Који је, по Вашем мишљењу, најадекватнији начин заштите права дјецe без родитељског старања: смјештај у установу или други алтернативни видови збрињавања (хранитељство, усвојење и др.)?
Колико дјецe од укупног броја дјецe без родитељског старања има потешкоће у развоју?
5. Подаци о хранитељским породицама
 - a) Број на подручју општине/опћине/града припремљених за пријем дјецe?
 - b) Број специјализованих хранитељских породица?
 - c) Да ли су сви хранитељи прошли обуку?
6. Који је број усвојене дјецe за период 2017- 2021. године?
7. Како оцјењујете свој однос или сарадњу са установама за дјецу без родитељског старања?
8. Које су препреке које утичу на рад центара за социјални рад у заштити права дјецe без родитељског старања?
9. Да ли имате приједлоге за превазилажење евентуалних препрека?
10. Које мјере би, по Вашем мишљењу допринијеле унапређењу рада Центара за социјални рад у конкретној области?
11. Да ли имате успостављену базу података као и да ли је успостављање исте обавезно?
12. Да ли постоје нека додатна запажања која нису обухваћена упитником? Уколико постоје, молимо образложите!

АНЕКС 2

Упитник за установе за дјецу без родитељског старања у Босни и Херцеговини креиран за потребе израде Специјалног извјештаја Омбудсмена Босне и Херцеговине о збрињавању дјеце без родитељског старања са фокусом на стање у установама.

Општи подаци о Установи (пун назив и подручје надлежности):

Законодавни оквир

Који прописи представљају правни основ за ваш рад?

Сматрате ли да постоји потреба за евентуалном измјеном/допуном законодавног оквира? Уколико је одговор да наведите у ком смислу?

Буџет

Наведите укупан годишњи износ буџета Установе за период од 2017. до 2021. године (2017, 2018, 2019, 2020, 2021 године).

Да ли годишњи буџет задовољава потребе Установе?

Материјално-техничка средства и смјештајни капацитети

Да ли материјално-техничка средства (просторни ресурси, канцеларијска опрема, возила, садржајни капацитети итд.) која посједујете задовољавају потребе за рад Установа?

Да ли свој рад обављате у властитом или изнајмљеном простору?

Да ли постојећи радни и смјештајни простор задовољава потребе спрам броја дјеце?

Да ли је постојећи радни простор адекватан и да ли има омогућен приступ грађанима и особама са инвалидитетом?

Људски ресурси

Којим унутрашњим актом је утврђена структура запослених ?

Колико је укупно запослених у Установи с обзиром на систематизацију ?

Да ли Установа посједује довољно запослених за обављање задатака из оквира своје надлежности?

Број запослених који ради директно са дјецом? Број запослених који обављају административно-техничке –кадровске послове?

Да ли је број запослених и њихова школска спрема усклађена са одредбама унутрашњег акта којим је уређено ово питање?

На који начин је регулисано питање одговорности запослених и шта сматрате да је важно за очување интегритета Установе?

Да ли запослени имају организоване стручне едукације? Које врсте? Који број запослених је прошао кроз стручне едукације? Да ли сматрате исте довољним?

Које едукације би се могле организовати за унапређење дјелокруга рада запослених у Установи?

Питања из оквира дјелокруга рада

Које услуге се пружају дјечи (укључујући и смјештај) и која је цијена? На који начин се формира цијена смјештаја?

Број дјеце без родитељског старања смјештен у установу за период од 2017. до 2021. године (2017, 2018, 2019, 2020, 2021 године)?

Који су најчешћи разлози због којих се дјеца без родитељског старања смјештају у установе?

Који је, по Вашем мишљењу, најадекватнији начин заштите права дјеце без родитељског старања: смјештај у установу или други алтернативни видови збрињавања (хранитељство, усвојење и др.).

Колико дјеце од укупног броја дјеце без родитељског старања има потешкоће у развоју?

Број проведених стручних надзора и број инспекцијских надзора ?

Број пријава или поступака (прекршајних или кривичних) које се односе на било који облик насиља над дјецом у временском периоду од 2017. до 2021. године?

Општа питања

Како оцјењујете свој однос или сарадњу са Центрима за социјални рад и надлежним ресорним министарствима?

Које су препреке које утичу на рад Установе и центара за социјални рад у заштити права дјеце без родитељског старања?

Да ли имате приједлоге за превазилажење евентуалних препрека?

Које мјере би, по Вашем мишљењу допринијеле унапређењу рада Установа у конкретној области?